

HET
HISTORISCH
ORGEL IN
VLAANDEREN

Ministerie van Nationale Opvoeding
en Nederlandse Cultuur
Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg

*Het
Historisch Orgel
in
Vlaanderen*

A. Fauconnier & P. Roose

Deel III a
Antwerpen - arr. Antwerpen

Brussel 1983

Het Historisch Orgel in Vlaanderen, Deel III a,
door A.Fauconnier & P.Roose
is een uitgave van de

Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg
(Ministerie van Nederlandse Cultuur),
Jozef II - straat 30
1040 Brussel.

Prospectie en bibliografisch onderzoek beëindigd op 31.12.1980.

Dactylowerk & opmaak : P.Roose.

Drukwerk : Contact- en Cultuurcentrum, grafische dienst.

Foto's : deels van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (ACL),
deels eigen foto's van de R.M.L.Z.

Omslag : cliché geschonken door het Mercatorfonds.

Wettelijk depot : D / 1980 / 2060 / 12.

HET HISTORISCH ORGEL IN VLAANDEREN

DEEL III, A: ARRONDISSEMENT ANTWERPEN

Het toeval heeft gewild dat bij het ten perse gaan van dit lijvige boekdeel de politieke kaarten anders lagen dan voorheen. Op die manier is het te verklaren dat mij, als nieuwe Gemeenschapsminister van Cultuur, de eer te beurt valt het voorwoord tot deze publikatie te schrijven. Nochtans is het zo, dat mijn voorganger op dit ambt, Mevr. R. DE BACKER-VAN OCKEN, aan de basis heeft gelegen van het initiatief. Ere dus wie ere toekomt; ik ben in dit verband slechts de toevallige uitvoerder van een project dat reeds geruime tijd op stapel stond.

Het is niettemin verheugend te mogen vaststellen dat, sedert de eerste inspanningen om het bouwkundig erfgoed te sensibiliseren, een gestadig aangroeien in de Vlaamse "Orgelbeweging" kan worden waargenomen. De eerste inventarisatie terzake, met name die van de historische orgels in Oost-Vlaanderen, in de periode 1970-1974, betekende inderdaad de definitieve doorbraak van een sensibilisering die gaandeweg ingang vindt.

De weerklink vanuit het orgelminnend publiek op dit overheidsinitiatief, is een aanmoediging om de ingeslagen weg te blijven bewandelen.

De inventarisatie heeft ondermeer geleid tot het verlenen van de wettelijke bescherming van een ruim aantal kerkorgels die, aan de hand van het technisch-geschiedkundig onderzoek, als historisch belangrijk onderkend werden.

Aldus zijn globale beschermingslijsten voor historische orgels in de provincie Oost-Vlaanderen en in het arrondissement Halle-Vilvoorde door een Koninklijk Besluit bekrachtigd, terwijl voor een lijst met betrekking tot het arrondissement Leuven een beschermingsprocedure lopende is.

Het spreekt vanzelf dat ook onderhavige prospectieresultaten uit het arrondissement Antwerpen aan een evaluatie zullen onderworpen worden met het oog op eventueel wenselijke beschermingen.

Beschermingen houden meteen in dat, met overheidshulp, de mogelijkheid geschapen wordt tot passende revalorisatie van deze parels van instrumentenbouwkunde: het groeiende aantal restauratie-ontwerpen dat de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg bereikt, bewijst dat hiervan reeds ijverig gebruik wordt gemaakt.

De eerste resultaten van historisch verantwoorde restauraties zijn, weliswaar op bescheiden schaal, reeds op enkele plaatsen te bewonderen. Het kwalitatief niveau dat in vele restauratie-ontwerpen bereikt wordt, laat bovendien het beste verhopende voor de toekomst.

In die omstandigheden wil ik er dan ook over waken dat aan deze gunstige evolutie geen fnuikend halt zou worden toegevoegd, in weerwil van de moeilijke tijden waarin de budgetten zorgvuldig overwogen en zo efficiënt mogelijk besteed dienen te worden.

Bij het verschijnen van dit boekdeel wens ik tenslotte de heren A. Fauconnier en P. Roose, die met wetenschappelijke verbetenheid -meer dan met ambtelijke vlijt- deze inventaris samenstelden, te feliciteren voor dit resultaat.

Vermits er een grote vraag bleek te bestaan naar de resultaten van het onderzoek in het Antwerpse, twijfel ik er niet aan dat een bijzondere belangstelling zal gaan naar dit nieuwe deel van de orgelinventaris.

K. POMA

Gemeenschapsminister van Cultuur.

ALGEMENE INDEX

- + Inleiding door de Gemeenschapsminister van Cultuur
 - + Algemene index.
 - + Voorwoord van de auteurs.
 - + Bladwijzer der inventarisaties.
 - + Verwijzende tabel der plaatsnamen.
 - + Tekst en afbeelding, blz. 1 - 730.
 - + Lijst van parochiekerken die geen pijporgel bezitten.
 - + Bladwijzer der afbeeldingen, met aanvullende kommentaar.
 - + Lijst van orgels en/of gebouwen die als monument beschermd zijn.
-

Een orgelinventaris samenstellen van een bestuurlijk arrondissement met Antwerpen als centrumstad, een stad die een groots en rijk cultureel verleden oproept, zou een verrukkelijke arbeid moeten geweest zijn voor de auteurs van dit boekdeel. Een groot entoesiasme is er beslist geweest tijdens het uitvoeren van deze opdracht, doch de geestdrift werd enigzins getemperd bij het opmaken van het bilan : nog slechts circa 30 historische orgels op een totaal van 157 bezochte instrumenten (waaronder liefst 111 nieuwe orgels). Gelukkig zijn er onder dit schaarse getal historische instrumenten wel enkele gerenommeerde hoogtepunten uit de orgelbouwkunst.

Deze somber klinkende bedenkingen hebben wellicht veel te maken met het feit dat de auteurs net tevoren de inventarisatie voltooid hadden van het West-Vlaamse arrondissement Brugge, waar een (niet geheel onvermoede) fraaie brok orgelpatrimonium in kaart kon gebracht worden.*

Op het eerste zicht zou men verwachten hetzelfde rijke patrimonium aan te treffen in een gebied dat toch eenzelfde groots cultureel verleden heeft als de streek van het Brugse. Doch wanneer men een verklaring tracht te vinden voor dit contrast, kan men natuurlijk niet anders dan vooreerst in aanmerking nemen dat het Antwerpse erg getroffen geweest is door oorlogsomstandigheden. Zo zijn in de driehoek Kapellen-Westmalle-Essen alle kerktorens één- of zelfs tweemaal platgelegd, met alle bijbehorende nefaste gevolgen voor het in de kerk aanwezige kunstpatrimonium. Denken we hierbij slechts aan het prachtig Forceville-orgel te Loenhout en het geprezen Loret-orgel te Kalmthout, die totaal verloren gingen. Dit alles is uiteindelijk uitgemond in de seriematige bouw van nieuwe orgels, waarbij enkel kon geput worden uit de fondsen voor oorlogsschade.

Vervolgens moet men ook niet teveel antiquiteiten verwachten in de talrijke kerkgebouwen die in de 2de helft van de 19de eeuw en in de 20ste eeuw uit de grond rezen ten behoeve van de uit hun voegen gegroeide randgemeenten van Antwerpen (de westelijke lijn Merksem-Deurne-Borgerhout-Berchem-Wilrijk).

Het wordt dan ook als een niet geringe opluchting ervaren wanneer men bij de

* De resultaten van deze inventarisatie zullen eerlang gepubliceerd worden, samen met de resultaten uit het arrondissement Oostende, waarvan de prospectie nog aan de gang is.

verdere orgelexploratie in het ruraal gebied van bijvoorbeeld Broechem doordringt en eindelijk opnieuw historische kerken en dito orgels ontmoet : een bijna spectaculaire tegenstelling van een stuk orgelcultureel niemandsland tegenover een omgeving die nog sporadisch getuigt van grote historische orgelcultuur. Het lijkt er misschien op dat deze beschouwingen niet veel te maken hebben met wat een inventaris van historische orgels bezighoudt. Bij nader toezien schetsen ze echter de onmiddellijke kontekst waarin dit muzikaal erfdeel, met name enkele pieken - zoals het orgel in de Sint-Pauluskerk, dat van de Sint-Carolus-Borromeuskerk en het koororgel van de Sint-Jacobskerk, allen te Antwerpen -, zich bevindt. Globaal genomen kan het niveau van de omringende nieuwbouw dienstig zijn als barometer voor de behandeling van het historisch bezit, want het zijn dezelfde orgelmakers- en dezelfde organistenhanden die dit totale orgellandschap hebben verzorgd of verwaarloosd. Het zien van dit verval zowel in nieuw als in oud - verderop in deze inventaris zeer zakelijk geboekstaafd - zou menigeen tot nadenken moeten aanzetten.

Tot daar dan deze ietwat emotionele relexie op het geleverde inventarisatiewerk. Beschouwingen van deze aard leken nodig om de koele statische vaststelling van Vlaanderens orgelverval te doorbreken en uitzicht te bieden op het hierop volgend werkveld van de monumentenzorg, namelijk de bescherming en de restauratie.

Wat het prospectiewerk zelf betreft bleef het oorspronkelijk opzet bewaard namelijk "snel-inventarissen" af te leveren, zij het dat met de huidige stand van het orgelbeleid in Vlaanderen, het urgentie-karakter ervan iets meer gerelativeerd kan worden. Gecombineerd met dit basisopzet van een snelinventaris, heeft in sterkere mate misschien nog de bekommernis meegespeeld om zoveel mogelijk de documentatie die beschikbaar komt op het gebied van de organologie te verwerken en/of bekend te maken. Op deze wijze kan de inventaris als een solied uitgangsdokument dienen op de weg naar de nog steeds onontbeerlijke verdere wetenschappelijke uitdieping, gebaseerd op onder meer integraal archiefonderzoek. Vooral in dit deel van "Het Historisch Orgel in Vlaanderen" handelend over het arrondissement Antwerpen, waar het historisch orgelbezit zoals reeds gezegd eerder schaars uitviel, was er dus een welkome gelegenheid om de technische steekkaarten rijkelijker te stofferen met beschikbare archiefteksten en bibliografische verwijzingen.

We willen er echter onmiddellijk aan toevoegen dat geen aanspraak wordt gemaakt op volledigheid, zelfs bij de uitvoerige rapporten. Het zou de auteurs van dit boek dan ook niet verbazen indien bij een grootscheepser historische of technische

studie een en ander van het hier gepubliceerde kon worden rechtgezet.

Doorheen het inventarisatiewerk is een beproefde werkmethode gegroeid, die naar buiten toe, ja zelfs buiten Vlaandrens grenzen, haar invloed laat gelden. Nadat de model-steekkaart van "Het Historisch Orgel in Vlaanderen" summier is overgenomen in de provinciale orgelinventaris van Limburg, heeft zij ook recent ten grondslag gelegen van de fraaie en luxueuze "Inventaire critique des orgues du Brabant Wallon" door Jean Ferrard, alhoewel de technische uitdieping - die één der meest veeleisende doch ook meest bruikbare aspecten van het onderzoek in "Het Historisch Orgel in Vlaanderen" vormt - weinig navolging vindt.

Onze werkmethode bleef onveranderd gebaseerd op volgende elementen :

- a) Plaatsbezoek als belangrijkste basis voor het opnemen van technische gegevens.
- b) Archiefonderzoek op die plaatsen waar de archiefstukken nog ter plaatse aanwezig zijn en waar een vlotte toegang tot dit archief verschaft werd; anderzijds konden in enkele gevallen - met het akkoord van ontwerpers van restauratiedossiers - archiefbronnen in deze inventaris een ruimere verspreiding vinden; en tenslotte mochten we andermaal putten uit de persoonlijke voorraad archiefonderzoek van de orgelhistoricus en restaurateur G.Potvlieghe uit Ninove, uit wiens pionierswerk deze inventarisatiemethode ten andere is gegroeid.
- c) Kort bibliografisch onderzoek teneinde de gerapporteerde gegevens in een exactere historische kontekst te kunnen situeren door middel van nauwkeuriger dateringen, en eventueel hun evolutie te belichten.

Het leek ons verder nuttig een zekere uniformiteit met de vorige inventarisdelen te bewaren, in het bijzonder met het voorgaande deel (II b, arr. Leuven).

Het is bovendien nog steeds zo dat deze boekdelen enkel de orgels behelzen die zich bevinden in gebouwen van de openbare eredienst die beheerd worden door kerkfabrieken. De orgels die zich in privé-bezit (onder meer kloosterkerken) bevinden zullen slechts in een latere fase onderzocht worden.

Wanneer in onderhavig deel een bepaalde kerk of kapel, gelegen in het arrondissement Antwerpen, niet voorkomt, is dit om een van volgende redenen :

- a) Het gebouw bevat geen orgel (meer) of heeft er nooit een in bezit gehad (v.b. Boergondische Kapel, Lange Nieuwstraat te Antwerpen, thans museum).
 - b) Het gebouw is niet meer voor de eredienst in gebruik, en het orgel is niet meer aanwezig (v.b. Sint-Niklaaskapel, eveneens Lange Nieuwstraat, thans marionettentheater).
-

c) Het gebouw is een bidplaats van een niet-Roomskatholieke belijdenis; de omslachtige contactname met het Beheer van deze bidplaatsen woog niet op tegen de beperkte resultaten aangaande het orgelbezit dat aldaar doorgaans te vinden is : de weinige pijporgels die daar aangetroffen kunnen worden zijn als nieuw te beschouwen, en zouden in deze inventaris slechts in tweede instantie de aandacht kunnen trekken (zo bijvoorbeeld de Noorse Zeemanskerk, de Deense kerk enzovoort).

Het grote belang van deze Antwerpse orgelinventaris is onmiskenbaar gelegen in het feit dat van enkele sluimerende meesterwerken uit onze orgelbouwcultuur even de sluier wordt opgelicht. Op de eerste plaats denken wij hier aan het majestatisch Van Hagen-Forceville-orgel in de Sint-Pauluskerk te Antwerpen. Diverse bezoeken aan dit orgel en de intensere bestudering ervan zijn een belevenis zonder voorgaande. Het is de kennisname met een brok 17de-eeuwse Brabantse orgelmakerij van een meester als N. van Hagen, vermengd met de revolutionaire - ofschoon eerder Frans geïnspireerde - bouwtechnieken van de grondlegger der 18de-eeuwse orgelbouwfactuur, J.B. Forceville. Eigenaardig genoeg vinden deze twee zo uiteenlopende bouwwijzen elkaar prachtig in dit orgel. Forceville speelt hier in op Van Hagen's pijpwerk op een wijze die niet vergelijkbaar is met enig ander van zijn werken.

Terloops wordt ook een licht geworpen op dat andere meesterwerk van Forceville uit diezelfde kerk, het zogenaamde "silveren orgel" dat zich daar eertijds op het koordoksaal bevond, en thans in een gewijzigde staat zich bevindt in de kerk te Broechem.

Dat dit boek uitgegroeid is tot een eerste exploratietocht naar de zo veelzijdige Antwerpse werkperiode van J.B. Forceville, zal wel niet verbazen. Er is verder nog het koororgel in de Sint-Jacobskerk met zijn merkwaardig bouwpatroon, de eerder klassieke versies te Ekeren en te Stabroek, en het zoveel vraagtekens opropend orgel in de Antwerpse Sint-Caroluskerk, niet zonder fundamentele twijfels toegeschreven aan Forceville.

Hoe groot ook Forceville in deze werken te voorschijn treedt, des te schrijnender is de toestand van verval en de lamentabele behandeling die deze prachtige instrumenten ten deel viel.

Een gelijkaardige onthulling deed zich voor wat betreft het werk van die andere spilfiguren uit het Antwerpse orgelverleden van de eerste helft van de 19de eeuw, namelijk de familie Delhaye. In de vorige inventaris reeds tot enige bekendheid gekomen, blijkt thans onomstootbaar hoe de Delhaye's moeten beschouwd worden als

de Antwerpse evenknie van de Gentse Van Peteghem's. De Delhaye's zijn even vaardig en solied in de afwerking, zij het dat hun klankopvatting minder traditiegebonden bleef en meer aansluiting vond bij het werk van bijvoorbeeld Th. Smet uit Duffel. Het werk van deze beide orgelmakers luidt in het Antwerpse een klaar omljnd klassicisme in.

Er zijn dan tenslotte nog enkele eerder alleenstaande hoogtepunten, zo onder meer het C. Dillens-orgel te Millegem, die zowel de rijkdom als de verscheidenheid van de orgelmakerij in en rondom Antwerpen illustreren.

Dat dit boekdeel reeds getekend is door onvolkomenheid beseffen de auteurs best. Na het verschijnen van belangrijke archiefbundels, zoals bijvoorbeeld de volledige "Inventaire descriptif des archives des facteurs d'orgues Kerkhoff" door J. P. Felix, zou enige aanvulling of correctie kunnen geboden zijn. Een snelinventaris kan immers niet rustig het meest geschikte moment ter afsluiting van de kopij afwachten. "Onvolkomenheid lijkt intrinsiek te zijn aan het opzet van een inventaris. Het lijkt echter verkieslijker deze bevattelijke overzichtsinventaris te publiceren dan de uitgave uit te stellen uit overwegingen van perfectionistische aard, die alle kracht verliezen in een tijd waarin de bedreiging van het patrimonium steeds ernstiger wordt", stelden reeds onze kollega's in hun voorwoord tot de gebouweninventaris van Antwerpen (deel 3 n a). Deze bedreiging is er een van voortschrijdend verval, van verwaarlozing en slecht onderhoud : dat weten zij die het gezien hebben.

Er rest ons dan nog bij het beëindigen van deze inventarisatie dank uit te spreken aan de heren Pastoors die ons bereidwillig toegang tot de doksalen en eventueel tot de archieven hebben verschaft.

Aan de heer E. Goedleven, diensthoofd van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg, door wiens toedoen de materiële kontekst en het geestelijk klimaat is geschapen om dit werk tot stand te brengen.

Dank tenslotte aan de Staatssecretaris van de Vlaamse Gemeenschap, Mevr. Rika De Backer-Van Ocken, die ook voor dit inventarisdeel onze opdrachtgever was, en door wiens stimulans in dit inventarisatiewerk prioriteit werd gegeven aan het arrondissement Antwerpen.

De auteurs.

AARTSELAAR

Aartselaar, Onbevlekt Hart v. Maria
Aartselaar, Sint-Leonardus

zie bladzijde 729
1

ANTWERPEN

Antwerpen-stad

Cristus Koning (groot orgel)	32
(koororgel)	34
H. Geest	35
H. Hart	37
O.L.Vrouw-kathedraal (groot orgel)	39
(koororgel)	64
(orgel weekkapel)	66
O.L.Vrouw Boodschap (wijk LUCHTBAL)	68
Sint-Amandus	70
Sint-Andries	75
Sint-Antonius van Padua	109
Sint-Augustinus	113
Sint-Bernardus	729
Sint-Carolus Borromeus	119
Sint-Catharina (wijk KIEL)	131
Sint-Dominicus	133
Sint-Eligius	135
Sint-Jacob (orgel koordoksaal)	137
(orgel portaaldoksaal)	182
Sint-Jan de Doper	729
Sint-Joris	197
Sint-Jozef (groot orgel)	203
(orgel weekkapel)	207
Sint-Lambertus (wijk DAM)	208
Sint-Laurentius	210
Sint-Michiel	212
Sint-Norbertus (wijk ZURENBORG)	214
Sint-Paulus	218
Sint-Walburgis	255
Sint-Willibrordus	257

Linkeroever

O.L.Vrouw ter Schelde	261
Sint-Anna	262
Sint-Lucas	729
Begijnhofkerk Sint-Catharina	264
Kapel op de Schoenmarkt	268

Gemeenten geannexeerd bij Antwerpen

Berendrecht	273
Lillo (Fort)	275
Schoonbroek	729
Zandvliet	278

Lillo (Kruisweg)	
Oorderen	zie nota blz. 280
Oosterweel	
Wilmarsdonk	

Voorsteden van Antwerpen

Berchem

O.L.Vr. Middelaars & St.-Lodewijk	287
H. Drievuldigheid	289
Sint-Hubertus	291
Sint-Willibrordus	295
Wijk Groenenhoek - H. Sacrament	304
Wijk Luithagen - St.-Theresia v.h. Kind Jezus	306
Wijk Rooi - De Verrezen Heer	729

Borgerhout

H. Familie & St.-Corneel	308
O.L.Vrouw ter Sneeuw	310
Sint-Anna	315
Sint-Franciscus Xaverius	321 & 729
Sint-Jan	322
Wijk Stenenburg - O.L.Vr. v.h. H. Hart	326

Deurne

De Blijde Boodschap	729
H. Hart	729
H. Lodewijk van Montfort	328
H. Pius X	729
O.L.Vrouw v. Altijddurende Bijstand	330
Sint-Fredegandus	332
Sint-Jozef	337
Sint-Paulus	339
Sint-Rochus	340
Sint-Rumoldus	343
Wijk Kronenburg - H. Familie	345
Wijk Venneborg - H. Bernadette	729

Eikeren

Sint-Lambertus	346
Wijk Bunt - Sint-Theresia	729
Wijk Donk - H. Hart	355
Wijk Hoogboom - Sint-Jozef	729
Wijk Leugenberg - Sint-Vincentius a Paulo	357
Wijk Sint-Mariaburg - O.L.Vrouw v. Gedurige Bijstand	359
Wijk Zilverenhoek - O.L.Vrouw Onbevlekt Ontvangen	361

Merksem

O.L.Vrouw v. Smarten	363
Sint-Bartholomues	365
Sint-Franciscus v. Assisië	370
Sint-Jozef	372
Wijk Lambrechtshoeken - H. Sacrament	374

Wilrijk

O.L.Vrouw v.d. Rozenkrans	376
Sint-Bavo	378
Sint-Jan Maria Vianney	382
Wijk Eden - H. Naam Jezus	384 & 729
Wijk Oosterveld - H. Pius X	385
Wijk Valaar - Sint-Jan Evangelist (oud orgel)	386
(koororgel)	391
(orgel weekkapel)	393

BOECHOUT

Boechout	394
Vremde	399

BOOM

O.L.Vrouw & Sint-Rochus (groot orgel)	402
(koororgel)	406
Wijk Bosstraat	408
Wijk Noeveren	729
Wijk Tuinwijk	410

BORSBEEK

Sint-Jacobus	412
Sint-Jan Berchmans	417

BRASSCHAAT

Sint-Antonius	419
Wijk Bethanië	729
Wijk Driehoek	729
Wijk Maria-ter-Heide	431
Wijk Rustoord	434

BRECHT

Brecht	436
Overbroek	439
Sint-Job-in-'t-Goor - O.L.Vrouw v. Lourdes	729
- Sint-Job	441
Sint-Lenaarts	443

EDEGEM

O.L.Vrouw v. Lourdes	447
Sint-Antonius	449
Sint-Jozef	729
Wijk Elsdonk	455

ESSEN

O.L.Vrouw	456
Sint-Antonius v. Padua	461
Wijk Heikant	729
Wijk Horendonk	462
Wijk Kalmthoutse Hoek	468
Wijk Wildert	470

HEMIKSEM

Sint-Niklaas	472
Wijk Statie	482

HOBOKEN

H. Familie	487
O.L.Vrouw	489
Wijk Moretusburg	494
Wijk Zwaantjes	496

HOVE

Sint-Laurentius	498
Wijk Ghellincklaan	729

KALMTHOUT

O.L.Vrouw	503
Wijk Achterbroek	506
Wijk Heide	508
Wijk Heuvel	511
Nieuwmoer	513

KAPELLEN

O.L.Vrouw v. Vrede	729
Sint-Jacobus de Meerdere	519
Wijk Essenhout	729
Putte-Ertbrand	524

KONTICH

Sint-Martinus	526
Sint-Rita	539
Wijk Kazernen	540
Waarloos	542

LINT

MORTSEL

Sint-Benedictus	550
Sint-Jozef	556
Wijk Hof van Riet	729
Wijk Oude God	558
Wijk Station	560

NIEL

O.L.Vrouw	561
Wijk Hellegat	571

RANST

Broechem (oud orgel)	572
(koororgel)	583
Emblem	585
Millegem	589
Oelegem	598
Ranst	600

RUMST

Reet (oud orgel)	607
(koororgel)	615
Rumst	617
Wijk Vosberg	729
Terhagen	623

SCHELLE

Sint-Petrus & Paulus	625
Wijk Laar	638

SCHILDE

Sint-Guibertus	639
Wijk De Bergen	640
's Gravenwezel	642

SCHOTEN

H. Familie	646
Sint-Cordula	647
Wijk Bloemendaal	729
Wijk De Horst	650
Wijk Deuzeld	652
Wijk Koningshof	654

STABROEK

Hoevenen	656
Stabroek	659

WESTMALLE

Oostmalle (oude kerk)	666
(nieuwe kerk)	672

Westmalle - Sint-Martinus	674
- Sint-Paulus	677

WIJNEGEM

groot orgel	678
koororgel	684

WOMMELGEM

Sint-Petrus & Paulus	685
Wijk Kandonklaar	730

WUUSTWEZEL

Loenhout	689
Wuustwezel - O.L.Vrouw	693
Wijk Gooreind	695
Wijk Sterbos	730
Wijk Braken	730

ZANDHOVEN

Massenhoven	697
Pulderbos	699
Pulle	701
Viersel	710
Zandhoven	712

ZOERSEL

Halle	715
Sint-Antonius-Brecht	718 & 730
Zoersel	719

ZWIJNDRECHT

Burcht	722
Zwijndrecht (kerk)	724
(hulpkapel)	728

Kontich	"	Kontich
Kronenburg	"	Deurne (Antwerpen)
Kruisweg (Lillo)	"	Antwerpen (annex)
Laar	"	Schelle
Lambrechtschoeken	"	Merksem (Antwerpen)
Leugenberg	"	Ekeren (Antwerpen)
Lillo	"	Antwerpen (annex)
Linkeroever	"	Antwerpen
Lint	"	Lint
Loenhout	"	Wuustwezel
Luchtbal (kerk O.L.Vr. Boodschap)	"	Antwerpen
Luithagen	"	Berchem (Antwerpen)
Maria-ter-Heide	"	Brasschaat
Massenhoven	"	Zandhoven
Merksem	"	Merksem (Antwerpen)
Millegem	"	Ranst
Moretusburg	"	Hoboken
Mortsel	"	Mortsel
Niel	"	Niel
Nieuwmoer	"	Kalmthout
Noeveren	"	Boom
Oelegem	"	Ranst
Oorderen	"	Antwerpen (annex)
Oosterveld	"	Wilrijk (Antwerpen)
Oosterweel	"	Antwerpen (annex)
Oostmalle	"	Westmalle
Oude God	"	Mortsel
Overbroek	"	Brecht
Pulderbos	"	Zandhoven
Pulle	"	Zandhoven
Putte (Nederl. grens)	"	Kapellen
Ranst	"	Ranst
Reet	"	Rumst
Rooi	"	Berchem (Antwerpen)
Rumst	"	Rumst
Rustoord	"	Brasschaat
Schelle	"	Schelle
Schilde	"	Schilde
Schoonbroek (=ex-Wilmarsdonk)	"	Antwerpen (annex)
Schoten	"	Schoten
's Gravenwezel	"	Schilde
Sint-Antonius-Brecht	"	Zoersel
Sint-Job-in-'t-Goor	"	Brecht
Sint-Lenaarts	"	Brecht
Sint-Mariaburg	"	Ekeren (Antwerpen)
Statie	"	Hemiksem
Station	"	Mortsel
Stenenbrug	"	Borgerhout (Antwerpen)
Sterbos	"	Wuustwezel
Terhagen	"	Rumst
Tuinwijk	"	Boom
Valaar	"	Wilrijk (Antwerpen)
Venneborg	"	Deurne (Antwerpen)
Viersel	"	Zandhoven
Vosberg	"	Rumst
Vremde	"	Boechout
Waarloos	"	Kontich
Westmalle	"	Westmalle

Wijnegem
Wildert
Wilmarsdonk
Wilrijk
Wommelgem
Wuustwezel
Zandhoven
Zandvliet
Zilverenhoek
Zoersel
Zurenborg (kerk St.-Norbertus)
Zwaantjes
Zwijndrecht

"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"
"

Wijnegem
Essen
Antwerpen (annex)
Wilrijk (Antwerpen)
Wommelgem
Wuustwezel
Zandhoven
Antwerpen (annex)
Ekeren (Antwerpen)
Zoersel
Antwerpen
Hoboken
Zwijndrecht

Centrum AARTSELAAR

Gemeente AARTSELAAR

Parochiekerk SINT-LEONARDUS

=====

Auteur oorspronkelijk instrument : Eg.Fr.Van Peteghem / Gent.

Bouwjaar : 1778-79

Ontwerp orgelkast : E. Baets / Antwerpen.

Uitvoering orgelkast : Simeon Thomas / Schelle.

Verdere evolutiegeschiedenis :

- 1788 : toevoegen van een Positief door Eg.Fr.Van Peteghem.
- tot 1797 : onderhoud door Van Peteghem.
- 1818-1858 : onderhoud door familie Delhaye / Antwerpen;
daarna wordt de kerk vergroot.
- 1868 : uitgebreide ombouw door H.Mondt-Groenewout / Antwerpen;
er werd een nieuwe kast gemaakt door schrijnwerker Van Halle.
- 1869-1892 : onderhoud door firma Geurts / Antwerpen.
- 1931-1960 : onderhoud door firma J.Stevens / Duffel.
- 1960-heden : onderhoud door firma Aerts & Castrel / Duffel.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>H.W.</u>	<u>H.W.</u>
Montre 8	Cornet
Viola di gamba 8	Bourdon 16
Prestant 4	Bourdon 8
Flûte douce 4	Flûte ouverte 8
Doublette 2	Quint 3
Bombarde basse 16	Fourniture
Trompette basse 8	Bombarde haute 16
Clairon 4	Trompette haute 8

Pos.
 Salicional 8
 Dolce 4
 Bourdon 8
 Basson et Hautbois

Pos.
 Fugara 4
 Flûte harm. 4
 Flageolet 2
 Voix Céleste 8 *

Ped.

Euphone 16

Violoncelle 16

* = naamplaatje van recentere datum.

- tremolo : nieuwe registertrekker, rechts bovenaan; later bijvoegsel.
- twee pedalen,
 links : manuaalkoppel
 rechts : afgekoppeld, thans zonder functie.
- Hoofdwerk = bovenmanuaal
 Positief = ondermanuaal

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-c'

Pijpwerk

Hoofdwerk

- + front : pijpwerk van H.Mondt, dunwandig, metaal met een tamelijk
 hoog tingehalte; de overlengte-gaten zijn rechthoekig uitgesneden.

+ binnenpijpwerk :

Cornet : Van Peteghem-pijpwerk; op een gedeeld bankje (eveneens Van
 Peteghem), dat langs de ene zijde met 1 cancel werd uitgebreid,
 langs de andere zijde met 2;
 dunwandig pijpwerk; fijne kernprikken.

8'-koor = roergedekt; op de d'-pijp staat " Hip Smits "
 Nieuwstr 16
 Duffel
 1938

4', kwint, 2' en terts = wijde fluitmensuur.

- in origine was het pijpwerk met de stemhoorn gestemd; thans zijn
 er overal stem-insnijdingen.
- de drie uitbreidingstonen zijn eveneens samengesteld uit Van
 Peteghem-pijpwerk.

Montre 8 : van Mondt, de faktuur gaat reeds naar de romantische stijl
 toe; fraai gemaakt pijpwerk; labium-inritsing(en) enkel in corpus,

niet in de voet; 16 + 16 pijpen op de windlade, de overige in het front; thans overal stem-insnijdingen.

Bourdon 16 : pijpwerk van Mondt, behalve het groot oktaaf dat reeds vernieuwd werd (rode Noorse green); het klein oktaaf lijkt nog grotendeels origineel; verder 16 + 16 metalen gedekten (met hoeden) op de lade.

Viola di gamba : de originele Viola di gamba van Mondt werd in 1880 door een nieuwe van Geurts vervangen; hoog tingehalte, enge mensuur, smal gelabieerd, kleine voetopeningen, in de bas snijbaarden; met expressions (orig.).

Bourdon 8 : Van Peteghem-pijpwerk; groot oktaaf in eik (thans beschilderd met gele verf), licht bijgewerkt (aan voorslagen en monden); verder 16 + 15 metalen roergedekten op de lade; de kleinste pijpjes zijn aanvullingen (uit oud pijpwerk).

Prestant 4 : de diskant is nog grotendeels van Van Peteghem, de bas is van Mondt (ter vervanging van de V.P.-frontpijpen); met baarden en stemrollen.

Flûte ouverte 8 : 2 basoktaven in grenenhout, beschilderd met blauwe verf (lijkt een latere wijziging, van mindere kwaliteit); verder 15 + 16 metalen open pijpen op de lade; wijde mensuur, niet overblazend; konstruktie verwijst naar Mondt.

Flûte douce 4 : faktuur zoals Bourdon 8; 6 + 7 gedekten met hoeden, de overige roergedekt.

Quinte 3 : grotendeels oude Nasard van Van Peteghem; 3 + 3 gedekten met hoeden, verder 12 + 11 roergedekten; de rest is conisch, dit is geen V.P.-pijpwerk maar het is wel ouder dan dat van Mondt; ook enkele aanvullende open cilindrische pijpjes aanwezig; hoog loodgehalte, smal gelabieerd, baardjes toegevoegd.

Doublette 2 : integraal Van Peteghem, op enkele aanvullingen na; smal gelabieerd in de bas en met baardjes; volledig op de lade.

Fourniture : 3 rangen, samengesteld uit de Fourniture van Van Peteghem; mensuur enger dan Doublette; thans stem-insnijdingen.

Bombarde 16 B + D : de 12 grootste hebben houten bekens, de voeten zijn gemaakt als houten kistjes; eiken koppen; grote ijzeren stemkrukken; de overige bekens zijn in metaal (niet zo hoog tingehalte);

kurk-vormige koppen zonder overkraging, smalle lepels in vertind messing; in het groot oktaaf hebben de bekers slechts 8-voets-lengte.

Trompet 8 : Van Peteghem-pijpwerk; in de bas blikken onderstukken en loden bovenstukken, in de diskant volledig tinnen pijpen (gehamerd metaal); de grootste bekers zijn met rode verf beschilderd; tamelijk smalle lepels; originele stemkrukken.

Clairon 4 : enkel bas; Van Peteghem-pijpwerk; blikken onderstukken bij de grootste, de kleinste met tinnen bekers.

Positief

Fugara 4 : van Mondt; laagste oktaaf in hoog loodgehalte; verder pijpen met corpora in hoger tingehalte en voeten in hoger loodgehalte.

Salicional 8 : tamelijk enge mensuur; met baardjes; veel diepe kern-prikken, sommige kernen zijn beschadigd; het pijpwerk is zeer gebuild.

Flûte harm. 4 : de bas is in grenenhout (met eiken gedraaide voeten) en staat terzijde; metalen stemlappen; de diskant is overblazend, niet zo wijde mensuur.

Dolce 4 : enge mensuur, tamelijk hoge opsneden, enge voetopeningen; in de bas met stemrollen; de diskant was in origine met de stemhoorn gestemd (thans lelijk beschadigd).

Flageolet 2 : in de bas roergedekt, zeer wijde mensuur, baarden toegevoegd; in de diskant (19 pijpen) wijd open; het gehele register bestaat uit divers ingekort Van Peteghem-pijpwerk.

Bourdon 8 : Van Peteghem; bas in eik (beschilderd), dunne kernen; verder metalen gedekten.

Voix céleste : gemaakt uit ouder pijpwerk (w.o. ook Van Peteghem), zeer uitgelengd; dit geschiedde eind 19e-begin 20e e.

Basson-Hautbois : de bas is Van Peteghem, enge bekers met blikken onderstukken en loden bovenstukken (met een redelijk percentage tin); de diskant is van Mondt, klassieke 2-delige hobo-bekers (enge + wijde trechter); koppen met ring die gelijkvalt met de bovenrand van de stevel; de 2 kleinste zijn labialen.

Pedaal

Euphone 16 : is in feite een Bombarde; de grootste (6 + 6) hebben grenen

bekers (16-voets lengte), van deze bekers is veel vermolmd; met dekseltjes; kistjes-voeten en houten koppen; er zijn een soort expressions aangebracht (waarschijnlijk niet origineel); de overige zijn in metaal; koppen met overkraging.

Violon 16 : 1 oktaaf in grenenhout, de rest in metaal (eerder slap).

Windladen

- de pijproosters zijn van Mondt.

H.W.

- Mondt; de konstruktie (vooral ventielkast) refereert sterk naar de bouwwijze van Delhaye.
- kleppen met aan de achterkant een veertje dat tegen een soort kam drukt, er is tevens een kleine stift aanwezig.
- dubbele kleppen in het groot oktaaf.
- geen inscripties.

Pos.

- indien het nog om een Van Peteghem-lade zou gaan, dan is deze evenwel grondig omgebouwd.
- groot oktaaf gedeeld, verder chromatische opstelling.
- ventielkast naar systeem Delhaye-Mondt.
- aan de trekaten der slepen zijn wijzigingen aangebracht.

Ped.

- afzonderlijke gedeelde lade achterin, achter Pos., met stengang tussen H.W. en Ped.
- zelfde ventielkaststelsel als de voorgaande.

Klaviatuur

- ingebouwd aan de prospektzijde.
- het toetsbeleg is nieuw.
- registertrekkers, met porceleinen inleg-naamplaatjes (origineel ?).
- het pedaalklavier is nieuw (Stevens ?).

Traktuur

- grenen wellenramen; wellen, dokjes in eik; armpjes in eik.
- houten abstrakten.

Windvoorziening

- oude magazijnbalg weggenomen; thans enkel een "schwimmer"-balg tussen de pedaalladen; onder de H.W.-lade ook een compresseur (enigzins gewijzigd).
- de windkanalen zijn deels vernieuwd.
- de oude tremulant die vroeger op het windkanaal lag is gewijzigd en heeft enkel nog de functie van overbrengingselement naar een nieuwe tremulant, in de voet (pneumatisch bediend).

ORGELKAST

Laat-klassieke 8-voets kast in eik.

De achterwand is van deuren en paneelwerk ontdaan en ten behoeve van het pedaal van een uitdieping voorzien. (Het pedaal was immers aanvankelijk niet gepland, maar werd nog tijdens de uitvoering van het werk toegevoegd.)

HUIDIGE TOESTAND

instrument : in verval.

meubel : tekenen van beschadiging door elektriciteitsaanleg enz.

onderhoud : zeer beperkt.

N.B. Er is een voorontwerp tot restauratie opgemaakt.

datum prospektie : november 1975

In bijlage : Archivalia

Bibliografie

Bijlagen - Aartselaar, St-Leonarduskerk.

ARCHIVALIA

Het kerkbestuur heeft in 1976 aan Dhr. G.Loncke uit Overmere de opdracht gegeven een voorontwerp van restauratie op te maken.

Dhr. Loncke heeft uit het kerkarchief volgende gegevens genoteerd, en ons welwillend ter beschikking gesteld.

(We nemen de teksten letterlijk over zoals ze ons ter hand gesteld werden.)

Kontrakt met E.F.Van Peteghem, 16 nov. 1778.

*"De ondergeteekende Eerw heere C:J: Van Heijst Pastor van Artzelaer ende
A M: Bruijndoncx Secretaris van aldaer, als tot het gene naerbeschreven
gecommitteert zijnde van den Heere, Wethouderen, Borgermeesters ende dienende
Kerkmeesters van Artzelaer voorschreven ten Eenre -----*

*Ende d heer A:F: Van Petegem orgelmaeker woonagtig binnen de Stad Gend ter andere
zijde, verklaren bij dezen over het maeken ende stellen van eene nieuwe orgel inde
kerke van den gemelden Dorpe van Artzelaer over een gekomen ende geaccordeert te
zijn in der voegen ende manieren naervolgende te weeten, dat den voornoemden D'heer
A:F: Van Petegem, omme ende voor de somme van elf honderd guldens courant geld
aengenomen heeft, ende aennemt bij dezen, voor prima augustij van den toekomenden
jaere 1700 negen en zeventig binnen de voorschreve kerke van Artzelaer in
behoorelijken staet, ende geheel compleet ende speelbaer te stellen eene geheele
nieuwe Orgel, te bestaen in de volgende spelen, ofte Registers, als te weeten :*

Prestant van vier voeten

Bourdon acht voeten

Cornet a .. vijf pijpen

Flutte vier voeten

Doubelet ... twee voeten

Nazart ... drij voeten

Tierce

Fourniture ... vier pijpen

Trompette bas

Trompette Superior

Claron bas

Trembelant

Rossignol et Ventile

Ende dat van zeer goede stoffe van behoorlijke swaerte, dikte ofte gewigt, ende de monsterpijpen alle behooorelyck verfoilet ofte vertent

Item het Clavier van vier en vijfftig touchschen van wit en swert been, ende op de thoonen van fa om hoog en ut om leeg,

item drij blaesbalken; ende allen het hout=werk tot de voorschreve orgel 't zij voor 't secreet, pijpen van den Bourdon te moeten nemen ende leveren van Goed ende daer toe keurbaer hout, als mede ook van de blaesbalken ende voords alles behoorelijk te leveren ende t' zijnen koste in Staet te stellen, zullende den voorschreven Van Petegem boven de voorzeijde somme, ten tijde dat hij de gemelde orgel in de kerke zal stellen, voor hem alleen gratis hebben behoorelijk logement ende tractement ten huijze van den heere Pastor van ende tot Artzelaer, blijvende ook tot Laste van de aenbesteeders de onkosten van het transport der voorschreve te maekene orgel, van Gend tot Artzelaer, zonder meer, zullende de voorschreve somme van elf honderd guldens Brabands Courant geld aen den gemelden D'hr Van Petegem worden voldaan ende betaelt, zoo haest de voorschreve orgel geheel compleet zal wezen gestelt, ende door twee Experte door d' Aenbesteeders t'hunnen koste daer toe te emploieren, zal wezen goed gekeurt, dan ingevalle de te stellen orgel ten heelen ofte ten deele wirde afgekeurt, zal den voorschreven D'hr. Van Petegem aennemer in dezen, 't zelve t' zijnen koste alleen binnen het jaer 1700 negen en zeventig behoorlijk ende op goedkeuringe moeten herstellen;

Item zal den zelve van Petegem de door hem te stellene orgel twee jaeren lang t' zijnen koste moeten onderhouden, ende in order ofte accoord stellen.

Item zal den voornoemden Van Petegem t' zijnen koste in de kasse van de orgel ook moeten stellen de monster pijpen (volgen twee doorstreepte onleesbare woorden) als degene voors: voor een intoekomende te maekene positief, even eens, als ofte het zelve van als nu ofte met de voorschreve nieuwe orgel wirde gestelt, als de onkosten dier begrepen ende geconsidereert zijnde in dezen accorde, ende onder de voorzeijde somme. Actum i6 9ber i778

Corn. Joes Van Heijst

A:F: Van Peteghem

A:M: Bruijndoncx 1778

ontfangen bij mij ondersc. op minderinghe de somme van twee hondert seven guldens achthien stuivers contant gelt, actum 29 augusti i779

f 207 = i8

A:F: Van Peteghem

bij mij onders. alnoch ontfangen de somme van achthondert twee en negentigh guldens
twee stuijvers, maeckende met de voors. betaelinghe samen elf hondert guldens
brabant gelt dienende dese dus in volle voldoeninge, van gelijcke somme waer voor
den onderget: heeft aengenomen de nieuwe orgel bij contract gemelt
actum aertselaer i^o 7ber i779

A.F: Van Peteghem

f 892 - 2

i100 : 0

Kontrakt met Simeon Thomas, 28 nov.1778.

Er worden twee eksemplaren van deze tekst in het archief bewaard;
één ervan is ondertekend door alle belanghebbende partijen en hieraan
zijn ook de betalingskwitanties vastgehecht.

"Conditien ende voorwaerden waer oppe den Eerw: heere C:j: van heyst Pastor van
Aertzelaer, ende A:M: Bruyndoncx Secretaris aldaer, als tot het gene naerbeschreven
van den heere Schouteth, Schepenen ende Borgermeesters, mitsgaders kerkmeesters van
Aertzelaer voorschreve, zullen aenbesteden, het maeken stellen ende leveren van een
geheel nieuwe oxael en solderinge tot het leggen der blaesbalcken onder het welfsel
van den thoren, mitsgaders eene geheel nieuwe orgelkasse ende de kasse ofte
bekleedsel der blaesbalken in de kerke van Aertzelaer voorschreve.

In den eerste is conditie dat de drij houten ofte blaeken te leggen op de twee
pilasters ofte Collommen dienende voor het Bassement der Oxael, zullen moeten zyn
van goed vierkant gezaegt eijken hout ter dikte van 8 en seven duijmen.

Item de strijkhouten alle ter dikte van 6 en 4 duijmen de Ribben van 4. en
vier Duijm, -----

alle ook vierkant gezaegt herthout, de planken tot de solderinge van royde grijne
Deelen dik vijf quaert Duijm met de solder veiren ende de deelen voor de blaesbalk
casse ook roijden grijn dik eenen duijm.

Item dat de orgelkasse van voor ofte naest de zeyde van den autaer zal moeten
gemaekt worden van schoon droog kuisbaer wageschoth waer vande Pillasters zullen
moeten dik zyn ten minsten twee duijmen, maer de orgelkasse op zeyde ende van
achter zal mogen gemaakt worden van goed, droog fondsuer waer van de Pillasters
ende rijgels tot het in eenwerken der zelve kasse, zullen moeten dik zyn ten
minsten twee duijmen, ende alle deuren ende peneelen der kasse dik eenen duym.
Item zal den aennemer ook 't zijnen koste moeten leveren behoorlijk gesneden,

allen het beldhow ende snijwerk tot de orgelkasse zoo ende gelijk het in de teekeninge daer van zijnde is aangewezen, en daer toe alle de fitsen en nagelen en slothen.

Item zal den aennemer ook moeten maeken leveren ende stellen 't zijnen koste de balustrade van de oxael van goeden droogen wageschot ter behoorlijk dikte zoo ende gelijk de zelve geteekent is, zoo nochtans dat hem daer toe zullen geleverd worden gratis ontrent drij vierde deelen van de binnen peneelen ofte snijwerk, bij teekening verbelt, zullende den aennemer de meer reste van de balustrade 't zijnen koste moeten leveren ende stellen, dat zoo egael mogelijk aen het gene hem als vooren zal geleverd worden als vooren gezegt

De voorschreve Orgel kasse, balustrade ende solderingen Respective, zullen moeten gemaakt worden Egael aende teekeninge door den Ingenieur Baets daer van gemaakt, in ofte op fransche maete te weten de zeyde met de door gaende Colommen ofte pillasters geteekent Littera A. welke teekeninge zoo door de aanbesteders als aennemers in dorso zal geteekent worden, zullende het zelve voorschreve werk gemaakt en gestelt staende tegen gemelde teekeninge geconfronteert worden, ende moeten gekeurd worden door des verstaende door de aanbesteders 't hunnen koste daer toe te committeren, ende ingevalle het gestelt werk ten heele ofte ten deele wierde af ofte qualijk gekeurd, zal den aennemer het zelve binnen een maend daer naer 't zijnen koste alleen moeten behoorlijk hermaeken ende herstellen.

Item zal den aennemer ook moeten maeken ende leveren alleen het binnen werk tot de orgelkasse ende stellen van d'orgel noodig, zoo verre het zelve binnen werk den orgelmaeker niet is raekende.

Item zal den aennemer ook moeten maeken ende stellen de twee Collommen onder de Oxael met de behoorlyke gesnedene capittelen, zullende de zelve Collommen van binnen in moeten hebben een vierkant gezaegt goed eyken hout ten minsten van zes en zes duymen dito ende met behoorlijk het hout moeten uijtgevoedert worden ende van buijten bekleed met goed schoon en droog waegeschot, zullende de onderste blowsteene plinten tot de voorschreve twee Collommen te dienen ten koste van de aennemer geleverd worden beneffens alle de anckers, en eyzere doken ofte noten tot het vast leggen der strijkhout.

Dat den aennemer zoo haest het voorschreven werk zal wezen gemaakt, goedgekeurd ende den orgelmaeker daer inne het orgel zal komen stellen betaelt worden drij vierde paerten vande te convenierene somme, zullende de resterende somme ofte vierde paert worden betaelt, zoo haest den orgelmaeker zal hebben gedeclareert, dat het

gemeld werk ten vollen zoo van buyten als van binnen de orgelkasse is gemaakt, ende door den aennemer daer toe niets meer moet leveren ofte maeken.

Op alle welke vorenstaende conditiën ende alle andere die tot het aenbesteden ende maeken van alzulken werken ordinair geobserveert worden ende moeten worden, voor zoo veel die aen dezen niet contrarieren, mitsgaders ook op Expresse Conditie dat het voorschreve werk niet in een zal mogen gewerkt worden, ofte de solderingen vast gelegd voor viertien dagen naer Paesschen van den aenstaenden jaere 1700 negen en zeventig, ende dat het zelve geheel werk zal moeten gemaakt ende gestelt staen in de kerke van Aertselaer voor den zestienden Junij 1779 voorschreve faute dier dat voor ieder weeke dat het gemeld werk naer den gezeyden termeyn zal onvolmaekt blijven, aende naerbeschreve somme zal mogen gekort worden twintig guldens, ofte wel dat de aennemers het manquerende werk ten koste van den aennemer zullen mogen doen voltrekken, 't hunnen keuze

het voorschreve te leveren, maeken ende te stellene werk is aengenomen door Simon Thomas, schrijnwerker tot Schelle voor ende mits de somme van vijf honderd vijftig guldens courant geld te betaelen als vooren gezegt, ende is voords ook nochwel Expresselijk geconditionneert, dat er aen geen het minste hout 't zij waegeschot, fondsuer, eyke ofte grijne planken ofte hout eenig het minste speak ofte in 't hout zal mogen zijn ofte blijven. Aldus aenbesteders ende aennemer aen allen hetgene voorschreven te zullen voldoen onder verband als naer Rechte actum achtentwintig november 1778 ende waeren onderteekent Simon Thomas, C:J: van Heyst Pastor in Aertselaer ende A:M: Bruijndoncx.

Kwitanties behorend bij bovenstaand kontrakt :

Simon Thomas Schrijnwercker tot Schelle heeft aengename te maecken het oxael ende cas voor het orgel tot Aertselaer alles volgens contract van achtentwintig november 1778 voor vijfhondert en vijftigh guldens courant geld : op corting van de voors^e somme heeft den selven op vijfd^en junij 1779 ontfangen van den Heere Pastor van Aertselaer de somme van drij hondert vier en seventigh guldens

f 374 - 0 - 0

Simeon J Thomas

Item heeft den voors^e Simon thomas op elf septemb 1779 op cortingh van het voors^el accoort noch van den Pastor van Aertselaer ontfangen een hondert en elf gulde en twee stuivers

f iii - 2

Simeon Thomas

Ontfangen by my onders: van M: Bruyndoncx Secretaris van artselaer de somme van vier ensestigh guldens achthien stuyvers, maekende met de voors. betaelingen f 550: - ende overzulkx in volle voldē van't maeken vant oxael en orgelkas in de parochiaele kerke van artzelaer voor actum dezen i9 9ber i779.

f 64 = i8

samen f 550 = 0

Simeon J Thomas

Ontfangen van den Heer Pastor van aertselaer drij gulde thien stuijvers voor een stoeltien met een cash er in, met het slot en lekens, actum 16 december 1779, dienende dit stoeltien voor den organist

Simeon J Thomas

1779 Door order van mijnheer Bruijndonckx gevaceert tot Haertselaer 1/2 dagh tot het visiteren van de nieuwe orgelcas en ocsael ten diensten van de kerck aldaer waer voor mij comf

f 2 = 2

Engelbert Baets

Mijnheer Bruyndoncx Sekretarus van atselaer belieft te betalen de scheepvracht van D- oorregel de somme van negen guldens courant gelt vervoert den 9 Julij 1779 door mij

F.D. Gent

woonende bij de minnebroeders tot antwerpen

Dese negen guldens syn mij voldaan den 27 8ber i779

hantmerck X van N. jeremias vander trappen verclaerende niet te connen schrijven.

Betaeld aen B.F. Eliaerts voor een Jaer gagie voort opwinden, regeren ende stellen der horologie als mede voor het luijden der vroegmisse, verschenen

Bamisse 1779 als bij quittance

f 48: -

Item betaelt aende zelven voor 't spelen der orgel, zedert augusty, wanneer de orgel heeft beginnen te spelen, tot Bamisse 1779, de somme van zeven gulden thien stuijvers, die de voorschreven B.F. Eliaers is glisserende, dus hier naar de voors.

f 48, -

In de marge geschre

Transact als in textu, doch zal voor t toekomende niet meer betaeld worden op tittel voor 't luijden der vroegmisse, maer zal betaelt worden f 18: - 's jaers

voor 't opwinden der horologie, ende f 42: - voor 't speelen der orgel, mits den organist t' zijnen koste bezorge den orgelblaeser, dus zaemen s' jaers sestig guldens ingegaen met Baemisse 1700 negen en zeventig.

Door mij G. van Stavel den 31 augustus 1779 door order van mijnheer bruijndonckx
cecretaris van artzelaer vergult de letteren met de monden van de pijpen van de
oorgel

15 - 0

voldaen den in houdt desen

Gs van stavel

Den heere pastor van aertselaer heeft van de penningen ontfangen ende gegeven tot
het maecken der orgel aldaer onder hun behauden, eerst uijt het boni sloth der
kercke rekeninge van 7 julii i778

f 340 = 3 ¹/₂

Item heeft ontfangen van Dhr De Keijser

50 = 0

Item van Dhr Baeckelmans

50 = 0

van Suster paulina grauw nonnen

i = ii ¹/₂

van Catharina Boeij

0 = 7

samen

442 = 2

Den selven heeft daer tegens betaelt

cast aen thomas

f 374 = 0

item aen den selven

7ii = 2

item aen den selven

3 = 10

samen

f 488 = 12

Den secretaris heeft ontfangen, te weten den geheele ontfangh beloopende bij
rek^e i705=16 daer aen af=getrocken de voer. f 442 = 2 door den heere pastor behouden
rest

f i263 = i4

Den geheelen uijtgeeff als bij rek^e beloopt ter somme van f i732 = 6 ¹/₄

daer van afgetrocken den uijtgeeff door den heere pastor gedaen 488 = i2

rest

f i243 = i4 ¹/₄Dus dat den secretaris meer heeft ontfangen als uijtgegeven f i9 = i9 ³/₄

Register nr.27, aantekeningen achteraan ommezijde van het boek, p.12.

1779 een nief oxael en orgelcas gestelt van Simon Thomas, schrijnwercker tot Schel
voor 550 gls courant, sijnde ³/₄ van de ballustrade aen hem geleverd en het
eyserwerck tot laste van de aenbesteders.

Het orgel, sonder positief, item sonder de vox humana, is gemaect en gestelt met last van 2 jaere te onderhoude door Heer Egidius Franciscus van Petegem, woonende tot Gend inde Veldstraet, voor elf hondert gulde courant, en in staet gebrocht op 5 of 6 september 1779, soo nochtans dat sij is gespeelt op 8 augusti, maer den claron was daer noch niet gestelt, noch de trompet, bas noch superieur. In het secreet can noch een register gestelt worden. De vox humana soude hondert gulde moeten kosten, en onstelt light.

Dit alles heeft gecost ontrent achthien hondert gulde courant, daer van is rekeningh, de welck den Heer Secretaris Bruyndoncx heeft om in het register van de andere acte van deesen dorpe in te binden.

Het positief mits eenen cromhoren daer in soude moeten kosten 400 gl.

Ten jaere 1787 en 1788 is door den voorschreven orgelmaeker E.F. van Petegem een nieuw positief gemaekt en gevoegt in de orgelcasse. Het heeft gecost 750 gls verantwoord in de kerkerekeninge anni 1788, welk gelt geprovenieert was uijt de vercoop somme van de eijkenboomen van het kerkenlaer.

Register nr.10 "InCoMst en UYtgeef
Der kerCke
Van Laer"

(chronogram beduidt dat het register aanvangt in 1763)

145 v° - 1788

over het erstellen van de orgel, en aen de zelve te maeken een nieuw positief
betaelt aen den heer P.F. van Peteghem de somme van zeven hondert en vijftig gls
750, - , -

fol.151 - 1789

aen heer van peteghem orgelmaeker, voor een jaer de orgel te comen visiteren, wel
te erstellen &c volgens conditie
9, - , -

fol.154 v° - 1790

aen heer van peteghem orgelmaeker, voor twee maal op 't jaer de orgel te comen
visiteren en erstellen het gene er aen manqueert &c volgens conditie 's jaers
9, - , -

fol.157 - 1791

aen d'heer van petegem voor de jaarlijksche visitatien aen de orgel te stellen
9, - , -

fol.159 v° - 1792

a. P;f; van petegem over i jaer het stemmen van de orgel 9, - , -

1793 - (nihil)

fol.165 - 1794

aen P.F. van peteghem voor 2 jaren de orgel te stemmen verschenen 18 meert 1794
18, - , -

1795 - (nihil)

fol.174 - 1796

aen petrus van peteghem voor 2 jaren de orgel te stemmen 18, - , -

fol.178 v° - 1797

aen van peteghem voor het stemmen van de orgel 9, - , -

Kwitantie

ontfangen van Sir Fras Pieters Kerkmeester der prochie van Artzelaer, door Petrus de Greef de somme van negen guld: over een jaer het stemmen van de orgel verschenen de 18 meert 1700 tweeennegentig

Petrus fr van Peteghem

voor mijn vader.

Bundel nr.11 - Kerkrekeningen 1818-1828, dubbels.

1818-1820 art.2 onderhoud der ornamenten &a

Aen d'Heer Delhaije voor 't stellen der orgel 8, -

1819-1820 art.2

aen d'Heer Delhaije voor stellen van d'orgel 13, -

1821- art.2

aen d'Heer Delhaije voor 't stellen van 't Orgel 13, -

1822- art.2

Betaeld aen d'heer Lahaije voor onderhoud der orgel ten Jaere 1822
als ordinaire 13, -

1823- art.2

Betaeld aen delhaije orgelmaeker te Antwerpen voor den onderhoud
der orgel 13, -

1824- art.2

Onderhoud der orgel fl 13,00 te betaelen ordinaire

1825-	art.2	
	betaeld aen d'heer Delhaije horgelmaeker voor 't stellen der horgel de Jaeren 1824-1825	26, -
1826-	art.2	
	voor onderhoud van het orgel voor verscheenen Kerstmis 1800 zes en twintig en 1800 zeven en twintig by accoorde	22,28
1827-	art.2	
	Het stellen der orgel in 1827 & betaald by accoord in 1827	
1828-	art.2	
	betaeld aen d'Heer Delhaije, orgelmaeker, voor 't stellen van 't Orgel geduerende het jaar 1828	11,14
1828-	art.9 Buijtengewoone uijtgaben.	
	Betaeld aen d'Heer Delhaije Orgelmaeker te Antwerpen voor het kuijsschen en repareeren van 't Orgel en het verfouliën der monterpijpen	128,57
	Aen de Wed. Baeckelmans voor zijne mondkosten	14,37

Gegevens uit fragmentaire kerkrekeningen en losse kwitanties.

1831	de vrouw van JJ Delhaije verklaart betaald te zijn over het stemmen van het orgel	
1839	16 Xber JCC Delhaye stemmen van het orgel	23 fr 58
1832	J. Delhaije stemmen van het orgel	23 fr 58
1835	J.C.C. Delhaije stemmen van het orgel	
1838	" " " " " 13 gulden	
1841	uytgegeven aen den koster Baekelmans de som van dertien guldens courant geld voor het jaerlijks stemmen de orgel komt	23, 58
	kwitantie : 27 Xber 1841 J.C.C. Delhaije	
1843	J.C.C. Delhaije stemmen orgel 13 guldens =	23, 58
1844	" " " " " "	"
1848	P. Delhaye voor zijn moeder	23, 58
1849	Delhaye voor de orgel	23, 58
1847	" " " "	23, 58
1850	Ontfangen van de kerk van Aertselaer de somme van dertien guldens Brabants voor het jaerlijks stemmen der tongwerken van de orgel verscheenen den 20 December 1800 vijftig	frs 23, 58
	P. Delhaye, voor mijne Moeder	

- 1853 *Ontfangen van Den Zeer Eerweerden Heer Peermans Pastoor te Aertselaer de
somme van honder vyf en veertig francs twaelf centemen voor het kuysschen
herstemmen en reparatie der Orgel J CC Delhaye
voor het stemmen van het orgel 23, 58*
- 1857 *Ontvangen van den Heer Regemortel als schatbewaerder der kercke van
Aertselaer de somme van drie en twintig franken 85 honderste voor het
jaerlyks onderhoud van stemmen der orgel verschenen den 20 november 1800
zeven en vyftig alnog de somme van veertien franken een en vijftig honderste
voor buitengewoone reparatie aen de blaesbalgen gedaen in het zelve jaer.
Aertselaer den 20 9ber 1857. J C C Delhaye*
- 1858 *15 aug. J C C Delhaye 13 : 0 : 0 guldens brabant's courant geld 23, 58*

Register nr.12 - uit de rubriek "uitgaven" :

- 1853 *17 - aen M Delhaye, voor onderhoud van 't stemmen van 't orgel 23, 58*
- 1854 *12 - aen Mr Delhaye, " " " " 23, 58*
- 1855 *14 - aen Mr Delhaye, voor 't stemmen van 't orgel 23, 58*
- 1856 *14 - " " " " " " 23, 58*
- 1865 *14 july betaeld aen M. Mondt kerkorgelmaker voor het repareren der Blaesbalgen,
overzicht van 't orgel, accorderen 50, 00*
- 1867 *Mondt stemmen van 't orgel 20, 00*
- 1868 *Hoogzaal :*
- 21 fb Betaald voor logement van de gast van Mr Van Halle aen de
Wwe De Ridder 83, 55*
- betaald aan Dierckx van Antwerpen voor geleverd eikenhout voor
de orgel 85, 25*
- aan Lienard steenkapper Antwerpen 18, 40*
- aan Kinderen Regemorter metselwerk 152, 56*
- aan Dirc Sloomans voor afbreken betaald ...*
- aan de zelve van de Bogaert 13, 50*
- aan gys 6, 00*
- aan capiens 15, 03*
- van ... Baeckelmans ... lint koord 1, 37*
- aan Jan Van Looch 3, 15*
-

	<i>aan gys van reizen</i>	<i>12, 60</i>
	<i>27 jan. Betaald Sloomans</i>	<i>825, 29</i>
1869	<i>24 juny op rekening betaald aan Mr Van Halle voor de balustrade van 't hoogzaal (zie blad hiernevens)</i>	<i>400</i>
	<i>aan M. H. Geurts voor het stemmen van 't orgel</i>	<i>20, 14</i>
1870	<i>2 juni aan de zelve Van Halle</i>	<i>600</i>
	<i>27 8ber aan Mr Henry Geurts voor 't stemmen voor 't orgel</i>	<i>20, -</i>
	<i>4. 9ber betaald aan M Springaal van het schilderen en vernissen schilderij ande hoogzaal</i>	
1871	<i>20 8ber Henry Geurts voor t stellen vant orgel</i>	<i>20, -</i>

Notulenboek van de Kerkfabriek (blauwe omslag) :

1856 Besluit om de kerk te vergroten; uitgevoerd tussen 1858 en 1859.

1868 Zitting van den Fabriekraad van Aertselaer, Provincie en Arrondissement van Antwerpen, op 1sten zondag van January 1868

De Eerweerde Heer Pastoor geeft lezing van het voorloopig project van aankoop van eener orgelkas, en van vergrooting van het orgel, vernieuwing van blaasbalgen en andere benoedelingen tot een volmaakt orgel; Hij geeft lezing van alle de voorwaarden, welke de heer Mondt-Groenewout, orgelmaker te Antwerpen daarstelt om dit alles te voltrekken voor de somme van vierduizend vyfhonderd francs. De Raad overwegende de noodzakelykheid van de orgelkas en orgel in evenredigheid te brengen met de tegenwoordigen toestand der vergrootte kerk; overweegende de voordeelige voorwaarden door de heer Mondt aangeboden dit voorlopig project definitievelijk aan te nemen; en geeft aan den Eerw. Heer pastoor de bemagtiging deze zaak volgens zyn oordeel voort te zetten en ten uitvoer te brengen.

Overeenkomst tusschen het Kerkfabriek van Aertselaer, Provincie Antwerpen en Mynheer H. Mondt-Groenewout Orgelmaker te Antwerpen.

Art. 1. De Heer H. Mondt verbindt zich voor de parochiale kerk van Aertselaer inte eersten een orgel welk zal bestaan uit twee Klawieren, ieder van 56 touchen, en een voetklavier van 25 noten.

Dispositie van de Registers

Positief of Klein orgel

1. Salicional 8 voet	5 Bourdon	8 vt
2. Fugara 4 vt	6 Flute harmonique	4 vt
3. Flûte Travers. 8 vt zynd	7 Flageolette	2 vt
4 Basson, Bas 8	8 Hautbois	8 sup.

Groot orgel

1 Montre 8 voet 56 not.	9. Cornet 4 pijp sup.
2 Prestant 4 vt	10 Bourdon 16 vt 56 not.
3 Viola di Gamba 8 vt	11 Bourdon 8 vt 56 not.
4 Flûte 8 voet	12 Flûte douce 4 vt gedt
5 Quint 3/4 nazard	13 Doublette 2 vt
6 Fourniture	14 Bombarde sup. 16 vt
7 Bombarde Bas 16 vt	15 Trompette sup. 8 voet
8 Clairon 4 vt	16 Trompette bas 8

Koppel op de Klawieren

aanhangend voetklavier van 25 noten.

De koppel der Klawieren zal in beweging gebracht worden door een pedaal combinaison.

Alle spelen zullen moeten genomen worden uit de Registers welke, thans in het oud orgel te Aertselaer bestaende, zullen kunnen dienen, en uit nieuwe Registers, welke de heer Mondt zich verbindt te leveren uit het beste metaal tot het orgel geschikt, en uit besten dennen hout hier toe ieder relatief beschikbaar.

Art.2 De Heer Mondt verbindt zich te leveren :

- 1° Een en nieuwen Blaasbalg à reservoir met ijzerwerken en andere toebehoortens, in goed droog dennenhout met goede verwen tegen alle vochtigheid bestand gemaakt; hij blijft ook verantwoordelijk dat deze Blaasbalg genoegzamen wind zal geven om het orgel na boven opgemaakte lyst te bespelen.*
- 2. Een nieuw Sekreet in twee deelen met 16 schuiven, het Bas octaaf in dobbel kleppen in beste nieuw eiken hout, droog en zonder eenige weeren of beschadiging, volgens kunst, goed bewerkt, met roostering, abregers en aanhoorigheden. Het sekreet nu voor het oud orgel dienende zal de orgelmaker Mr Mondt zoodanig bewerken en vernieuwen dat het dienstbaar zy voor het klein orgel of positief (zoo boven is opgegeven ook de mekanieken vernieuwen, de trekkers, regeerwerken & hetgeen van het bestaande mekanismus niet geheel voordeelig voorkomt.*

3. Twee nieuwe Klawieren, belegd met yvoer, geplakt met palisander hout, ramen in eiken hout, en met eene schuivende koppeling voorzien.
- 4 Een voet klawier in eiken hout, met abregers en toebehoorten &.
- 5 Een en nieuwen Bourdon 16 voet, geheel, 25 houte pypen, voorders beste metaal stoffe pypen.
- 6 Een en nieuwen monter superius en Bas, 56 not. + 8 voet.
- 7 Eene nieuwe Fugara 4 voet
- 8" Salicional 8 voet
- 9" Viola de Gamba 8 vt
- 10" Flûte harmonique 4 vt
- 11 Flute (56 not) 8 vt

Art. 3. De orgelmaker Mr Mondt zal de Fourniture een octaaf verschuiven en verzwaren, en de cornet volledigen.

Hij verbindt zich ook alle de blijvende registers van het oud orgel te volledigen volgens de nieuwe klawieren; alle de pypen in goeden staat te brengen, de clairon, Trompette, Basson Hautbois er in begrepen; alle houte pijpen van den Bourdon 8 voet, na te zien en te herstellen; alle toebehoorten van het orgel, zoo oud als nieuw in besten staat te stellen.

Art 4. De Heer Mondt zal buiten opgenoemde voorwerpen nog leveren de door hem aangeboden eiken orgelkas, met festons, welke de pypen boven aansluiten; de overige versiering van de kas is tot last van het Kerkbestuur; tot last van Mr Mondt is ook de rug van de kas, welke bij het groot orgel zal gevoegd worden, in goeden grijn.

Art 5. Mr Mondt zal de Bombarde 16 voet (56 not) in beste metale stoffen moeten leveren, indien het Kerkfabriek zulks goetvindt aan 600 frs, het plaats en alle andere onkosten daarin begrepen.

Art. 6 Als het Kerkfabriek het goet vindt zal Mr Mondt aan het orgel voegen één crescendo voor 135 frs alles 'er inbegrepen.

Art 7 De Heer Mondt zal gratis een harmonium leveren voor het okzaal van Aertselaer tot dat het orgel zal heringerust zyn.

Art 8. Het Kerkfabriek verbindt zich aan de Heer Mondt te betalen voor de opgenomene werken en voorwerpen, welk hy moet leveren de somme van vier duizend vijf honderd francs; de afbraak van het oud orgel als ook het plaatsen van het heringericht orgel is geheel tot last vande heer Mondt : enkelyk zal de

Bombarde en de crescendo buiten de bovengemelde somme moeten betaald worden, indien het Kerkbestuur de zelve willen geplaatst hebben.

- Art. 9. De Heer Mondt zal de oude Kas overnemen aan 300 francs; de ornamenten nogtans van de zelve blyven aan het Kerkbestuur.
- Art. 10. Het Kerkfabriek zal van alle de vooruitgedane betalingen of verschoten, na het termyn der teekening der wederzydsche overeenkomst, één escompte van 6 p % hebben; als ook by de uitbetaling wanneer de werken geeindegd zyn zal de zelve voorwaarde van 6 p % escompte toegepast worden.
- art. 11. Er zullen 500 frs tot waarborg blyven staan gedurende twee jaren aan 5 p %; indien er na de afgedane werken ééne grotere som te betalen blyft, zal Mr Mondt ook 5p% ontvangen voor intrest; doch by de betaling derzelve zal het Kerkfabriek 6 p% genieten.
- art. 12 De Heer Mondt, orgelmaker, blyft vyf jaren waarborg voor de geheele constructie dezer orgel.
- art. 13 Het zal den Heer Pastoor van Aertselaer vrij staan met het Kerkfabriek experten te benoemen om de gedane werken van het beschreven orgel te keuren.

Gedaan in dobbel te Aertselaer de 7 october 1867.

De Kerkorgelmaker

De Leden van den Kerkenraad

H. Mondt

De Burgemeester

F.ij vanheecken

P J Lucas

Kerkorgelmaker

J:J: Verschueren

B. Segers

J. Fransüs

A. Bastiaen

P.H. Thiels, Pastor

Op een los blad dat in hoger vermeld boek steekt :

- 1° De laagste prijs
- 2° Welk zyn de registers die uit het oud orgel kunnen behouden worden ?
dit te bepalen
- 3° Welk zyn die eenige verandering zullen moeten ondergaan ?
Hoe hoog is dit geschat ?
- 4° Zal er gezorgd worden dat alle de oude registers geaccordeerd of gestemd worden ?
- 5° Voor wie zyn de oude registers, die niet meer kunnen dienen ?
en het ander binnen werk van 't oud orgel ? en ouden blaasbalg.
- 6° Binnen hoeveel tyd kan er begonnen gewerkt worden om het oud af te breken en
onmiddellijk, het nieuw geplaatst.
- 7° Hoe lang zullen wy zonder accompagnement van 't orgel zyn ?

- 8° Waar de nieuwe blaasbalg gelegd ?
- 9° Hoe lang zal er aant t plaatsen van 't nieuw orgel moeten gewerkt worden - hoe lang om ter plaats alles te voltrekken ?
- 10° Zal het dit jaar nog kunnen geplaatst worden met te beginnen naar 15 augty.
- 11° Tot wiens last is het transport ?
- 12° hoe groote plaats beslaan de blaasbalgen ?
- 13° Door wie moet het voltrokken werk gekeurd worden ?
- 14° waartoe is de orgelmaker verplicht, indien er bevonden wordt dat het werk onvoldoende is - of een register & -
- 15° van wat kwaliteit moet de pijpen zyn ?
- 16° Het clavier ?

Buyten gewoone Werken voor inrigting van een vrypedael aen de nieuw orgel
van Aertselaer.

- Art. 1 Twee sommiers (sekreten) in Eijkenhout met twee schuijven ingerigt voor
Bombarde 16 Bas en Violon 16 idem 25 Notes, met mécanism abregers,
Eyzerwerk, Enz. geplaatst kost Fr 350, 00
- Art. 2. Bombarde 16 Bas 25; ... 12 grootste pypen gemonteerd in goed grijnen hout
Voeten in Eyken hout, Bekken in Koper Ressors in Eyzer,
13 in Stof, Kopere Bekken ressors gelyk voren gemeld
kosten fr 375.
- Art. 3 Eene Violon 16 Voet 25 Notes in goed grijnen hout, gezapt met gebrande
aerde gelijk de strijkinstrumenten worden bewerkt
geplaatst, enz 375, 00
total frs	1100, 00
- aenmerkingen

1. alle logementskosten zijn ten laste van den orgelmaker
2. alle vervoer zijn ten lasten der kerk
3. Wanneer deze werken zullen geplaatst worden zal het kerkbestuur door eenen schrijnwerker eenige hulp verschaffen. Voor het ophaelen en het plaatsen der zwaarste stukken van het vast orgel.
4. Deze som is vastgesteld zonder eenigen aftrek of escompt
alles op trouw gedaen den 4 mei 1868 te Aertselaer

H. Mondt

Kerkorgelmaker

Nota door de pastoor bijgeschreven :

Het bovenstaande is aangenomen mits 1000 fr en de huur van het harmonium te betalen bedragend 52 fr 15 gelyk uit de brief van 10 mei 1868 blykt.

Antwerpen 10 Mei 1868

Eerweerden Heer Pastoor

Alhoewel ik morgen avond denk te Aertselaer te komen en de geheele week daer werkzaam te zijn, schrijf ik Uw Eerweerde het volgende;
ik heb mij met een zeer nauwkeuriggen berekening bezig gehouden van de bijvoegende werken. En ik heb bevonden dat ik geen Centen voor gewoone of onvoorziene kosten van deze werken kan reserveren en tog zou ik willen op deze manier toegeven

1 de klynen hulp van wege M. Slootmans timmerman gedaen en nog volgens condisie de noodige hulp voor pedael orgel te doen voor rekening de kerk (die kosten zijn onbeduydend) alsook van den smit

2de betaeld de rekening voor huursel der Harmonium

dus deze twee punten sluijten ons accoord,
in tegendeel heb ik de ledige kisten en drinkgunsten in vervoer en lossing samen fr 19.46 tot mijnen last gehouden hetwelk meer dan de kosten van den schrijnwerker en smit is. dus wederzyds de helft van het verschil is.
ik hoop dat het accoord gesloten zal zijn, ik heb van Uwe Eerw. Looijale handelwijs en goedheid rekening gehouden en ik verklaar nog niemand aen aen getroffen te hebben onder de Eerw. Heeren Pastoors die met meer bescheijdenheid, is te werk gegaen in onderhandelingen van zulke werken en gij weet den intrest van het huys Gods te bewerken dat overal zoo niet gaet. Vergeef my de vryheid zie hier de rekening

Uwen nederigen Dienaer

H. Mondt Groenewout

Kerkorgelmaker

Rekening tusschen de Eerw heer Pastoor van Aerselaer in naam van het Kerkfabriek der parochie en de Heer H. Mondt-Groenewout orgelmaker te antwerpen.

Volgens overeenkomst tussen bijde partijen moet er voor het opgegeven bestek van orgel, naar des zelfs voltrekking betaald worden

1°

4.500 " 00

2° voor Bombard	600 " 00
3° voor een crescendo	135 " 00
4° voor verwisseling van 't oud secreet / vry vervoer	150 " 00
5° voor een register Dulze	125 " 00
6° voor het volledigen van de flûte trav.	100 " 00
7° voor het inrichten van een vry pedaal	
1 Violon 16 v 25 not	
1 Bourdonn 16 bas 25	
1 Violon 16 v 25 not.	
2 sommiere &	<u>samen 1000 " 00</u>
samen frs	6610 " 00
Hier op betaald	<u>6181 " 00</u>
blijft fr	428 " 50
12 Xber alnog door den Eerw	
1868 Heer V. Roosbroeck	<u>300 " 00</u>
blyft	128 " 50
alnog aan Henry Geurts	
op 7 meert	<u>25 " 40</u>
volledig betaald op 10 Augty 1870	103 " 10

Rekening van den Heer Pastoor van Aertselaer met den Heer H. Mont-Groenewout
orgelmaker te Antwerpen.

Betaald aan den Heer Mondt op rekening aan hem verschuldigd voor orgel
den zelven heringericht

1867

1° den 12 7ber 1867 de somme van	1000 " 00
2° 15 8ber 1867	75 " 00
3° 16 Xber 1867	1000 " 00

1868

4° 26 feb 1868	1000 " 00
5° 18 april 1868	500 " 00
6° 14 mei 1868	25 " 00
7° 15 Juny 1868	500 " 00
8° 27 augty 1868 aan Wwe Mondt	<u>1000 " 00</u>
	5100 " 00

hier by te voegen van escompte voor 6 p %	306 " 00
betaald aan slootmans voor t opbreken v d kas welk op rekening van M Mondt was	7 " 63
alnog voor de oude orgelkas overgenomen door M Mondt	300 " 00
28 Jan alnog betaald aan M Mondt aan de Wwe De Ridder	
1868 voor logement &	254 " 00
	<u>frs 867 " 65</u>
21 8bre betaald voor mondkosten van M Mont aan de Wwe De Ridder	27 " 75
21 8ber aan de zelve betaald voor logement van H Geurts	96 " 10
	<u>frs 981 " 50</u>
18 9ber aan Mme Wwe Mont in geld gegeven	100 " 00
	<u>1081 " 50</u>

samen : 6181 " 50

Op een andere kwitantie, met ongeveer dezelfde inhoud, schrijft de pastoor :

Op den dag van overlijden van M Mondt den 29 augty 1868 gegeven door Leonard Goet aan Madame Mondt op rekening duizend francs.

29 augty 1868 P H Thiels pastor 1000

Ik ondergeteekende Wwe H. Mondt, Joanna Groenewout bekenne door deze volledig voldaan te zyn voor alle de werken welke myne overleden man Henry Mondt verricht heeft aan het orgel der kerk van Aertselaer als ook over alle andere werken, welke hy aldaar verricht heeft; zoo dat ik door deze verklaar geen de minste pretentie meer te hebben op het Kerkfabriek of op den Eerw Heer Pastoor van Aertselaer

Antwerpen 10 augty 1870

J C Groenewout

Wwe Mondt

Faktuur :

Magasin de pianos d' Edgard De Paris

Monsieur Mondt Dt

à Louis Vlaminx

8 rue des Recollets

Anvers le 9 mai 1868

.....

2, 25

68 mai 9 Pour location d'un orgue pour l'église d' aertselaer, cinq mois à fr 10 par mois, soit du 18 Xber 1876 au 18 ct

50, -

52, 25

Kwitanties met betrekking tot het doksaal :

De Kerk van Aertselaer voor het maken van het hoogzael enz. aan J. Van Halle de
somme van twee duyzend vyfhonderd en 13 franken en 79 centimen zegge frs 2513, 79
Hier op ontvangen te saemen de sommen van twee duyzend franks tot heden 27 7ber 1870
Blyft nog frs 513, 79

Antwerpen 27 7ber 1870

J. Van Halle

Het Kerkfabriek van Aertselaer is debet voor het loopende jaar 1870 op afkorting
van de gedane werken aan het hoogzaal in de kerk van Aertselaer, de somme van
vyfhonderd francs

Antwerpen 8e 9ber 1870

J. V. Halle

1871 Den Zeer Eerw. Heer P.H. Thiels Pastoor tot Aertselaer a J. Van Halle
Schryyn en Ornamentwerker te Antwerpen

Meert 28 Voor hetmaken en plaetsen aan Een Nieuw Oxael in des selfs kerk

frank 2513, 79

Antwerpen 28 Meert 1871

Voldaen

J. Van Halle

Gegevens uit kwitanties :

1872 art 32 onderhoud van het orgel Geurts 20 fr
61b Mondt Groenewout 500 frs

1873 faktuur : H. Geurts Kerkorgelmaker, Lange Leemstraat 307

27 oktober 1873

Voor het plaetsen van eenen Tremblant in het kerkorgel 40 fr

1874 art 32 H. Geurts stemmen orgel 20 frs

61 Van de volgende werken gedaan te hebben aan het Kerk Orgel van den
5de juny tot den 3 july

Art 1 72 voet berten eik verwerkt om eene windbuis te maaken van de
blaazbalk tot in het Orgel aan 50 centimen den voet is 36, -

Art 2 van den 3de tot den 14 juny met twee man 6 ¹/₂ dag gewerkt om
de windbuiuze te maken eene man 13 dagen aan frc per dag is 52, -

Art 3 Van den 16 tot den 21 Juny met twee en dry man gewerkt om
den blaazbalk te herplaetsen de windbuizen enz
eene man 15 dagen aan 6 f per dag is 90 franken dag
heb het aangenoomen voor

60, -

Art 4	twee schaaps velle gebruikt om den blaazbalk en de windbuizen te plakken	6, 50
Art 5	twee eike stukken geplaatst om den blaazbalk met de voeten te blaazen, met de vyzen enz	5, 20
Art 6	luim, nagels, vyzen enz	3, 80
Art 7	Het Orgel uitgenoomen schoon gemaakt, de pypen gerepareerd, alle regelmatig doen spreken gestemt enz aan genoomen voor	<u>332,</u> 495, 50
Art 8	18 nieuwe tongen moeten plaatsén in de tongspeelen en kontre rezoors moeten plaatsén in de secreeten en nog andere reparatiën te samen 24 fr dat is gratis voor de Kerk, kost en logement is op myne rekening te samen vierhondert vyf en neegentig franken fyftig centimen	
	Voldaan H. Geurts	
1875	stemmen van ' torgel 20 fr	
1876	(art 32) H. Geurts Maris van het accordeeren der Kerk Orgel	20 frs
	art 61 H. Geurts Maris	
	Van de volgende werken gedaan te hebben aan het Kerk Orgel met tweën vier dagen van de 12de tot den 16 september	
	1 Den grooten blaazbalk die zeer los getrokken was banden leeder op geluimt ene dry dagen	60 fr
	2 leeder en luim	16 fr
	3 Eenen dag met tweën gewerkt aan den mekanik der Orgel en andere deelen	<u>20 fr</u> 100, 80 fr
1877	18 Oct - H. Geurts 2 maal stemmen der Kerk Orgel 26 Meert en den 18 Oct. - getekend J. Jans	24 fr
1878	10 Oct - ut supra 3 Mei en 10 Oct.	24 fr
1879	H. Geurts - 23 jan. van reparatiën gedaan te hebben aan de Blaazbalgen der Kerk Orgel	95, 56
	H. Geurts-Marís van tweemaal den Orgel gestemd te hebben den 27 Mei en 31 october	24, -
1880	H. Geurts - van tweemaal den Kerk Orgel gestemd te hebben den 12 april en den 19 October samen	24, -

12 Juli 1880 Wwe Geurts-Maris		
1. Voor het verplaatsen van het Positief		475 fr
2. Een nieuw viola de Gamba		160 fr
3. De kuizing van het Orgel tegen 16 fr het spel 23 spelen		<u>368 fr</u>
te samen		1003 fr
voldaan den 12 juli 1881		
Wwe Geurts & Cie		
1881 Geurts stemmen orgel		24 fr
1882 Geurts voor het stemmen en onderhoud der orgel 22 Nov		12 fr
" " " 7 Mei		12 fr
idem van eenen Blaasbalk geleverd en geplaatst te hebben aan den Kerk Orgel en verder andere herstellingen gedaan te hebben aan den reguleur Wind Canalen enz		500 fr
1883 Geurts voor het stemmen en onderhoud der orgel		24 fr
1884 " " " 17 Dec.		24 fr
art 61 c W. Geurts-Maris voor de kuizing van het orgel tegen A 6 fr 25 het spel 8 spelen te samen		130 fr
1885 Wwe Geurts-Maris & Cie onderhoud orgel 30 Oct.		24 fr
1886 " " 30 Oct.		24 fr
1887 Weduwe Geurts & Cie voor het stemmen der orgel gedurende het jaar 1887	24	
Reparatien gedaan aan de Blaasbalk		18
dagloon en onkosten leer enz.		<u>18</u>
		60 fr
1888 Geurts & Cie voor het stemmen en onderhoudt der orgel		24 fr
herstelling aan den blaasbalg		<u>24 fr</u>
voldaan voor de Wwe Geurts Jules Anin.		48 fr
1889 24 Oct. Wwe Geurts stemmen orgel		24 fr
1890 Wwe Geurts 15 Oct. " " getekend Jules Geurts		24 fr
1891 H. Geurts (Wwe Geurts) voor het kuischen der orgel		130 fr
21 Juli 1891 Maison H. Geurts & Cie voor het kuischen der orgel		360 fr
Het vertinnen der façade pijpen		<u>80 fr</u>
		440 fr
1892 29 Oct. H. Geurts & Cie stemmen orgel		24 fr

Kerkrekeningen :

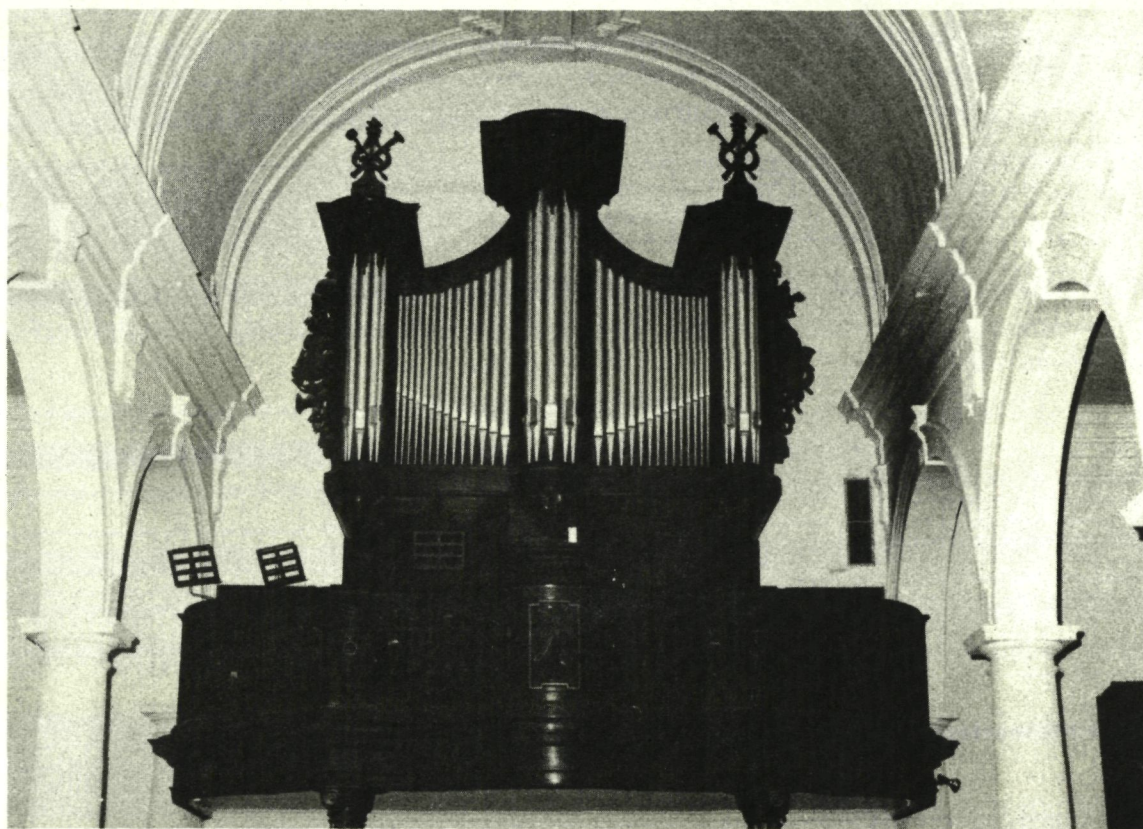
1931	art 32	onderhoud van het orgel Stevens Jos. Duffel	740 fr
1934	"	"	140 fr
1943	"	"	210 fr
1944	"	"	230 fr
1945	"	"	450 fr
1946	"	"	410 fr
1947	"	"	450 fr
1951	"	"	4000 fr
1959	28. 12	Jos. Stevens, voor stemmen en regelen van het orgel gedurende het jaar 1959	460 fr
1964	29. 12.	Jos. Stevens voor het stemmen en herstellen van het orgel gedurende het jaar 1964	1100 fr
1967	31 juli	Aerts & Castrel pvba orgelbouw Duffel	
		voor het plaatsen van een nieuwen blaasbalg	9000 fr
		stemmen en regelen orgel	860 fr
		reiskosten inbegrepen	9860 fr
		taks.	690 fr
			10550 fr

Uit een brief die Dhr. G. Loncke ontvangen heeft van de firma Aerts en Castrel pvba, orgelbouw te Duffel, citeert hij volgende mededeling :

Over Aartselaar kan ik spijtig genoeg niet zoveel mededelen. Het orgel heb ik voor Stevens onderhouden van 1934 tot 1960. Tijdens deze periode heb ik het weten reinigen en het klavier vervangen (gedeeltelijk of volledig ?). Van 1960 tot op heden af en toe onderhoud voor eigen rekening. Over een tiental jaren juli 1966 de oude blaasbalg (boven de verwarmingsketel stuk gestookt), vervangen door een zakbalg in het orgel zelf

BIBLIOGRAFIE

- 1) E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865;
zie p.200, op de werklíjst van Eg.Fr.Van Peteghem :
" ...; Aertselaer, 13 reg., fl. 1100; ..."
- 2) 'De Praestant' IXde jg.(1960), p.81; (zonder auteur- of bronvermelding).
De tekst blijkt een samenvatting te zijn van archiefgegevens m.b.t.
het aanbesteden en bouwen van het orgel in 1778. We nemen deze tekst
hier niet over omdat we beschikken over de letterlijke archief-
gegevens cfr. supra.
- 3) A. Deschrevel : "Orgelarchivalia i.v.m. het Van Peteghembedrijf",
in 'De Praestant' XXIde jg.(1972), p.87-88 :
(In een soort staat van goederen; document gereconstrueerd uit
brieffragmenten; waarschijnlijk verband houdend met Eg.Fr. Van
Peteghem.)
" Ten 9
Daer is nog een
voor een positif, lank 3 voet 3 duym 1 quart, breed
voet, voor een positif als Artselaer, heeft
1. prestant 4, 2. bourdon 8, 3. cornet 3, 4. flutte 4 "

AARTSELAAR, SINT-LEONARDUS

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk CHRISTUS KONING

A. Groot orgel
+++++

Nota : Kerk en orgel werden speciaal opgericht voor de wereldtentoonstelling te Antwerpen in 1930, afdeling "Vlaamse Kunst".
Het kerkgebouw met orgel werd daarna overgedragen aan de parochie van Christus Koning.

Auteur instrument : Joh. Klais / Bonn (BRD).

Bouwjaar : 1930

INSTRUMENT

Dispositie

I. Rückpositiv

Rohrgedackt 8
Quintadena 8
Zartflöte 8
Praestant 4
Spitzflöte 4
Sifflöte 2
Nachthorn 1
Tertian 2 f
Zimbel 2-3 f
Krumhorn 8

II. Hauptwerk

Praestant 16
Quintadena 16
Kupferprincipal 8
Offenflöte 8
Nachthornged. 8
Dulciana 8
Kupferoctave 4
Singenprincipal 4
Hohlflöte 4
Spitzquinte 2 ²/₃
Superoctave 2
Gemshorn 2
Cornett 3-5 f
Mixtur 4-5 f
Dulcian 16
Trompete 8
Kopffregal 4

III. Schwellwerk

Lieblich Gedackt 16
Geigenprincipal 8
Holzflöte 8
Viola di gamba 8
Bourdon 8
Salicional 8
Vox Coelestis 8
Octave 4
Schweizerpfeife 4
Querflöte 4
Waldflöte 2
Sesquialtera 2 f
Grosse Cymbel 4-5 f
Bombarde 16
Trompete 8
Clairon 4

IV.BrustwerkPedal

Diapason 8	Untersatz 32	Choralbass 4
Rohrflöte 8	Principalbass 16	Flachflöte 2
Gemshorn 8	Violonbass 16	Hintersatz 3-7 f
Principal 4	Subbass 16	Contraposaune 32 (C-H)
Blockflöte 4	Gedacktbass 16 (transm.)	Posaune 16
Flageolet 2	Quintbass 10 ² / ₃	Bombarde 16 (transm.)
Nachthornterz 1 ³ / ₅	Octavbass 8	Basstrompete 8
Superquinte 1 ¹ / ₃	Bassflöte 8 (transm.)	Schalmey 4
Carillon 2 f	Gedacktpommer 8	
Scharff 3-4 f		
Oboe 8		
Geigend Regal 4		

manuaalomvang : C-c'''

pedaalomvang : C-g'

- in totaal 5.500 pijpen;
- de superoktaafkoppelingen zijn reëel uitgebouwd tot c'''.
- 28 koppelingen.
- vrijstaande speeltafel.
- electropneumatische traktuur.
- pijpwerk in open opstelling.

HUIDIGE TOESTAND

- begin van verval.

datum prospectie : augustus 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk CHRISTUS KONING

B. Koororgel

+++++

Auteur instrument : Fa. J.Stevens / Duffel.

Bouwjaar : 1937 (?)

Nota : Dit orgel is een studieorgel van Dhr. Fl.Peeters, dat zich eertijds in het Conservatorium te Antwerpen bevond. Het is thans in bruikleen gegeven aan de parochie Christus Koning, die hoopt het te zijner tijd definitief aan te kopen.

INSTRUMENT

Dispositie

I	II	P
Roergedekt 8	Roergedekt 8	Resultantbas 16
Prestant 4	Prestant 4	Roergedekt 8
Roerfluit 4	Roerfluit 4	Prestant 4
Oktaafken 2	Oktaafken 2	Roerfluit 4
Cymbel 3 s	Cymbel 3 s	Oktaafken 2
		Cymbel 3 s

- electro-pneumatisch unit-systeem.

ARCHIVALIA

De werklijst van de orgelbouwers Stevens te Duffel (waarvan afschrift genomen door Dhr. G.Potvlie) vermeldt :

"1937 - Mechelen - studieorgel van Fl.Peeters".

datum prospektie : augustus 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk H. GEEST

=====

Auteur instrument : Jos. Stevens / Duffel.

Bouwjaar : 1935

In 1976 werd een algehele onderhoudsbeurt uitgevoerd door de Fa. Stevens.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Groot orgel</u>	<u>Positief</u>	<u>Reciet</u>	<u>Pedaal</u>
Bourdon 16	Vioolprestant 8	Quintadeen 16	Subbas 32
Monter 8	Dwarsfluit 8	Fluit 8	Contrebas 16
Fluit 8	Quintadeen 8	Bourdon 8	Sousbas 16
Gemshoorn 8	Salicionaal 8	Viola di gamba 8	Octaafbas 8
Bourdon 8	Bourdon 8	Vox celestis 8	Bas 8
Prestant 4	Roerfluit 4	Fluit oct. 4	Fluit 4
Doublet 2	Nasard 2 ² / ₃	Octavin harm.2	Bombarde 16
Mixtuur 3-5	Flageolet 2	Fournituur 3-5	Trompet 8
Trompet 8	Terts 1 ³ / ₅	Baspijp 16	Klaroen 4
Klaroen 4	Larigot 1 ³ / ₅	Trompet harm. 8	P + I
I + I 16'	Cornet	Hobo 8	P + II
unisson af	Clarinet 8	Vox humana 8	P + III
I + I 4'	II + II 16'	Regaal 4	P + III 4'
I + II 16'	unisson af	III + III 16'	
I + II	II + II 4'	unisson af	
I + II 4'	II + III 16'	III + III 4'	
I + III	II + III	tremolo Rec.	
I + III 4'	II + III 4'		
	tremolo Pos.		

-
- 10 afstellers voor de tongwerken.
 - vaste combinaties : T - F - MP - P - af
 - 2 vrije combinaties.
 - alle normale koppelingen en de tremulanten ook met voetbediening.
 - zwelkast I / zwelkast II / zwelkast III
 - generaal crescendo (+ aan en afsteller).
 - tongwerken af/aan
 - 16' & 32' af/aan

manuaalomvang : C-c""

pedaalomvang : C-g'

- electro-pneumatische traktuur.
- vrijstaande speeltafel.

ORGELKAST

- gedeelde kast, met de speeltafel ertussen.
- zeer diepe kasten (wegens de beperkte breedte van het doksaal).

ARCHIVALIA

De werklijst der orgelbouwers Stevens te Duffel vermeldt :

"Antwerpen - H.Geest 1935, nieuw orgel;

eerste orgel met electro-pneumatische traktuur v. Stevens."

(mededeling van Dhr. G.Potvlieghe)

HUIDIGE TOESTAND

- normaal

datum prospectie : juni 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk H. HART

=====

Auteur instrument : L. Daem / Appelterre.

Bouwjaar : ca. 1930

Er werden herstellingswerken uitgevoerd door de Fa. Stevens / Duffel.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Gr.Org.</u>	<u>Reciet</u>	<u>Pedaal</u>
Bourdon 16	Bourdon 16	Monter 16
Monter 16	Orchester fluit 8	Fluit 16
Bourdon 8	Nachthoorn 8	Soubasse 16
Monter 8	Salicional 8	Fluit 8
Viool 8	Hemelspelen 8	Bombarde 16
Harm.Fluit 8	Nazard 2 ² / ₃	
Prestant 4	Octaaf 2	
Fourniture 3	Fluit 4	
Trompet 8	Trompet 8	
Bombard 16	Basson 8	
	Mannestemmen 8	

manuele schakelaars :

groot orgel aan pedaal
 reciet aan pedaal
 koppeling der 2 klavieren
 scherpe octaaf groot orgel
 grove octaaf reciet
 tremolo
 tongspelen groot orgel
 tongspelen reciet

pedalen :

groot orgel aan pedaal
reciet aan pedaal
koppeling der 2 klavieren
scherpe octaaf groot orgel
grove octaaf reciet
 zwelpedaal
 P - MF - Tutti

manuaalomvang : C-g'''
pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk

- front : reële pijpen, die echter niet spreken.
- integraal nieuw.

Klaviatuur, Traktuur etc.

- pneumatische traktuur.
- vrijstaande speeltafel vóór het orgel.

Windladen

- eiken sleepladen; behoorlijk van konstruktie.

ORGELKAST

Geen eigenlijke kast, enkel een façade.

HUIDIGE TOESTAND

- in verval.

datum prospektie : juni 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Kathedrale kerk ONZE LIEVE VROUW

=====

A. Groot Orgel
+++++

Nota : Volgens Gregoir was het vorig orgel afkomstig uit de gesupprimeerde St-Michielsabdij (aangekocht in 1804 en gedemonteerd door L.B. Van Peteghem), vermits de orgels der kathedraal verkocht waren onder het Frans schrikbewind. Anderzijds staat men voor het feit dat de huidige (getransformeerde) kast nog steeds het jaaropschrift 1657 draagt, wat overeenstemt met de historische gegevens aangaande het vernieuwen van een orgel in dat jaar door orgelmaker Pieter Lannoy, met als bouwer van de kast E. Quellin en als beeldhouwer P. Verbruggen (naar verluidt volgens vroegere plannen van P.P. Rubens).

Auteur huidig instrument : P. Schyven / Brussel.

Bouwjaar : 1891

P. Schyven heeft in de huidige kast een gedeelte (prospekt) van de oude orgelkast verwerkt; op de kast staat ten andere een opschrift "Schyven - renovatum - 1891".

Voor het overige is het instrument integraal uit 1891.

Er zijn later nog enkele onbelangrijke kleine wijzigingen gebeurd (o.m. wat betreft dispositie en speelhulpen).

Het orgel werd in juni 1973 gedeeltelijk gedemonteerd wegens de aan gang zijnde kerkrestauratie, en deels overgebracht naar het atelier van de Fa. B.Pels-D'Hondt te Herselt.

De ter plaatse gebleven delen (kast, windladen, groot pijpwerk met uitzondering van de frontpijpen) werden ingekist of overdekt.

=====

INSTRUMENT

Dispositie

Voor de hiernavolgende opgave baseren we ons op 2 gegevens :

1) achter de speeltafel hangt een ingekaderd dokument met naamplaatje van P. Schyven en tevens een plan van opstelling van klaviatuur, registratuur (met namen) en speelhulpen; daar dit schema het meest authentiek lijkt geven we deze tekst hier integraal weer.

2) de dispositie zoals ze genoteerd werd door Dhr. Pels vóór het inkisten van de speeltafel.

De lichte verschillen tussen deze beide opgaven worden verderop aangestipt. Voor de registeropgave behouden we de systematische schikking zoals opgesteld door Dhr. Pels, en niet de schikking volgens de opstelling der registratuur.

Kleuren der registernaamplaatjes : Pedalier - geel
 Positif - rood
 Grand orgue - wit
 Récit - blauw
 Bombarde - roze

"Orgue Monumental de la Cathédrale d'Anvers
 construit

par la Maison Pierre Schyven & Cie à Bruxelles

Disposition des claviers, jeux, pédales de combinaisons
et d'accouplements de l'orgue.

Boutons de combinaison :

(trekkers boven het IV° klavier, v.l.n.r.)

- fonds positif
 mutations positif
- fonds gr.org.
 mutations gr.org.

- fonds récit
 - mutations récit
 - fonds bombarde
 - fonds pédalier
 - jeux de 32 p.
 - sonnette

(schikking der klavieren :) (IV) Bombarde

(III) Récit

(II) Grand Orgue

(I) Positif

(P.) Pédalier de 30 notes ut à fa

<u>Positif</u>	<u>Grand Orgue</u>	<u>Récit</u>
Quintaton 12	Montre 16	Bourdon 16
Octave 8	Bourdon 16	Flûte trav.8
Fl.Harm.8	Gambe 16	Diapason 8
Bourdon 8	Montre 8	Violon 8
Melophone 8	Flûte harm.8	Dolciana 8
Viole 8	Viole de gambe 8	Unda maris 16
Gemshorn 8	Diapason 8	Voix céleste 8
Prestant 4	Bourdon 8	Bourdon 8
Flûte 4	Salicional 8	Gambe 4
Quinte 2 $\frac{3}{4}$	Prestant 4	Flûte oct.4
Doublet 2	Melophone 4	Flageolet 2
Larigo 1 $\frac{1}{8}$	Flûte oct.4	Carillon 1 $\frac{1}{2}$
Fourniture 3	Quinte 5 $\frac{1}{3}$	Piccolo 1
Ophicléide 16	Cornet 8	Plein jeu
Tromp.harm.8	Doublette 2	Basson 16
Cor angl.8	Nasard 2 $\frac{3}{4}$	Tromp.harm.8
Voix ang.8	Fourniture 3	Basson haut. 8
Clarinet 8	Bombarde 16	Voix hum.8
Cromorne 8	Trompette 8	Clairon h.4
Clairon h. 4	Clairon 4	

Bombarde

Fl. ouverte 16
 Principal 8
 Gambe 8
 Gr. flûte 8
 Bourdon 8
 Prestant 4
 Flûte 4
 Gr.nasard 3 $1/3$
 Octavin 2
 Tierce 3 $1/5$
 Cymballe 2
 Cornet 8
 Bombarde 16
 Grosse tromp.8
 Clairon 4

Pédalier

Contrebasse 32
 Contrebasse 16
 Quinte 12
 Sousbasse 16
 Quinte 6
 Gr.flûte 8
 Oct.basse 8
 Violoncel 8
 Octavin 4
 Flûte 4
 Nasard 3
 Contrebombarde 32
 Bombarde 16
 Trompette 8
 Quinte tromp.6
 Clairon 4

(2 rijen pedalen)

(bovenste rij :)

- orage
- introd. machine
- oct. grave bomb.
- oct. grave rec.
- tremolo pos.
- tremolo récit
- forté récit

(onderste rij :)

- réunion pedalier Positif
- " " Grd.Orgue
- " " au Récit
- " " à la Bomb.
- Gr.Org. au Positif
- " au Récit
- " à la Bomb.
- Récit au Pos.
- expression Pos. (zwelkastpedaal)
- expression Récit(id.)
- Forte général
- Forte Pos.
- Forte Gr.Org.
- Forte Bomb.
- Forte Pedale "

+ Verschillen met de notities van Dhr. Pels :

Positif : Bourdon 16 i.p.v. Quintaton 12 (latere wijziging ?).

Gr.Org. en Récit : nihil.

Bombarde : Nasard 2 ²/₃ i.p.v. Gros Nasard (latere wijziging ?).

Grosse Tierce 3 ¹/₅ i.p.v. Tierce (zelfde register bedoeld).

Pédalier : Quintatoen 12 i.p.v. Quinte 12 (zelfde register bedoeld).

Koppelingen & speelhulpen :

- jeux de 32 p. : niet vermeld (niet meer aanwezig ?).

- sonnette : id.

- orage : id.

- introd. machine : id.

- octave grave Bombarde : id.

- octave grave Récit : id.

- Forté general : id.

+ Dhr. Pels noteerde de huidige koppelingen en speelhulpen als volgt :

P + I II + I II + III 16' (= II + III en III + III 16')

P + II II + III II + IV 16' (= II + IV en IV + IV 16')

P + III II + IV

P + IV I + III

Grondspelen I

Mixturen I

Tongwerken I

" II

" II

" II

" III

" III

" III

" IV

Tongwerken & Mixturen IV

" P.

" P.

Mechanische Barker-traktuur.

+ De mixturen worden door Schyven met hun basis-voethoogte aangeduid;

Dhr. Pels geeft de volgende bijzonderheden :

Positif : fourniture = 4 rangen

Gr.Org. : cornet = 5 r.; fourniture = 6-7 r.

Récit : carillon = 2 r.; plein jeu = 4 r.

Bombarde : cymbale = 5-6 r.; cornet = 5 r.

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk (naar gegevens van Dhr. Pels)

+ front :

- slechts 12 pijpen zijn sprekend (Montre 16).
- een aantal pijpen is beschadigd; zijn geborgen in het atelier van de Fa. Pels.

+ binnenpijpwerk :

Pedaal

- contrebombarde 32 : de grootste bekers bestaan uit in elkaar geschoven stukken; (deels ter plaatse gebleven, deels te Herselt geborgen).
- contrebasse 32 : integraal in hout;
C-Bes = ter plaatse gebleven; bestaan uit op elkaar passende stukken.
B-f' = te Herselt.
- contrebasse 16 : in hout.
- quintaton 12 : in hout.
- sousbasse 16 : in hout.
- grosse flûte 8 : 12 in hout, 18 in metaal.
- octave basse 8 : id.
- violoncelle 8, quinte 6, octavin 4, flûte 4, nasard 3 : telkens 30 in metaal.

(deze laatste 14 registers zijn te Herselt.)

- enkele der grootste pijpen van de violoncelle en de grootste tongwerken vertonen verzakkingen.

Gr.Org., Bombarde

- groot oktaaf der registers : ter plaatse gebleven.
- groot oktaaf der tongspelen : in verval (verzakkingen, haken gescheurd, geplooid).

Windladen

- eiken laden, degelijk gemaakt, gebruikelijke Schyven-faktuur.
- opstelling : pedaal terzijde, hoofdwerk ter hoogte van de eerste frontlijst, daarboven het reciet, het overige daarachter.
- Dhr. Pels noteerde de winddruk op de verschillende laden :

Positif : 105 mm
Gr.Orgue : 115 mm
Récit : 95 mm
Bombarde : 115 mm
Pédale : 125 mm

Traktuur en klaviatuur

- mechanische traktuur; 4 Barker-machines.
- ijzeren wellen met bronzen dokken; grenen abstrakten.
- de speeltafel was ingekist ten tijde van onze prospektie.

Windvoorziening

- 4 magazijnbalgen, telkens 2 boven elkaar (dus in feite 8).
- er zijn zowel kanalen in eik als in pich-pine.
- in een kastje in de voet van de orgelkast treft men een oud inschakelmechanisme aan met opschrift "Wind" en een Duitse gebruiksaanwijzing; dit dateert mogelijks nog van in 1891, toen de windvoorziening aangedreven werd door een gas-motor.

N.B. Uitvoeriger gegevens kon de prospektie niet opleveren, omdat het instrument wegens de restauratiewerken aan de kerk nagenoeg ontoegankelijk is.

ORGELKAST

- de oude orgelkast is nog deels behouden : de diepte is echter gehalveerd en er werd een nieuwe grote kast achter gebouwd.
- het oude front is ca. 1 m uitgelengd.
- de uiterste kleine torens zijn mogelijks afkomstig van een voormalig rugpositief.
- het nieuwe snijwerk (1891) sluit goed aan bij het oude.
- de vlammen tussen de frontpijpvoeten zijn nog grotendeels oud.
- er is geen eigenlijk dak.

HUIDIGE TOESTAND

instrument : zeer vervuild (ontzettend veel stof wegens de kerkrestauratie).

meubel : in verval; snijwerk en consoles zakken af, veel onderdelen
ontlijmen.

data prospektie : maart en mei 1979

in bijlage : Archivalia
Bibliografie

Bijlagen - Antwerpen, O.L.Vrouw-kathedraal

ARCHIVALIA

Volgende notities werden uit het kerkarchief genomen door Dhr. G. Potvlieghe, en ons welwillend ter beschikking gesteld.

Stedelijk Archief Antwerpen;

Kerkarchief Kathedraal, nr. 227 :

a) Rekwest Kerkraad aan Stadsbestuur, s.d.

"Aen myne Eerw Heeren Borgemeesteren ende Schepenen der Stadt Antwerpen

Vertoonen reverentelyck de Heeren Dienende kerckmeesters ende den organist der Cathedrale kercke van Onse L Vrouwe alhier, hoe dat het nu over de vierentwintigh jaren geleden is dat het groot orgel der selve Cathedrale, zynde de moederkerck deser Stadt, is gekuyt, geheel uytgenomen ende gerepareert; ende dat het van nu af wederom seer noodigh is te vallen in meerdere kosten om de menighvuldighe reparatien die daer toe van doen zyn : soo oordelen de Supplianten dat het beter waer met eenen te voltrecken al het gene aen het selve orgel noch ontbreekt, want het jammer is soo een groot werck te sien vervallen ende onvolmaeckt te laeten. Dit werck wesende een dryvoudigh Orgel, moet aen syne dry clawiren vermeerderd worden met vier toetsen van boven en vier van onder by te voegen met over de 430 nieuwe pypen, twee nieuwe Registers, te weten den sesquialter en vox humana, met het vernieuwen van al de rest naeradvenant om een volmaeckt werck te hebben Ende alsoo tot het aennemen ende voltrecken van soo een groot werck geen en bequamer en grooteren meester gevonden en wort als Monsr Jan Baptist Forceville vermaerden orgelmaecker, soo ist dat men nu met den eersten moet profiteren van synen tydt ende goede dispositie om dit groot werck van hem te konnen gedaen krygen, aengesien hy sterffelyck is, ende tot syne jaeren begint te comen, en misschien binnen weynighe jaeren daer toe sal onbequaem syn.

Dese vernieuwinghe en volmaeckinghe sal comen te bedragen de somme van vyf hondert ponden vlaems wisselgelt volgens het project daer van gemaect ende alhier annex waer toe de fabrike der Cathedrale kercke (niet tegenstaende aude menighvuldighe lasten ende schulden) met behoorelyck overstaen, sal geven twee hondert ponden wisselgelt, soo datter dan noch soude manquieren dry hondert ponden wisselgelt.

En aengesien de supplianten geen en beteren en sekerder wegh en weten in te gaen om soodanige somme by een te krygen als met hunnen toevlucht te nemen tot U.Eerw

zynde den aldereersten keer voor soodanighe affaire van t Orgel

Soo bidden de supplianten ootmoedelyck ten eynde de selve gelieven tot meerder eere ende glorie Godts haere mildadigheyt te toonen met het suppleren van de dryhondert ponden wisselgeldt, om te voltrecken en op te maecken soo een loffelyck werck als wesende een van de schoonste en aengenaemste ornamenten van eene Stadt in alle consten ervaren, ende door de heele werelt voor dusdanighe vermaert

Welck doende

Jean Estienne van Ringssen als kerkmeester

Christiaen vermoelen als kerckmeester

Jacobus La Fosse organist der Cathedrale kercke van O.L.V.

b) Projekt; eveneens niet gedateerd.

"Projet de l'augmentation de la grande orgue de la Cathedrale d'Anvers, pour la rendre parfaite

Il y faut deux sommiers ou secrets nouveaux augmentez à proportion pour y ajouter quatre touches aux dessus et quatre touches aux Basses fl 400 - 0

Pour chaque touche aux dessus moyennant les sommiers neufs avec la qualité de leurs registres, 60 flor. les quatre portent 240 - 0

Pour chaque touche aux Basses avec la qualité de leurs registres 150 fl pour les 4 fl 600 - 0

Il y faut aussi un abregé à proportion des sommiers neufs avec ses dependences 100 - 0

On y mettra un bon sesquialter, qui n'est pas compose de deux tuyaux à chaque touche, deux registres, la basse et dessus separement 60 - 0

Aussi une vois humaine d'etain d'Angleterre avec tremblant 100 - 0

Quant à l'ouvrage du milieu, alias middelwerk, La qualité de cet ouvrage (selon la pratique moderne) est d'etre entierement Echo

Entre les jeux du susdit ouvrage, l'octave qu'il y a, n'y convient point pour sa sourdité on y mettra donc en la place un prestant de quatre pieds de bonne harmonie

En la place de la petite flute, on y mettra un sesquialter, ou bien une tierce

Il y faut aussi un sommier neuf à proportion de la grande orgue, augmenté de quatre touches en haut et quatre en bas 350 - 0

touchant le positif

Il doit aussi avoir un sommier neuf et abregé avec ses dependences, augmentez

a proportion de la grande orgue, quatre touches en haut et quatre en bas, avec les tuyaux, requis à chaque touche selon la qualité de leurs registres

Il y faut aussi trois claviers nouveaux pour correspondre avec le nouveaux sommiers et dependences

300 - 0

Pour la Pedale

Les sommiers ne sont capables de fournir du vent suffisant à tels tuyaux : donc pour les rendre capables, il faut les demonter, entierrement et augmenter, les gravures ou canaux d'une maniere toute particuliere, et placer les tuyaux d'une autre regularité

Comme in n'y a point d'octave de quatre pieds dans la ditte pedale, on y peut mettre l'octave de l'orgue du milieu, qui est destinée pour l'Echo on mettra la ditte octave en le place de la mixture, qui ne se pratique plus dans les pedales

Il y faut aussi refaire le plus grand tuyau du prestant, qui ne fait que souffler La Bombarde et la Trompette ne sont plus praticables dans l'etat où ils sont pour leur vieillesse et pourriture il faudra donc reformer ceux que l'on trouvera irreparables

On y devra aussi ajouter les quatre diezes aux basses, savoir les diezes du C. D. F. G. pour avoir la pedale dans ses basses conforme à la grande Orgue.

Il y faut aussi un nouveau Clavier pour le tout de la pedale

400 - 0

Il faut aussi defaire les cinq soufflets et les mettre entierement en cuir neuf pour avoir un vent solide à un si grand ouvrage chaque soufflet à 30 fl porte les cinq

150 - 0

Et pour mettre les dites orgues icy specifiez en accord, au moins le tout argent de change

300 - 0

Le positif pour l'accompagnement au milieu du grand oxal doit aussi etre levé et réparé, et on y devra aussi ajouter quatre touches aux basses, avec un nouveau clavier, et mettre les deux soufflets en cuir neuf

Il y faut aussi un Rossignol et un Tremblant

La somme totale

3000 - 0 "

c) Projekt; niet gedateerd.

Op de rug van het dokument staat :

"Project over het repareren van het groot orgel deser kercke"

"Project tot reparatie van de groote Orghel der Cathedrale Kercke
van onse L Vrouwe binnen Antwerpen

Voor eerst twee nieuwe secreten in het groot orghel tot een en vyftigh toetsen,
brenghende het Pedael in de selve secreten

Item een nieuw abregé

Item dry nieuwe Clawieren tot 51 toetsen

Item een nieuw pedael clawier van 25 toetsen

Item alle de blaesbalcken vernieuwen van leer en repareren

Item het Prestant van 16 voet uyt pedael brengen in het groot orghel
ende half nieuwe pypen

Item Bordon 16 voet

Item het Cornet van 4 pypen te vermeerderen tot 6 pypen

Item Prestant 8 voet

Item Holpyp 8 voet

Item Octave 4 voet

Item fluyt 4 voet

Item Nazar sprekende een octave leegher als nu, gedeckt

Item een nieuwe Ters een octave leegher als ordinoir

Item een nieuwe sexquialter van 2 pypen

Item fornituier van vier pypen

Item Cymbal van 3 te vermeerderen tot 4 pypen

Item trompet nieuw van vleck

Item in alle de registers de pypen te vervullen tot 51 toetsen

Item alle de pypen die niet en connen dienen nieuwe in de plaets te maeken

Pedael

voor eerst nieuw Bordon sprekende 16 voet

Item een open fluyt 8 voet

Item octave 4 voet

Item octave 2 voet

Item fornituere, en Cymbal van 8 pypen

Item bombard 16 de helf van houdt de onderste bassen, de andere van vleck nieuw

Trompet 8 voet nieuw

Item het Claron nemen uyt het groot orghel en stellen int pedael nieuw

Item het Prestant 16 voet te doen spreken oock in het Pedael

*Middelwerck**Voor eerst een nieuw secreet oock tot 51 toetsen**Item Holpyp 8 voet**Item prestant 4 voet**Item octaef 2 voet**Cornet van Echo van 5 pypen**Item fluyt 4 voet**Item Nazar nieuw**Item Ters nieuw**Item fornituur van 5 pypen**vox humana**Item een nieuw abrege**Positive**Een nieuw secreet als boven**Item Holpyp 8 voet**Item Prestant 4 voet**Item octave 2 voet**Item fluyt 4 voet**Item Cornet van 3 pypen nieuw**Item sexquialtera van 2 pypen nieuw**Item Ters de helft nieuw in de bassen**Item Nazar**Item fornituur van 3 pypen**Item Cymbal 2 pypen**Item Cromhoren nieuw**Item een nieuw abrege "**d) Nota's uit de Kerkrekeningen.*

Rek. 1705-1706, fol. 44 v°	Forceville J.B. onderhoud	42 -
" 1707, " 41	id.	84 -
" 1708-1709, " 49	id.	63 -
" 1709-10, nihil		
" 1711-12, fol. 38	id. , voor 1711	42 -
" 1712-13, " 36	id. , voor 1 1/2 jaar	63 -
" 1713-14, " 39	id.	42 -

Rek. 1714-15,	fol. 35 v°	Forceville J.B., onderhoud	42 -
" 1715-16,	" 36 v°	id.	42 -
" 1716-17,	" 41	id.	42 -
" 1718-19,	" 43	id.	42 -
" 1719-20,	" 42 v°	id.	42 -
" 1720-21,	" 44	id.	42 -
" 1721-22			
tot 1724-25 : nihil			
Rek. 1725-26,	fol. 42	"Item bet. aen guiliam davit voort repareren van de orgel	48 - 0"
Rek. 1726-27,	nihil		
" 1727-28,	fol. 46	"Item bet. aen Guilliam Davit voor t stellen van d'Orgel een jaer vervallen in augusti 1727	28 - 0
		Item bet. aen den selven voort stellen ende schoon maeken van t Positief van musyck vant groot Ocksale	26 - 0"
Rek. 1728-29,	fol. 45	"Item aen Louis de La hayes 28 guls s iaers voort onderhouden van D'orgel ende het positief bet. kers 1728	28 - 0
		Item bet. aen den selven voort repareren van t positief van t groot hocksale	18 - 0"
Rek. 1729-30,	fol. 55	id., bet. kersmis 1729	28 - 0
" 1730-31,	" 57	id., " " 1730	28 - 0
" 1731-32,	" 66	id., " " 1731	28 - 0
<p>"Item op 3 meert 1732 hebben Dheeren Thresorier ende kerckmeesters aengegaen een accoordt met den voors^{ren} Louis De la hayes orgelmaker, by welcken accoord hy Louis de la hayes orgelmaker heeft aengenomen de groot orgel van het groot Oxale te hermaken ende te vergrooten alles soo goet als nieuw mitsgaders het Positieff aldaer, alles op preuve, mits daer voor treckende eene somme van 3000 guldens wissel gelt eens, welcken accoordt met alle syne conditien van beyde partyen ondertee kent, int lanck beschreven.</p> <p>Staet in den resolutie Boeck</p> <p>bet op Rek^e van de voors^{en} 3000 guls wiss.</p> <p>f 500 guldens wiss gelt comt in courant 583 - 6 1/2 "</p>			

Rek. 1723-33,	fol. 36 v°	zelfde tekst ut supra	
" 1734-35,	" 57 v°	ong. zelfde tekst & verdere uitbetaling	
" 1735-36,	niet gefol.	"Louis De la hayes heeft zyn werk volbracht"	
" 1736-37,	nihil		
" 1737-38,	fol. 60 v°	"Item de Fabricq geeft s jaers 28 guldens aen Louis de la haye voort onderhoud van de groot orgel rest sedert 10 july 1736 bet. 10 july 1737	28 - 0"
Rek. 1738-39,	fol. 63 v°	idem	28 - 0
" 1739-40,	" 65	id.	28 - 0
" 1740-41,	" 61 v°	id.	28 - 0
" 1741-42,	" 59 v°	id.	28 - 0
" 1742-43,	" 56	id.	28 - 0
" 1743-44,	" 58	id.	28 - 0
" 1744-45,	" 58	id.	28 - 0
" 1745-46,	" 59 v°	id.	28 - 0
" 1746-47,	" 67 v°	id.	28 - 0
" 1747-48,	" 62	id.	28 - 0
" 1748-49,	nihil		
" 1749-50,	fol. 60	Louis de La haye, onderhoud	28 - 0
" 1751-52,	" 56 v°	id.	28 - 0
" 1752-53,	" 55 v°	id.	28 - 0
" 1753-54,	niet gefol.	Delhaye, voor reparatie van de blaas- balgen van het groot orgel	30 - 0
" 1754-55,	fol. 54 v°	L. Delhaye, onderhoud	28 - 0
" 1755-56,	nihil		
" 1756-57,	fol. 49	id.	28 - 0
" 1757-58,	" 50	id.	28 - 0
" 1758-59,	niet gefol.	id.	28 - 0
" 1759-60,	fol. 52	id.	28 - 0
" 1760-61,	" 52 v°	id.	28 - 0
" 1761-62,	" 53	id.	28 - 0
" 1762-63,	" 51 v°	id.	28 - 0

Rek. 1763-64,	fol. 51 v°	"Item Louis de la haye orgelmaker heeft s jaers 28 guldens voort onderhoudt van de groot orgel en de positieven rest sedert 10 july 1762	0 - 0 "
Rek. 1764-65,	fol. 50 v°	idem, voor 2 jaar onderhoud	56 - 0
" 1765-66,	" 49 v°	id., (1 jaar)	28 - 0
" 1766-67,	" 49 v°	id.	28 - 0
" 1767-68 tot 1770-71	: nihil		
Rek. 1771-72,	fol. 52	"Item Louis de La haye orgelmaecker heeft s'jaers 28 - Voor het onderhoud van het groot orgel en positiven rest 10 july 1770 Bet een jaer vers 10 july 1775	28 - 0 "
Rek. 1772-73,	fol. 51 v°	id.	28 -
" 1773-74,	" 43	id.	28 -
" 1774-75,	" 43	id.	28 -
" 1775-76,	" 37	id.	28 -
" 1776-77,	" 39 v°	id.	28 -
" 1777-78,	" 49 v°	id.	28 -
" 1778-79,	" 39 v°	id.	28 -
" 1779-80,	" 39 v°	id.	28 -
" 1780-81,	" 40	"Item Josephus de La haye orgelmaecker heeft voor het onderhoud van het groot orgel en positieven s'jaers 28 guldens Vold 10 july 1779 Bet. 10 july 1780	28 - "
" 1781-82,	" 39 v°	id.	28 -
" 1782-83,	" 38 v°	id.	28 -
" 1783-84,	" 37 v°	id.	28 -
" 1784-85,	" 36	id.	28 -
" 1785-86,	" 35 v°	id.	28 -
" 1786-87,	" 37	id.	28 -
" 1787-88,	" 37	id.	28 -
" 1788-89,	" 38 v°	id.	28 -
" 1789-90,	" 37	id.	28 -

Rek. 1790-91,	fol.35-35 v°	id. J. Delhaye, onderhoud	28 -
" 1791-92,	" 35	id.	28 -
" 1792-93,	" 35	id.	28 -

BIBLIOGRAFIE

a) Over voormalige orgels, met inbegrip van de orgels in de kapellen der Broederschappen.

- 1) E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865.
zie p. 72, 73, 74, 81-82, 87, 88 (2x), 94-96, 100 (2x), 101, 102, 106, 117 (2x), 126-127, 151, 158, 162-163, 173, 182-183, 186, 213, 256, 257, 267, 270, 274, 277-279, 285 (2x).
 - 2) Fl. Van der Mueren : "Het Orgel in de Nederlanden", Brussel 1931.
zie p. 157, 158 en 161.
 - 3) J.A.Stellfeld : "Bronnen tot de Geschiedenis der Antwerpse Clavecymbel- en Orgelbouwers in de XVI° en XVII° eeuwen", in 'Vlaams Jaarboek voor Muziekgeschiedenis' IV, jg. 1942; passim.
 - 4) M.A.Vente : "Het geslacht Brebos", in 'De Schalmei' II° jg.(1947);
zie p.5.
 - 5) M.A.Vente : "Adriaen Pieterszoon uit Delft", in 'De Schalmei' II° jg. (1947); zie p. 50 en 51.
 - 6) B. De Keyzer : "Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie", in 'De Schalmei' III° jg.(1948); zie p.78.
 - 7) M.A.Vente : "Proeve van een repertorium van de archivalia betrekking hebbende op het Nederlandse orgel en zijn makers tot omstreeks 1630", (Verhandelingen Kon. Acad.), Brussel 1956; zie p.15-18.
 - 8) C. Van Herck : "Het meubilair van de Antwerpse O.L.Vrouwkerk", in : Koninklijke Oudheidkundige Kring van Antwerpen, XXIV° en XXV° Jaarboek, Antwerpen 1951.
In zijn inleiding stelt Van Herck 4 noodlottige data voorop, die totale of gedeeltelijke verdwijning van het meubilair tot gevolg hadden:- 1533, grote brand
- 1566, beeldenstorm
- 1581, tweede beeldenstorm
- 1798, Frans bewind (veiling van de 3 hoogzalen met hun orgel)
-

We citeren verder Van Herck; zie p. 45.

"4. De Hoogzalen.

Het hoogkoor en de kapellen van O.L.Vrouw en van het H.Sacrament (afb.15) bezaten hun hoogzaal met orgel. Slechts een paar beelden en een der orgels zijn bewaard gebleven. We vermoeden dat de twee albasten beelden van H.H.Petrus en Paulus, thans opgesteld onder het groot portaal, afkomstig zijn van het koorhoogzaal; ze zouden dus gemaakt zijn door R. Colyns de Nole in 1606. We hebben hoger gezegd dat ook het Venerabel altaar van de gebroeders Colyns de Nole versierd was met twee beelden van dezelfde heiligen, hoog 6 voet. Daar nu de besproken figuren aanzienlijk groter zijn, komen ze voor het altaar niet in aanmerking. Kanunnik Prims anderszijds is de mening toegedaan dat ze deel hebben uitgemaakt van de reeks Apostelen die tegen de pijlers hingen.

Het eiken koororgel werd verplaatst boven het hoofdportaal. Het is een werk van P.Verbruggen I, gedagtekend 1657. De versiering bestaat uit vier grote musicerende engelen, een Ste.Cecilia gezeten in een nis, een engeltje met een palmtak, twee decoratieve vazen met engeltjes, en engelconsolen."

Onderschrift bij afb.15 :

"Het verdwenen hoogzaal (1687) der Venerabelkapel, ontwerp van H.F.Verbrugghen (tekening uit het fonds De Cuyper)"

(vertoont tevens een ontwerp voor een orgel met H.W. en R.P.)

9) M.A.Vente : "Die Brabanter Orgel", Amsterdam 1963.

zie p. 16, 21, 27, 30-40, 42-46, 53, 55-58, 122, 123, 125, 126, 138, 140, 143, 167-168, 179, 181, 182, 202, 204-206, 212.

10) F.Peeters & M.A.Vente : "De Orgelkunst in de Nederlanden", uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971.

zie p. 46, 50, 58, 74, 84, 88, 32, 209, 269, 302.

11) F. Sabatier : "Le grand orgue de la Cathedrale d'Anvers pendant la Révolution Française", in 'L'Organiste' V°jg.(1973), nr.2, zie p.2 e.v.

12) E. Van Autenboer : "Jan en Blasius Bremser," in 'De Praestant' XII°jg.(1963); zie p.44.

13) T.J.Gerits : "De Mechelse orgelbouwer Balthasar Rutgeerts" in 'De Praestant' XV°jg.(1966); zie p.65.

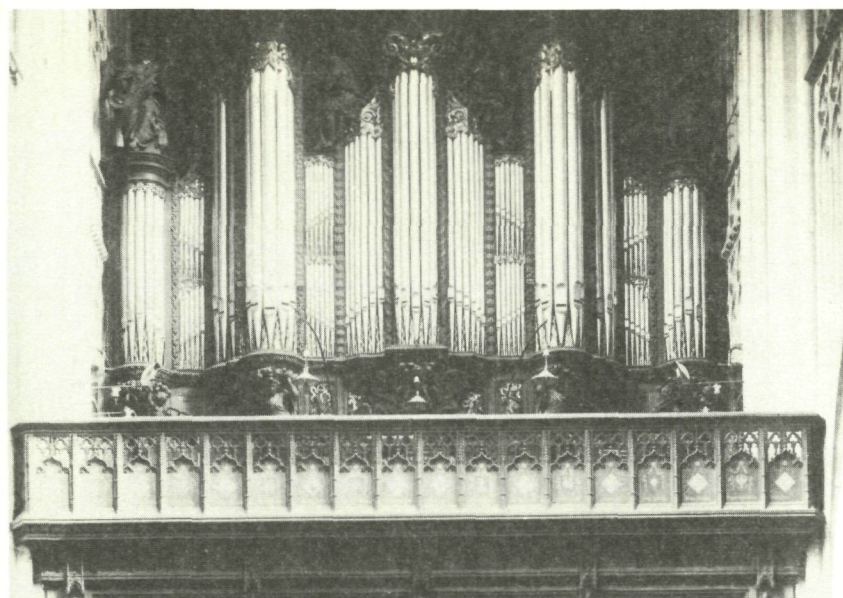
- 14) E. Van Autenboer : "De Antwerpse orgelmaker Gilliam Davidts"
in 'De Praestant' XVI^ojg.(1967); zie p.85.
- 15) T.J.Gerits : "Emigratielijsten en Muziekgeschiedenis"
in 'De Praestant' XIX^ojg.(1970); zie p.8.
- 16) T.J.Gerits : "Hans Goltfus"
in 'De Praestant' XXI^ojg.(1972); zie p.36.

b) Over het huidige orgel.

- 1) Fl.Van der Mueren : "Het Orgel in de Nederlanden", Brussel 1931.
zie p.137-138.

Nota : Van der Mueren gaat van de veronderstelling uit dat hij hier nog te maken heeft met het orgel uit 1657 en ziet ook het feit over het hoofd dat de kast inmiddels ingrijpend getransformeerd werd.

- 2) 'De Schalmei' I^ojg.(1946), nr.2 :
p.13 - vermelding van herstellingswerken door G. D'Hondt / Herselt.
 - 3) C. Van Herck : "Het meubilair van de Antwerpse O.L.Vrouwkerk".
zie supra, Bibliografie sub a,8.
 - 4) Dom J. Kreps : "Quinze Loret" in 'Musica Sacra' (Mechelen), jg.1959.
zie p.105.
 - 5) G. Moortgat : "Oude orgels in Vlaanderen, II",
uitg. Dienst Pers & Publikaties van de B.R.T.
brochure nr.30, 1965.
zie p.39-40 + 41 (afb.).
-

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, O.L.VROUW

Groot orgel

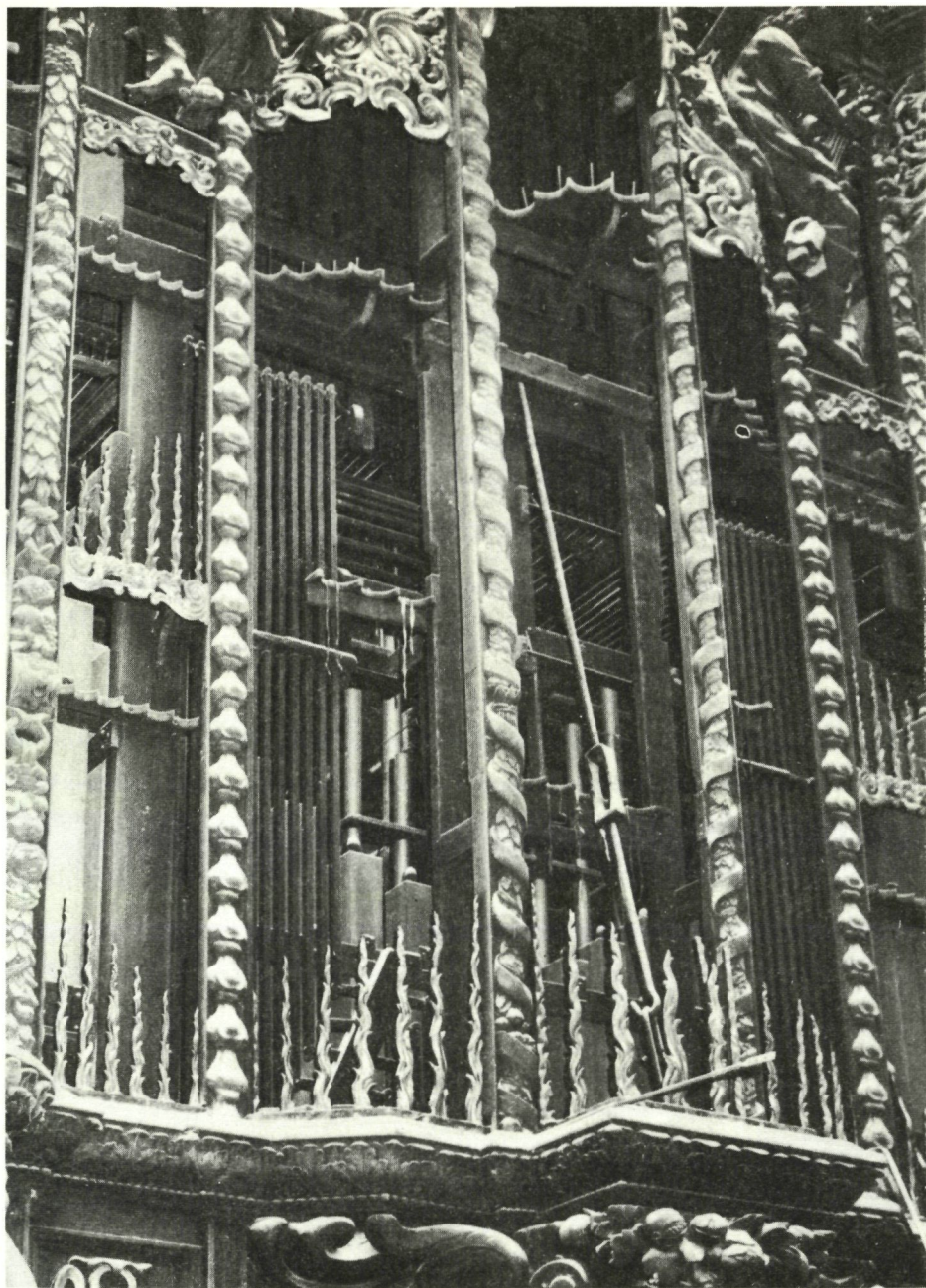
ANTWERPEN, O.L.VROUW

Dispositieplan

ANTWERPEN, O.L.VROUW

Detail

ANTWERPEN, O.L.VROUW

Detail

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, O.L.VROUW

Detail

ANTWERPEN, O.L.VROUW

Detail

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, O.L.VROUW

Detail

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Kathedrale kerk ONZE LIEVE VROUW

B. Orgel in het Koor

+++++

Auteur instrument : Fa. B.Pels-D'Hondt / Herselt.

Bouwjaar : 1972

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Hoofdwerk</u>	<u>Borstwerk</u>	<u>Pedaal</u>
Praestant 8	Gedekt 8	Subbas 16
Fluit 8	Fluit 4	Praestant 8 (transmissie)
Oktaaf 4	Praestant 2	Oktaaf 4 (transmissie)
Doublet 2	Oktaaf 1	
Mixtuur 4 st	Sesquialter 2 st (ab c°)	

pedalen : I + II, P + II, P + I

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk

- integraal nieuw; seriepijpwerk.

Traktuur & Klaviatuur

- mechanisch.

- klavier ingebouwd aan de prospektzijde.

ORGELKAST

Eenvoudige kast; hoofdzakelijk bestaand uit fineerplaat voor het paneelwerk, en massief eik voor stijlen en regels.

BIBLIOGRAFIE

- 1) 'L'Organiste' IV° jg. (1972), nr.4 :
"B.Pels-D'Hondt, Herselt : orgue de chœur - mécanique.
Adviseur : S. Deriemaeker, Berchem."
(daarna volgt een opgave van de dispositie).
- 2) 'Mededelingen van het Centraal Orgelarchief', 1978, p.50 :
nieuwe orgels;
Werklijst Fa. Pels 1973 : 2 man., ped.; (volgt dispositie ut supra).

HUIDIGE TOESTAND

- normaal.
- naar men ons mededeelde is het mogelijk dat dit orgel verder doorverkocht wordt na de voltooiing der kerkrestauratie.

datum prospektie : mei 1979

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Kathedrale kerk ONZE LIEVE VROUW

=====

C. Orgel in de weekkapel

+++++

Auteur instrument : M. Leuridan / Petit-Rosière.

Bouwjaar : 1978

INSTRUMENT

Dispositie

(er zijn geen registernamen aangeduid; we noemen hier de spelen op naar hun volgorde op de windlade) :

- Prestant 2
- Fluit 4
- Kwint 1 $\frac{1}{3}$
- Gedekt 8
- (gereserveerde plaats)

manuaalomvang : C-g'''

geen pedaal.

Pijpwerk

Prestant 2 : in het front.

Fluit 4 : gedekt in de bas (dichtgesoldeerd), verder roergedekt (eveneens dicht), de kleinste zijn conisch.

Gedekt 8 : groot oktaaf in eik, deze pijpen liggen in het bovengedeelte van de kas, de kondukten zijn flexibele alu-buizen; de rest zijn metalen dichtgesoldeerde gedekten.

Windlade

- mechanische sleeplade.
-

Klaviatuur

- ingebouwd aan de prospektzijde.
- de registertrekkers zijn ijzeren transmissie-stangen die rechtstreeks op de slepen grijpen, aan de rechter zijkant van het meubel; naar men ons mededeelde zou deze accommodatie slechts achteraf zijn toegevoegd.
- klavier : ondertoetsen = palmhoutbeleg.
boventoetsen = ebbenhout.
tamelijk korte toetsmaat.

Traktuur

- + toetstraktuur : - wellenbord en wellen liggen ten dele zichtbaar achter de lessenaar.
- de traktuur is wat luidruchtig.
- + registertraktuur : hefbomen via scharnier rechtstreeks op de slepen.

Windvoorziening

- niet zeer stabiel.

HUIDIGE TOESTAND

- normaal

datum prospektie : mei 1979

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN (wijk LUCHTBAL)

Parochiekerk O.L.VROUW BOODSCHAP

=====

Auteur oorspronkelijk instrument : niet bekend.

Thans gesigineerd "J. Stevens - Duffel".

Het instrument zou aanvankelijk in een herenhuis te Brussel
gestaan hebben. Het deed vervolgens dienst in de oude O.L.Vrouw-
kerk op de wijk Luchtbal; thans in de nieuwe kerk.
Overplaatsing door Fa. J.Stevens / Duffel.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Gr.Org.</u>	<u>Reciet</u>	<u>Pedaal</u>
Bourdon 16	Flûte 8	Sousbasse 16
Montre 8	Prestant 4	Octave basse 8
Fourniture	Salicional 8	
Bourdon 8	Basson-Hautbois 8	
Flûte 4		

pedalen : P+I, P+II, I+II, I+II 16' / Zwelkast / Tremolo reciet.

druktoetsen : T / af

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Overige technische gegevens

- vrijstaande speeltafel; registertuimelaars.
 - pneumatische traktuur.
 - zinken frontpijpen vooraan, zwelkast achteraan.
 - de kleine zwelkast komt vermoedelijk uit privé-bezit : op de
luikjes zijn bloemenranken (zoals stuc-werk) aangebracht.
-

ARCHIVALIA

Werklijst van de Firma Stevens / Duffel

(afschrift ons ter inzage bezorgd door Dhr. G.Potvlieghe)
vermeldt : - 1951 (verplaatsing).

HUIDIGE TOESTAND

- normaal.

datum prospectie : april 1978

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-AMANDUS

Auteur instrument : (gesigneerd) " P. Stevens-Vermeersch "
Orgelmaker
Duffel

Bouwjaar : 1878

Onderhoud : Fa. J.Stevens / Duffel.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Gr.Org.</u>	<u>Pos.</u>	<u>Ped.</u>
Viola di gamba 8	Harmonique fluit 8	Contrebasse 16
Montre 8	Bourdon 16	Fluit 8
Harmonike fluit 8	Salicional 8	Violoncelle 8
Bourdon 8	Voix celeste 8	Bombarde 16
Prestant 4	Bourdon 8	Trompette 8
Bourdon 16	Echo fluit 4	Euphone 16 *
Montre 16	Flageolet 2	
Cornet 5 pypen	Voix humaine 8	
Clairon 4	Basson-Hautbois 8	
Bombarde sup.16	Trompette harmonique 8	
Doublette 2		
Fourniture 4 pypen		
Trompette 8		
Bombarde bas 16 *		

* = geblokkeerd

- Gr.Org. = oranje naamplaatjes

Pos. = blauwe naamplaatjes

Ped. = witte naamplaatjes

- pedalen : - Tongw.Ped.

- Tongw.Gr.Org.

- P + I

- I + II

- P + II
- tremulant II
- Tongw. II
- Expression (niet-graduele zwelkast).

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-d'

Pijpwerk

- met nogal wat kernsteken geïntoneerd.
- overigens is het pijpwerk vrij klassiek van faktuur.
- mond-inritsing alleen in het corpus (niet in de voet).

Groot Orgel

Cornet 5 r : op een apart eiken bankje;

zeer hoog tingehalte; lichte kernprikken;

8' gedekt met verschuifbare hoeden,

de overige koren zijn wijde open fluiten.

Fourniture : 5 koren, op 16' gebaseerd.

Clairon 4 : tinnen schalbekers; de 12 kleinste zijn trechtervormige labialen.

Trompet 8 : tinnen bekers.

Bombarde 16 sup. : vertinde messing-lepels; reeds modernere vorm; koppen met kleine overkraging (in de bas met een ring).

Doublette 2 : -

Bourdon 8 : 13 eiken baspijpen; verder metalen met verschuifbare hoeden.

Viola di gamba 8 : volledig in tin; tamelijk enge mensuur; met originele snijbaarden.

Prestant 4 : tamelijk wijde mensuur.

Montre 8 : met expressions.

Bourdon 16 : 2 oktaven in eik; verder zelfde faktuur als Bourdon 8.

Flûte harmonique : 12 eiken baspijpen; verder tinnen pijpen; in de diskant overblazend.

Montre 16 : 12 grootste in grenenhout; verder in tin, wijde mensuur.

Positief

Flûte harmonique 8 : baspijpen in eik, staan terzijde; verder metalen
pijpen op de windlade; in de diskant overblazend.

Bourdon 16 : 2 oktaven in eik, van de lade afgeleid; tamelijk smalle
mensuur; met zijbaardjes.

Salicional 8 : de grootste pijpen in eik.

Voix celeste : -

Bourdon 8 : de baspijpen zitten onderaan in dit gedeelte van het orgel.

Fluit 4 : open fluit; overblazend gemaakt.

Flageolet 2 : conisch.

Voix humaine : klassiek-romantische faktuur, met dekseltjes;
zeer dunne stemkrukken.

Basson-Hautbois : in de baskant enge conische bekers, in de diskant
met 2-delige bekers.

Trompette harmonique : in de baskant trompet-faktuur, in de diskant
eerder een soort hobo.

Pedaal

Contrebasse 16 : een 12-tal pijpen in grenenhout, de overige in eik.

Fluit 8 : volledig in eikenhout.

Violoncelle 8 : tinnen pijpen, met snijbaarden (origineel).

Bombarde 16 : met houten stevels.

Trompet 8 : bekers in tin, met koperen hals.

open plaats : gereserveerd voor Euphone 16.

Windladen

- eiken laden, met eiken tafel.

- geschroefde pijpstokken.

- ventielkast : - eiken kleppen, achteraan in een pin, vooraan
geleidstiften; met hulpventielen.

- inscriptie " Orgel gemaakt en geplaatst door "
P. Stevens - Vermeersch
in het jaar 1878

Klaviatuur

- vrijstaande speeltafel in het midden van het doksaal.

- de ondertoetsen zijn voorzien van nieuw plastiek-beleg.

- recht voetklavier.

Traktuur

- mechanisch; goed gemaakte traktuur, doch de afstand klavier - laden is te groot om een soepel funktioneren toe te laten.
- eiken wellenborden, dokjes in een soort brons, metalen wellen, grenen abstrakten.

Windvoorziening

- grenen windkanalen.
 - compresseurs.
-

ORGELKAST

- Gr.Org.+ Ped. en Positief staan elk in een van de beide grote nissen aan weerszijden van het doksaal.
 - er zijn geen eigenlijke orgelkassen, alleen een houten afscherming; niet zichtbaar vanuit de kerk.
-

ARCHIVALIA

Werklijst van de orgelbouwers Stevens te Duffel (afschrift ons ter hand gesteld door Dhr. G.Potvlieghe), vermeldt :

- P.Stevens-Vermeersch
1878 : Antwerpen, St-Amand, 2 kl. 28 reg.
(dit moet zowat het eerste volwaardig orgel van P.Stevens geweest zijn).
 - elders nogmaals vermeld : Antwerpen, St-Amandus, 31 (reg.?).
-

BIBLIOGRAFIE

H.V.Couwenbergh : "L'Orgue ancien et moderne", uitg. J.Van In, Lier 1887.
p. 87 : "*Mr Stevens à Duffel, facteur des belles et grandes orgues de St-Amand à Anvers,*".

HUIDIGE TOESTAND

instrument : begin van verval

onderhoud : normaal; 2 maal per jaar.

datum prospektie : augustus 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-ANDRIES

=====

Auteur oorspronkelijk instrument : J.R. Tits / Hoogstraten

Bouwjaar : 1778-1784

Auteur totale herbouw : Eg.Fr. Van Peteghem / Gent

Bouwjaar : 1791

Auteur orgelkast : J.F. Bex, 1779, naar ontwerp van E. Baets.

Verdere geschiedenis :

1793 : plaatsen van een nieuwe Bombarde door Van Peteghem.

1811-1857 : onderhoud door de orgelmakersfamilie Delhaye uit Antwerpen.

1858-1859 : werken + onderhoud door W. Mondt-Groenewout uit Antwerpen.

1859-1866 : onderhoud door Ch. Van Hoyer uit Sint-Niklaas.

1866-1879 : onderhoud door Smet & Vermeersch uit Duffel.

1881-1926 : onderhoud door P. en J. Stevens uit Duffel.

Tussen 1927 en 1930 geschiedde een grote transformatie (de huidige toestand) door J. Geurts uit Antwerpen, die daarna het orgel onderhield tot aan zijn dood.

Laatste onderhoud : Fa. Aerts & Castrel / Duffel.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Groot orgel</u>	<u>Positief</u>	<u>Reciet</u>	<u>Pedaal</u>
Bourdon 16	Flûte 8	Bourdon 16	Contrebasse 16
Montre 8	Bd.harm.8	Bourdon 8	Soubasse 16
Fl.Harm.8	Flûte 4	Salicional 8	Basse 8
Bourdon 8	Quinte 3	Voix celeste 8	Quinte 12
Viol de gambe 8	Flageolet 2	Violine 4	Bombarde 16
Prestant 4	Clarinet 8	Flûte octav. 4	
Nazard 3	Voix humaine 8	Cornet	
Fourniture		Tierce 1 ³ / ₅	
Cornet		Nazard 3	
Bombarde 16		Doublette 2	
Tromp.harm. 8		Euphone 8	
Clairon 4		Basson-hautbois 8	
		Trompet 8	

drukknoppen : P - MF - F - T - Comb.libre / A

pedalen : tremolo Reciet - tremolo Pos. - tongsp.G.O.& Ped - tongsp.Rec.

crescendo positief

crescendo reciet

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk

+ front :

- pijpwerk van Montre 8, Prestant 4 en een "Gros Nasard 6".
- origineel van Van Peteghem.
- thans met aluminiumbronsverf beschilderd.
- aan de pijpen in de middentoren zijn rolbaarden toegevoegd.
- de originele "Gros Nasard"-pijpen zijn later als 8-voets-pijpen in gebruik genomen (overlengte-gaten dichtgemaakt).

+ binnenpijpwerk :

Groot Orgel

Cornet : 5 koren (thans slechts 4); volledig Van Peteghem-pijpwerk;
de opsneden bleven nagenoeg ongewijzigd;

8' = 28 Van Peteghem-pijpen, gedekt met roeren, roeren nog \pm op
oorspronkelijke lengte; de 2 kleinste zijn toevoegingen
(open cilindrisch).

4', 2 $\frac{2}{3}$ ', 2' = open fluiten, zeer wijde mensuur, de 2 kleinste
zijn uitbreidingen (vermoedelijk met pijpwerk v.d. tierce).

1 $\frac{3}{5}$ ' = verdwenen.

Montre 8 : 36 pijpen op de lade, Van Peteghem, de 2 kleinste zijn
uitbreidingen (vermoedelijk V.P.-pijpwerk); de grootste hebben
baarden (tot over 2'-lengte); originele kernprikken; werd blijkbaar
niet opgeschoven : de grootste pijp op de lade is gis° (latere
inscriptie); behield grotendeels zijn originele lengtes; intonatie
niet gewijzigd; pijpwerk gebuild; in de bas enkele stemkrullen
en ingescheurde stemranden.

Bourdon 16 : 28 pijpen op de lade, Van Peteghem, 2 kleinste niet-orig.;
het is niet onmogelijk dat er toch nog elementen van het vorig

orgel van Tits werden verwerkt; het houten pijpwerk (de twee grootste oktaven) zijn nieuw; het metalen pijpwerk is gebuild; opsneden niet gewijzigd, wel baarden ingekort of afgebroken.

Flûte harmonique 8 : nieuw.

Bourdon 8 : 43 pijpen op de lade, de 2 kleinste zijn aanvullingen uit oud pijpwerk en hebben langere voeten; dit register is kennelijk grondig bijgewerkt door Van Peteghem, vooral aan de voeten en de kernen, de corpora zouden nog van Tits kunnen zijn (zijn van een andere factuur, slordiger soldeerwerk, tamelijk enge mensuur, monden iets wijder); metaal met hoog loodgehalte; volledig bestaand uit gedekten zonder roeren; de opsneden zijn halfrond gemaakt, de baarden iets gewijzigd; het grenenhouten pijpwerk (groot oktaaf) is nieuw.

Viole de gambe : nieuw.

Prestant 4 : Van Peteghem; 48 pijpen op de lade (de twee kleinste zijn aanvullingen uit oud pijpwerk); de grootste op de lade is Gis (latere inscriptie); in de bas van baarden voorzien (gewijzigd) tot over 2'-lengte, verschillende baarden zijn latere toevoegingen; hoofdzakelijk met de stemhoorn gestemd; gebuild pijpwerk en opengescheurde stemranden.

Nazard 2 $\frac{2}{3}$: nieuw.

Fourniture : thans 3 rangen, de originele samenstelling is niet meer na te gaan, het pijpwerk kan niet geïnventariseerd worden zonder demontage; volledig Van Peteghem-pijpwerk; blijkens de inscripties is een Doublette 2' in de Fourniture verwerkt; de stemkrullen zijn niet origineel.

Bombarde 16 : diskant van 26 pijpen, op de lade; Van Peteghem-pijpw.; de 2 kleinste zijn niet origineel; bekers in hoog tingehalte, stemkrukken verroest, nieuwe tongen; de kleinste hebben lange stemkrukken tot boven de bekers; stevels thans met aluminiumverf beschilderd; de bas-kant is gekombineerd met het pedaal; Van Peteghem-pijpwerk; sommige bekers vertonen sporen van metaalziekte; nagenoeg volledig origineel; de bekers staan in blikken trechters.

Trompet 8 : Van Peteghem-pijpwerk; bekers met hoger tingehalte;
de 2 kleinste zijn nieuwe labialen; 44 pijpen met normaal verloop,
20 met dubbele bekerlengte (twee oude bekers in elkaar geschoven);
later zijn tongen belederd, stemsleuven en bekers gekraakt.

Clairon 4 : nieuw.

Positief

Flûte 8 : gedeeltelijk gekombineerd met het front; de rest is nieuw.

Bourdon harm. 8 : deels nieuw, deels uit eind 19de e.; groot oktaaf
in grenenhout en bas in zink.

Flûte 4 : Van Peteghem-pijpwerk; de 2 kleinste zijn toevoegsels
(prestant-pijpen); 13 gedekt met hoeden, de rest roergedekt,
de roeren zijn mogelijks hier en daar ingekort.

Quinte 3 : Van Peteghem-pijpwerk; 6 pijpen gedekt, de rest roergedekt;
9 pijpen zijn uit een Fourniture afkomstig (enge prestantmensuur).

Flageolet 2 : Van Peteghem-pijpwerk; in de bas roergedekt, verder 4
wijde fluitpijpen en 7 die uit een Fourniture afkomstig zijn.

Clarinette 8 : nieuw.

Voix humaine : nieuw.

Reciet

Bourdon 16 : oud, hoger tingehalte dan het Van Peteghem-pijpwerk
(nog Tits ? ofwel begin 19de e.); baspijpen in eik, verder
metalen gedekten, de 2 kleinste zijn aanvullingen; oude inscripties.

Bourdon 8 : Van Peteghem-pijpwerk; vermoedelijk ten dele gecombineerd
met Bourdon 16; in het klein oktaaf 13 gedekten, verder roergedekten,
dunne en lange roeren, de roeren zijn hier en daar ingekort;
de twee kleinste zijn vreemde pijpen.

Salicional 8 : nieuw.

Voix celeste 8 : uit oud pijpwerk gemaakt, vermoedelijk geen Van
Peteghem-pijpwerk, misschien Delhayé; ingeritste bovenlabia,
de pijpen lijken ingekort en zijn van nieuwe baarden voorzien;
er zijn expressions ingetrokken; de twee kleinste zijn nieuw.

Violine 4 : nieuw.

Flûte octav. 4 : in de bas ca. 23 pijpen, deels integraal Van Peteghem, deels met nieuwe corpora; nieuwe baarden en halfronde opsmeden; de diskant (32 pijpen) is nieuw.

Cornet : 4 rangen bestaand uit Van Peteghem-pijpwerk; de 3 hoogste koren (kwint, 2' en tert) zijn afkomstig van de oude Cornet van het positief; wijde open fluiten; het 4'-koor bestaat uit prestantpijpen van Van Peteghem; de twee hoogste tonen zijn niet homogeen van samenstelling, er zijn ook enkele mixtuur-pijpen gebruikt; overall zijn de stem-randen opengescheurd.

Tierce 1 $\frac{3}{5}$: Van Peteghem-pijpwerk met prestantmensuur; de grootste zijn van baardjes voorzien.

Nasard 2 $\frac{2}{3}$: nieuw.

Doublette 2 : Van Peteghem-pijpwerk met prestantmensuur; de samenstelling is niet helemaal homogeen, de kleinste zijn recenter.

Euphone 8 : vermoedelijk een Delhay-constructie uit midden 19de e.; doorslaande tongen; mogelijks zijn er oudere trompetcorpora in verwerkt; de 5 kleinste pijpen zijn nieuwe labialen.

Basson-hautbois 8 : koppen, lepels, een deel tongen, stemkrukken en stukken van bekers zijn nog van Van Peteghem; de bekers zijn nieuw aangezet, de onderstukken in tin; het gaat hem misschien om een verbouwde Kromhoorn; thans nieuwe bekers met een stop erin en van gaten voorzien; de stevels en de nummering zijn nog van Van Peteghem; de grootste hebben blikken onderstukken, thans met aluminium-verf beschilderd.

Trompet 8 : gecombineerd met een andere stem.

Pedaal

Deels nieuw, deels getransmitteerd.

Windladen & traktuur

- nieuw van Geurts; pneumatische kegelladen.
- opstelling :

Gr.Org. & Ped. = in rechtergedeelte (vanuit de kerk gezien) van de kast en deels in de voet.

Rec. & Pos. = in linkergedeelte, in 2 verdiepingen (Pos. boven Rec.).

Klaviatuur

moderne vrijstaande speeltafel, vóór het orgel.

Windvoorziening

nieuw; eerder kleine blaasbalg voor dergelijk orgel.

ORGELKAST

De orgelkast is volledig in eik gemaakt, en bleef uiterlijk geheel in haar oorspronkelijke toestand bewaard.

Er zijn wijzigingen vastgesteld :

- aan de achterwand onder de torenboog, waar nieuwe toegangen tot het doksaal werden gemaakt.
- aan de voorkant van de voet der orgelkast waar de beide toegangsdeuren voorheen vaste panelen waren ofwel hoogstens ingangen tot de voet der orgelkast vanop het doksaal.
- de twee steunen onder de zijtorens der orgelkast zijn wellicht van recentere datum, maar blijken noodzakelijk om het afrekken van de zijtorens tegen te gaan.

Oorspronkelijk was de rugwand der orgelkast onder de torenboog volledig dicht, zodat de volledige voet beschikbaar was voor het plaatsen van het Positief. De lade van het Positief moet op klavierhoogte gelegen hebben. De huidige toegangsdeuren zijn later (vermoedelijk n.a.v. het vergroten van het doksaal in de 19de e.) aangebracht, en waren oorspronkelijk en ook nog ten tijde van de herbouw door Van Peteghem vaste panelen. Destijds was de toegang tot het doksaal via de gaanderij boven de zijkanten van het portaal.

Naast de bovengenoemde wijzigingen werden er beschadigingen vastgesteld :

- aan de zijkanten van de bovenkast :
 - links werd een stijl van onder tot boven middendoor gezaagd, opdat het paneel als deur zou kunnen dienen; geschiedde ca.1929.
 - bij dezelfde transformatie werden aan de rechterkant enkele kleine panelen uitgezaagd om het pijpwerk van Gr.Org. en Ped. te kunnen bereiken.
-

- aan de klaviatuur-zijde :

- uitzagingen van de stijlen terwille van het plaatsen van een breder pedaalklavier.
- uitzagingen van de registergaten en terwille van het plaatsen van klavieren met een grotere tessituur.

De bovenkast sluit rechtstreeks aan tegen de muur en heeft nooit een rugwand gehad, hetgeen op zichzelf akoestisch nadelig is en nogal wat vervuiling kan veroorzaken in het orgel door afschilferende kalk van de muur; nochtans komt dit in de 18de e. meermaals voor in orgels. De lambrekijnen met kwasten zijn vermoedelijk in eik en blijken nog in tamelijk goede staat te verkeren.

De vlammen tussen de pijpvoeten zijn in een zachtere houtsoort; hier en daar is vermolming vastgesteld en de meeste zijn onderaan ook beschadigd door spijkers waarmee ze zijn vastgezet.

De lambrekijnen en vlammen zijn met bladgoud belegd geweest.

De putti's (op elk der zijtorens 3 stuks) zijn in eik; de samenstellende delen zijn uit elkaar gegaan, door het verbrokkelen van de lijm.

De muziekinstrumenten zijn gemaakt in lindenhout, en zijn allen zwaar aangtaast door vermolming.

Twee vleugelstukken bestaande uit een cherub-figuur (in eik) en muziektrofeeën (lindenhout). De muziektrofeeën zijn vermolmd.

De beide schelpmotieven, ophangende onder de zijbundels, zijn in eik en nog in goede staat.

HUIDIGE TOESTAND

instrument : zeer vervuild wegens de voorbije kerkrestauratie;
nagenoeg onbespeelbaar.

meubel : in verval (vooral het houtsnijwerk).

onderhoud : geen meer.

data prospektie en archiefonderzoek : oktober-november 1974, jan. 1975.

in bijlage : Archivalia

Bibliografie

Bijlagen ANTWERPEN - Sint-Andrieskerk

ARCHIVALIA

- 1) Volgende notities werden ons door Dhr. G.Potvlieghe ter beschikking gesteld :

Rijksarchief Antwerpen - Kerkelijk Archief

Antwerpen Sint-Andries, nr. 4

"Aantekeningen betreffende de kerk van Sint-Andries", gemaakt door Pastoor Viisschers (in manuscript).

1778 door een onbekende weldoener gift van 500 gulden voor nieuwe orgelkas.

Er is gedacht geweest aan een nieuw orgel in sept. 1778

In dit jaer is de orgelkas gemaekt door J.S. Bex

en heeft volgens quittance gekost 839 - 15 - $\frac{1}{2}$

1780 Aen verscheidene personen voor werk aan het orgel 192 gulden 16 $\frac{1}{2}$

1791 is het orgel volmaecht en voltrokken geworden door Van Petegem van Gend, die volgens accoord, daervoor alleen getrokken heeft 3500 guldens courant de orgelkas kostte 376 gl. 4 $\frac{1}{2}$

beeldhouwer 275 gl 15 $\frac{1}{2}$

+ andere onkosten : totaal 4290 gls. 1 $\frac{1}{4}$

1793 In dit jaer is er in de orgel eene nieuwe bombarde gemaekt door Van Peteghem, die gekost heeft 960 gulden

zie zyne quitt.

- 2) Volgende gegevens werden door ons opgezocht in het gedeelte van het archief dat nog in de kerk aanwezig is :

Uit kronieken die in de sacristij bewaard worden :

Kroniekboek 1795-1909

"Deze register bevat grootendeels het vervolg aan het werk, uitgegeven in drie deelen door P. Viisschers, priester, zijnde de 'Geschiedenis van St. Andries Kerk' en berustende ter Archiven van zelfde parochie"

N.B. Den hoofdzakelijken inhoud van hetgeen hier volgt tot en met

is genomen uit de aantekeningen gedaen en gehouden door Petrus Stroobants, Kerkbediende van St. Andries sedert den Jare 1836.

p. 119 :

1864 : 10 oogst : Is de nieuwe blaasbalg gebragt tot het orgel, welke de drie thans bestaande blaasbalgen moet vervangen;
hij is vervaardigd door
van St. Niklaas in Vlaanderen.

p. 129 :

1869 : 10 april : De orgel is gekuischt door Mr. Vermeersch, orgelmaker te Duffel.

p. 244 :

Nu wordt de Kronycke hier onderbroken om belangrijke Nota's van Petrus Stroobants, insgelijks in 1898 gevonden, in te lasschen. Deze notas hebben betrekking op belangrijke gebeurtenissen in verschillende tijdvakken van het leven van den schrijver voorgevallen. Zij werden gelijk de voorgaande Kronycke uit den cahier van Stroobants overgeschreven door de zorgen van den Pastoor Aerts. zij loopen tot aan blz 286. Daarna wordt de geschiedenis der kerk hernomen dag voor dag.

p. 253 :

De oude Hoogzaal

De oude hoogzaal was langs de zijden wat breeder als de tegenwoordige. Het kwam meer overeen met de orgelkas, was in eikenhout met platte besneden pilasterkens in den vorm zoals men dien nog kan zien bezijden boven de binnen deuren van het portaal : deze pilasters waren langs binnen beslagen, zoodat men er van in de kerk niet kon door zien. Het bekleedsel tusschen de pilasters was in lijmverf geschilderd. Dit hoogsaal hing op zijn eigen, doch ik heb het nooit anders gezien dan onderschraagd door twee lange ongeschaafde houten balken, welke in witten kalk geschilderd waren. Onder de hoogzaal was boiserie, waaruit nu nog de groote binnenpoort bestaat; aan weerszijden de poort was een gestoelte, H. Geesttafel genaamd, alwaar voorheen het brood van fondatiën en ander aan de arme werd uitgedeeld.

De hoogzaal, het gestoelte en de boiserie zijn in 1828 afgebroken en dan is de tegenwoordige hoogzaal gemaakt.

Kronieken ; laatste deel :

1946 : Gedurende onzen rondgang door de kerk toonde het orgel, dat gestemd werd voor de sinds kort in de kerk gehouden diensten.

(Het orgel was tijdens de oorlogsjaren niet gebruikt)

1969 : november; De restauratiewerken gaan verder, predikstoel en orgelkast worden ingebouwd en met plastiek gevrijwaard tegen water en chemische produkten waarmee de muren zullen schoongemaakt worden.

Volgende gegevens zijn geput uit de boekhouding der Kerkfabriek van Sint-Andries. De archiefbundels worden bewaard in de sacristie in de kerk. Het archief is niet gerangschikt of geïnventariseerd.

A Een eerste reeks gegevens komt uit volgende rekeningboeken :

rekeningen 1810	(boek 30)	
"	1811-1821	(boek 31)
"	1823-1829	(boek 33)
"	1823-1842	(boek 34) ‡
"	1828-1859	(boek 35) ‡
"	1844-1861	(boek 36) ‡
"	1859-1879	(boek 37)
"	1862-1879	(boek 38) ‡

De boeken met een ‡ aangeduid zijn gedeeltelijk dubbel opgesteld en overlappen mekaar in verscheidene jaargangen. We hebben de gegevens uit parallel lopende boeken telkens onder éénzelfde jaar samengevoegd.

BOEK 30

+ 1810 : (geen vermelding van betaling aan een orgelmaker)

BOEK 31

Telkens onder *"tweede capittel van uytgeef ..."*

+ Rekeningen 1 april 1811 tot 1 april 1813; Art. 7 :

Item betaelt aen Delhaye voor het onderhouden der orgel gedurende voors: twee jaeren de somme van vijftig guldens f 50, -

+ Rekeningen 1 april 1813 tot 1 april 1815; Art. 6 :

Item ut f° 64 betaelt aen Delheye voor het onderhouden der orgel geduerende voors: twee jaeren de somme van vijftig guldens dus 50. -

+ Rekeningen 1 april 1815 tot 1 april 1817; Art. 6 :

Item ut f° 64 betaelt aen Delheye voor het onderhouden der orgel geduerende voors twee jaeren de somme van vijftig guldens dus ... 50--

+ Rekeningen 1 april 1817 tot 31 meert 1819; Art. 3 :

Item ut fol 64 betaelt aen Delhaye voor het stellen en onderhouden der orgel geduerende deeze twee jaeren de somme van vijftig guldens 50.-

+ Rekeningen 1 april 1819 tot 31 meert 1820; Art. 3 :

Item ut fol 64 Betaelt aen De la Haye voor het stellen en onderhouden den orgel geduerende dit jaer versⁿ Baefmisse 1819 de somme van vijf en twintig guldens 25.-

+ Rekeningen 1 april 1820 tot 31 maart 1821; Art. 3 :

Item ut folio 64 betaelt aen de la Haye voor het stellen en onderhouden der
orgel geduerende dit jaar verschenen baefmisse 1820

de somme van vijftwintig guldens

25,-

BOEK 34

Onder een apart hoofdstuk "Musiek" :

1823	9ber	aen het stellen der orgel jaerlyks	25 - -
1824	9ber	aen de la haye voor het stellen der orgel	21,43,25
1825	8ber	aen de la haye voor het stellen van d'orgel	21,43,-
1826	8ber	aen delahaye voor het stellen der orgel	21,42,-
1827	8ber	aen Delahaye voor het stellen der orgel	21,42, $\frac{1}{2}$
1828	Dêc	aen Delahaye voor het stellen der orgel 12 M	21,42, $\frac{1}{2}$
1829	nihil		
1830	Juny	aen het stellen der orgel. vers. 1 8ber 1829	21,42, $\frac{1}{2}$
1831	sept	aen M De Haye voor het kuysschen van het orgel in 1830 /200 grt/ en voor het stellen 12 M. Vers. 1 oât 1830 ≠ 25 frs	192,85
1832	Dec.	item aen Delhaye, voor het stellen der orgel	21,42, $\frac{1}{2}$
1833	Dec.	item aen M ^r Delhaye voor het stellen der orgel	45,35
1834	Dec.	item aen M. Delhaye voor het stellen der orgel	45,35
1835	Dec.	item aen Delhaye, voor het stellen der orgel	45,35
1836	dec.	item aen Delhaye, voor het stellen der orgel	45,35
1837	Dec.	item aen M ^r Delhaye, voor het stellen der orgel	45,35
1838	Dec.	item aen M ^r Delhaye, voor het stellen der orgel	45,35
1839	Dec.	item aen M ^r Delhaye voor het stellen der orgel	45,35
1840	Dec.	item aen M ^r Delhaye, voor het stellen der orgel	45,35
1841	Dec.	item aen Mr Delhaye, voor het stellen der orgel	45,35
1842	Dec.	item aen M ^r Delhaye voor het stellen der orgel	45,35

In BOEK 35 vinden we in 1829 onder "Buyten gewoonelycken uytgeef" :

" ... in het geheel blyft de somme van 1160 gulden 50 cents, van welke somme in
den budjet van dit jaer toegestaan zyn duysend guldens tot het oppronken der
kerke het(welk?) ter oorzaeke van het bouwen der zangchoor tot in 1829 uytgesteld is."

BOEKEN 35 & 36

telkens onder "Kapittel van Uytgaef" :

1843 aen den orgelmaker

45,35

1844	Dec. 31	Item aen De La Haye het stellen der orgel	45,35
1845	10bris	aen Delehaye voor stellen der orgel	45,35
1846	8bris 19.	Item aen J. Delhaye voor het kuysschen der orgel	
		en reparatie der blaesbalken volgens accoord	253,97
		2° voor het vernieuwen der clavieren	18,14
		3° het jaerlyks stellen der orgel	45,35
			317,46
1847	nihil		
1848	Meert 15	Item aen Delhaye het kuysschen der orgel,	
		voor het voorleden jaer	45,35
		aen Delehaye voor jaerwedde als orgelmaker voor de jaren 1847 & 48	90,70
1849		aen Delehaie voor jaerwedde als orgelmaeker van	
		1 october 1848 tot 31 december 1849	56,68
1850	Xber	aen Delehaie voor jaerwedde als orgelmaeker	45,35
1851		aen Delhaye voor jaerwedde als orgelmaeker	45,35
1852		aen Delhaye voor jaerwedde als orgelmaeker & buytegewoon reparatie	90,70
1853		(geen vermelding; we vonden wel een schuldvordering, los in het rekeningboek ingeschoven :)	
		Schuldvordering Antwerpen 31 X ^{br} 1853	
		De Kerk van St Andreas alhier Debet aen J J Delhaye	
		voor een jaar onderhoud van stellen der orgel	Ø 25-0-0
		verschenen 31 X ^{br} 1853	frs 45=35=
1854	9ber	aen DelaHaye orgelmaeker	45,35
1855		aen DeleHaye voor stemmen der orgel voor 2 jaren zynde aen hem over het dienstjaar 1853 niets betaeld	90,70
1856		aen DeleHaye voor stemmen der orgel	45,35
1857		aen DeleHaye voor stemmen der orgel	33,96
1858		aen Mondt Groenewout voor 1 jaar stemmen der orgel	-
BOEK 37 (&36)			
1859		aen Van Hoeye 3 reyzen voor stemmen der orgel	30,00
		"Buytengewoone uytgaeven" - Betaeld aen de volgende :	
		aen Mondt-Groenewout ten slotte betaeld voor werken door hem aen de orgel verrigt	fr. 500,00
		aen Van Hoey gelykelyk organist voor werken door Mondt verzuymt & door hem geregeld	154,00

- 9bris: 1: aen Charl. Van Hoye orgelmaker	154, -
- 9bris: 15: aen Van Hoey stemmen van 't orgel	10, -
- Xbris 31: voor het stemmen der orgel	10, -
1860: July: 21: aen C. Hoye voor 2 nieuwe clavieren aen het orgel	170, -
aen C. Hoye voor het stemmen derzelve	10, -
7bre: 1: aen het stemmen der orgel	10, -
1861: Xbre: aen Charles Van Hoye voor stemmen der orgel	
geduerende 't jaer 1861	60, -

BOEK 38 (&37)

1862	Xbre	aen C. Van Hoey voor stemmen der orgel (1 jaer)	60,00
1863		aen C. Van Hoey over werkzaamheden aen de orgel	60, -
1864		aen Charles Van Hoey voort jaer stemmen de orgel (onbetaeld)	60,00

Buytegewone Uytgaven :

	aan Van Hoey orgelmaeker voor 't vervaardigen van eenen nieuwen blaesbalk (nieuw systeem) onzer orgel bij accoord	525,00
	aan De Hert timmerman voor des zelfs werkzaamheden ten zelfde eynde	76,79
	9bre aan Van Hoey voor werkzaamheden (stemmen)	255,00
1865	Van Hoey orgelmaker	50,00
1866	aan De Hoey orgelmaker	54,42
1867	aan Smet Orgelmaker	54,42
1868	aan Smet stemmen der orgel	54,42
	Augusty: 1: aenden Heere Vermeersch orgelmaker te Duffel voor 1 jaer loon vers. April -- stemmen der orgel ø 30	samen 54,42
1869: April 9:	tijdens het kuysschen den orgel, aenden blaezer voor 19 en alf daegen betaeld	19,23
Xbre 20:	aan den Heere Vermeersch voor werkingen aan de orgel volgens accoord Vierhonderd francs alnog aan Smet (?) voor een jaer stemmen in de zelve	54,42

Buytengewoone Uytgaven :

	aan Smet orgelmaaker voor generale overziening & kuysschen der orgel	400,00
1870	aan Smet stemmen der orgel	54,42
	Mey 4: aan Vermeersch orgelmaaker	54,42

NB in myne rekening over den jaere 1869 overgelegd aen den Raed waeren de onkosten, voortschoomende van't blazen der orgel tijdens het kuysschen derzelve fr. 29,25 terwyl in myn aenteekeningen in dato 9 April 1869 mae gekent & aengeteekend waeren voor 19,25 by gevolg een verschil in schuld van

	10,00
1871: aen Smet stemmen der orgel	54,42
1872: July: 3: aen Vermeersch orgelmaeker te Duffel	
1° voor 1 jaer stemmen der orgel April 1872	fr 54,42
2° voor een nieuw Voet Pedaal	<u>90,00</u>
	144,42
1873: July: 24: aen Vermeirs orgelmaeker	54,42
1874: Mey: aen Vermeirsch orgelmaeker in voldoening van een jaer onderhoud der orgel (April vers.)	54,42
1875: Mey: 11: aen Vermeersch voor een jaer stemmen der oergel	54,45
1876: April: 25: aen den Heere Vermeersch voor stemmen der orgel	54,45
1877: Mey 15: aen Vermeersch voor stemmen der orgel	54,45
1878: Mey 17: aen den Heere Vermeirs te Duffel voor een jaer stemmen der orgel	54,45
1879: Mey: aen Vermeersch stemmen der orgel	54,45

B Schuldvorderingen, fakturen en betalingskwitanties.

(samengebundeld, in kartonnen dozen)

DOOS 1821-1835

+	Antwerpen 31 December 1830	
	De kerke van St-Andreas alhier	Debet aen J.J. Delhaye
	18 february	het orgel gekuyst en gerepareerd en gestemd,
		kost tweehonderd guldens
		200-0
	1 october	voor den jaerlijkschen onderhoud van stellen der orgel
		<u>25-0</u>
		225-0
	Voldaen de vrouw	
	van J:J:Delhaye	ø nederlands 192-85

DOOS 1836-1845

- + 1839 : aen de orgelblaezer voor tijdens het stemmen van het orgel,
in meert, augustus en october.
- + 1841 : Ontvangen van Mr Bosschaert-De Visser ontvanger van St-Andreaskerk de
somme van vijfen twintig guldens B.C. voor het stellen der orgel

geduerende twaelf maenden, verschenen 1 october 1800 dry en veertig

Antwerpen 31 December 1843

frs 45,35

De vrouw van J J Delhaye

(een kwitantie met zelfde formulering vonden we ook

in andere jaren b.v. 1841, 1845 e.a.)

in 1841 eveneens betaling aan de blazer voor tijdens het stemmen
in januari, juni en december.

- + 1842 idem, voor in maart, september, oktober en december.
- + 1843 betalingskwitantie (cfr. supra).
betaling orgelblazer : april, oktober, december, juli.
- + 1844 betalingskwitantie (+ zelfde formulering als supra)
.... Voldaen J. Delhaye
voor myne moeder
- + 1845 idem. Voldaen de weduwe J.J.Delhaye, 1845
aan de blazer : voor in november, december, meert, mey & aug.
- + 1846 De Kerk van den H.Andreas debet a J.J.Delhaye
1846. Van 6 july tot 1 augustus, de orgel gekuyscht en de
blaesbalgen gerepareerd g B° 140-0-0
Van 24sten dito tot 27 d° de clawieren met kopere schroeven
en de verjetten met nieuwen koperen draed voorzien 10-0-0
Voor het jaerlyks onderhoud van stemmen der orgel,
verschenen den 1sten october 25-0-0
G.Br. 175-0-0
voldaen J.Delhaye
(in potlood :) frs 317,46
- aan de blazer voor in oktober, juli, april en januari.
- + 1847 betalingskwitantie voldaen J J Delhaye (25 gulden / 45,35 fr)
aen de blazer : in 8ber, Xber, augustus, april en meert.
- + 1848 betalingskwitantie Voldaen de w. J J Delhaye ØB 25-0-0
- aan de blazer : in april, juni, augustus en december.
- + 1849 betalingskwitantie Voldaen J. Delhaye voor J J Delhaye
- aan de blazer : oktober, december april en 7ber.
- + 1850 betalingskwitantie Voldaen J J Delhaye Ø 25-0-0
- aan de blazer : in meert, september en december.
- + 1851 betalingskwitantie, voor een jaar onderhoud
Voldaen J J Delhaye Ø 25-0-0
- aan de blazer : in november, augustus en april.

dezer kerk verrigt, over zulks er het tegenwoordige aen hetzelfde hier
voor dienende voor quittance. Antwerpen 5 7bre 1859

zegge f 154.00

Charles Van Hoye

- Betaelt voor rekening der kerk van de H. Andreas de somme van 10 francs,
voor expertitie der orgel door I. Bossaers

J. Croes

frs 10,00

- D'heeren kerkmeesters debit aen Armoë als volgt

juny 1859 1 dag den orgel blazen

frs 1,63

+ 1860 Ontfangen van Mynheer Segers ontfanger van het kerkbestier der kerk van
den heyligen Andreas te Antwerpen de somme van zestig franc voor het
accorderen der orgel gedurende het jaer 1860
voldaen den 29 januarie 1861 Charles Van Hoye

Den ondergeteekenden bekend ontfangen te hebben van wegens Mr Segers
Ontfanger van het kerkbestier van St Andreas te Antwerpen de somme van
honderd en zeventig franc voor twee nieuwe clavieren voor de orgel en
tien franc voor het accorderen der orgel den 30 Maert 1860

Charles van Hoye

hier staat bijgeschreven :

de twee nieuwe clavieren zyn zeer goed J.Croes 31 meert 1860

+ 1861 Ontfangen van Mynheer Shegers ontfanger van het Kerkbestier van den
heyligen Andreas te Antwerpen de somme van sestig franc voor het accorderen
der orgel geduerende het jaer 1861

voldaen den 17 December 1861

Charles van Hoye

+ 1862 Ontvangen van het Kerkbestuur van St Andreas Parochie, de somme van
Honderd twintig franken voor Slot van alle rekening met het zelfde
& zonder reserven

Antwerpen 14 april 1862

frs. 120

H. Mondt-Groenewout

Ontfangen van Mynheer Segers Ontfanger van Kerkfabriek van de heyligen
Apostel Andreas de somme van Sestig franc voor het accorderen der orgel
geduerende het jaer 1862

voldaen den 22 december 1862

Charles van Hoye

+ 1863 geen vermeldingen

+ 1864 Den ondergeteekenden bekend ontfangen te hebben van wegens Mynheer Segers
Ontfanger van de Kerk van den Heyligen Apostel Andreas te Antwerpen de
somme van vyfhonderd 25 francs voor het leveren van eenen nieuwen

blaesbalk a reservoir voor de orgel der voornoemde kerk,

Voldaen den 12 September 1865

Charles van Hoye

+ 1865 enkel betaling van de blazer, voor hulp aan de orgelmaker.

+ 1866 Rekening ten dienste der Parochiale kerk van St Andries te antwerpen
aen H. Vermeersch Orgelmaker Duffel

Voor het stemmen en onderhoud der orgel in de bovengemelde kerk,
gedurig April 1865 tot April 1866, de som van Dertig guldens

pour acquit H. Vermeersch

in Franks ... 54,42

- 5 betalingen aan de blazer, voor tijdens het stemmen.

+ 1867 Aen de Weledede Heeren Kerkmeesters der Parochiale kerk van den Heiligen
Andreas in de stad Antwerpen.

Voorwaerd voorgesteld door H. Vermeersch Orgelmaker Duffel.

Voor het stemmen, kuisschen of van stof zuiveren der twee Orgels,
byzonderlyk alle de Registers op nieuw te intoneeren en te harmoniseeren,
aldemekanieken en clavieren goed te voorzien, alsmede de Abregees van
koperdraed te vernieuwen, de voorste pypen in de facade opkuischen zoodat
zij als nieuw zullen zijn, met een woord al wat er noodig gevonden wordt.
Neemt de ondergeteekende aen, alles op zynen kost, uitgenomen eenen blaezer
ten tyde het stemmen en kuisschen der orgels, voor de som van

vier honderd franken

F 400,00

Duffel, den 27 8^{ber} 1867

H. Vermeersch Orgelmaker

Hierbij voor 1 jaer stemmen der orgel

f 54.42

Pour acquit H. Vermeersch.

454.42

- aan de blazer voor hulp, 21 December 1867

Rekening ten dienste der Parochiale kerk van St Andries binnen de stad
Antwerpen aen H. Vermeersch Orgelmaker Duffel.

Voor het stemmen en onderhoud der orgel in bovengemelde kerk gedurig
1866 April tot 1867 April de som van Dertig guldens.

Pour acquit H. Vermeersch

in Franks 54,42

- aan de blazer 18 February, 5 April, 28 Mey, 1 Augustus en 23 October.

+ 1868 Rekening ten dienste der parochiale kerk van St Andries binnen de stad
Antwerpen, aen H. Vermeersch, Orgelmaker Duffel.

Voor het stemmen en onderhoud der orgel. bovengemelde kerk, gedurig
April 1867 tot April 1868 de som van Dertig Guldens

Pour Acquit H. Vermeersch

in franks 54,42

- 5 betalingen aan de blazer.
- + 1869 - enkel betalingen aan de blazer (voor 7 maal helpen).
- + 1870 Betalingskwitantie aan H. Vermeersch (formulering ut supra).
april 1869 tot april 1870; 30 G. - 54,42 frs.
- 4 betalingen aan de blazer.

Aanvullende gegevens uit het kerkarchief (in de sacristie der kerk) :

Begrotingen : kredieten voorzien voor "honoraria der orgelmaker"

van 1825 tot 1834	21-42
van 1835 tot 1859	45,,35
in 1860	50,, -
van 1861 tot 1865	60,, -
van 1866 tot 1870	100,, -
van 1875 tot 1900	100,, -

de begrotingen van 1941 tot 1953 voorzagen een bedrag
variërend van 135 fr. tot 600 fr.

Rekeningen :

1851 : aen Jaerwedde van den orgelmaker	45.35
1868 : Smet stemmen der orgel	54,,42
1855 : Jaerwedde van den orgelmaker	90,,70
1873-74 :	54,,42
1876-79 :	54.43
1882-83 :	70. -
1884-89 :	54 -
1890 :	27 -
1891-99 :	54.

Betalingsmandaten en kwitanties :

1928-30 : nihil

1934 : stemmen der orgel - J. Geurts	8 aug. orgel gestemd	100
	22 oct. " "	100
	22 dec. " "	100
		<u>300 fr</u>
1935 : stemmen der orgel - J. Geurts	3 juni)	
	12 oogst)	200 fr.
	17 december)	

1936 :	stemmen orgel gedurende 1936 -	200 fr.	J. Geurts
1943 :	J. Geurts; april 13-16 orgel gestemd	175 fr.	
	april 23 noot geholpen	<u>35 fr.</u>	
		210 fr.	

Rekeningen :

1944 :	J. Geurts voor stemmen van het orgel	100	
	oct 5 Orgel gestemd en mechaniek in orde gebracht	<u>150</u>	
	totaal fr.	250	
	+ factuur en betalingsbevel.		
1942 :	J. Geurts maart 26 aan mechaniek gewerkt	fr. 20.00	
	april 17 aan het orgel gewerkt	fr. 30.00	
	mei 1 orgel gestemd	<u>fr. 100.00</u>	
		fr. 150.00	
	+ factuur en betalingsbevel.		
1941 :	J. Geurts juli 17 orgel gestemd	fr. 100.00	
	oogst 20 aan mechaniek gewerkt	<u>fr. 35.00</u>	
		fr. 135.00	
	+ factuur en betalingsbevel.		

Art. 32 van de kerkrekeningen :

1942 :	150,-
1943 :	210,-
1945 :	nihil
1946 :	1.220,-
1947 :	nihil
1949 :	475,-
1950 :	295,-

Facturen bij de rekeningen + betalingsbevel :

1949 :	J. Geurts - herstelling gedaan aan het orgel en gestemd	fr. 400,-
1955 :	A. Doggen - reparatie aan het orgel	280,-
	(geen factuur maar wel een ontvangstbewijs)	
1957 :	aan Jules Verhaeren - algemene toepassing der electriciteit -	
	Pijckestraat 60 - Antwerpen	
	herstelling aan orgel	f. 275,-
1950 :	J. Geurts - maart 24 } orgel gestemd en mechaniek hersteld	220.00
	juli 28 } membranen v.h. Gr.Org. vervangen	<u>75.00</u>
	totaal fr.	295.00

De Grootboeken van de Kerkfabriek vermelden onder art. 32 bijna jaarlijks onderhoud en stemmen van het orgel. De bedragen corresponderen volledig met de rekeningen.

van 1919 tot 1926 : J. Stevens voor stemmen en onderhoud.

van 1927 tot 1930 : geen art. 32 (onderhoud orgel) voorzien.

van 1931 tot 1948 : J. Geurts voor stemmen en onderhoud van het orgel.

Uit het gedeelte van het kerkarchief dat zich in het Rijksarchief Antwerpen bevindt, werden volgende aanvullende gegevens bekomen : (het betreft schuldvorderingen met betalingskwitanties, zijnde de bewijsstukken bij Art. 32 van de begrotingen - onderhoud orgel)

1871 : Rekening ten laste der Parochiale kerk St. Andries te Antwerpen
aan H. Vermeersch, Orgelmaker Duffel.

Voor het stemmen en onderhoudt der Orgel in bovengemelde kerk gedurig
het jaar 1870 April tot 1871 April de som van Dertig guldens.

Demeurant a Duffel

in franks 54.42

+ betalingskwitantie.

1872 : Rekening ten laste der Parochiale Kerk van St. Andries te Antwerpen
aen H. Vermeersch Orgelmaaker te Duffel.

Voor het maaken en plaatsen een nieuwe voet Pedaal in eiken houd van

27 toutsen volgens het Duitsch sisteme de som van negentig frank frs. 90,00

*Rekening ten laste der Parochiale Kerk St Andries te Antwerpen
aan H. Vermeersch Orgelmaaker Duffel.*

*Voor het stemmen en onderhoudt der Orgel in de boven gemelde Kerk gedurig
het Jaer 1871 April tot 1800 twee en zeventig April,
de som van dertig guldens in frank frs. 54,42
+ betalingskwitantie.*

1873 : *Rekening ten laste der Parochiale Kerk van Ste Andries te Antwerpen
aen H. Vermeersch Orgelmaaker Duffel.*

*Voor het stemmen en onderhoudt der Orgel gedurig het Jaer 1872 April
tot 1873 April, de som van vier en vijftig franck 42 centiemen
Den inhoudt dezer Voldaen den April 1873 frs. 54.42
H. Vermeersch*

+ betalingskwitantie.

1874 : (schuldvordering met ongeveer zelfde formulering als boven,
betreffende stemmen en onderhoud).

Pour acquit H. Vermeersch frs. 54.42

+ betalingskwitantie.

1875 : (ut supra) betreffende stemmen en onderhoud.

H. Vermeersch frs. 54.45

+ betalingskwitantie.

1876 : *H. vermeersch orgelmaaker te Duffel (verder ut supra)*

Den inhoudt dezer voldaan den 26 April 1876 frs. 54.45

H. Vermeersch + betalingskwitantie

1877 : *Rekening ten laste der Parochiale kerk St. Andries Antwerpen aan*

*H. Vermeersch orgelmaker te Duffel voor het stemmen en onderhoudt der
orgels gedurig het jaer 1876 April tot 1877 April de som van vier en
vijftig franck 45 centiemen Voldaan 25 Mei 1877*

+ betalingskwitantie.

1878 : betalingsbewijs :

*Voor het stemmen en onderhoudt der Orgels gedurig het jaer 1877 April
tot 1878 April de som van vier en vijftig frank 45 centimen*

Pour acquit H. Vermeersch

1879 : betalingsbewijs :

Voor het stemmen ... (ut supra) 1875 April - 1879 April 54 fr,45

1880 : id. 1879 April - 1880 April

54 fr,45

- 1881 : id.; 1880 April tot 1881 April 54 fr,45
- 1882 : nihil.
- 1883 : geen betalingskwitantie, wel een vermelding op de
overzichtstabel "onderhoud orgel 70 fr."
- 1884 :- Voor het stemmen en onderhoud de orgel gedurende het jaar 1883,
aan 12 fr. per stemming te samen 48 fr.
Voldaan Wd Geurts-Maris & Cie
Lange Leemstraat 307
Fabrikant van Kerkorgels en Harmoniums
- Het Kerkfabriek van St. Andries Antwerpen
Debet aan P. Stevens-Vermeersch, orgelmaker Duffel
Voor het stemmen der Orgel gedurig de jaren
1881 Mei 16 en 17, september 15, December 23
1882 April 3, juni 10, oktober 30, Dec. 22
1883 Meert 10
samen de som van Honderd acht franken 108,00
Voldaan de 21 juny 1884 P. Stevens-Vermeersch.
- Het Kerkfabriek van St. Andrieskerk te Antwerpen
Debet aan P. Stevens-Vermeersch, orgelmaker Duffel.
voor het stemmen de orgel gedurig het jaar 1884
de som van vier en vijftig franken 54,00
Voldaan den 31 December 1884 P. Stevens-Vermeersch.
- 1887 : betalingsbevel aan Mijnheer P. Stevens-Vermeersch 54 franken
+ ontvangstbewijs stemmen gedurende het jaar 1887 54 franken
op 30 Xber 1887
- 1888 : stemmen der Orgel
debet aan P. Stevens-Vermeersch Orgelmaker te Duffel 54.00
voldaan den 26 January 1888 P. Stevens-Vermeersch
- 1889 : factuur + betalingsbevel
Stemmen der Orgel gedurende 1889 P. Stevens-Vermeersch 54.00
- 1890 : factuur van P. Stevens-Vermeersch
+ betalingsbevel stemmen der Orgel frs 27.00
- 1891 : factuur P. Stevens-Vermeersch (voor stemmen)
+ betalingsbevel 54.00 frs

1892 : factuur met hoofding *P. Stevens-Vermeersch Kerkorgelmaker Duffel*

Stemmen der orgel, gedurende het jaar 1892 frs 54.00

Voldaan den 3 Februari 1893 J. Stevens orgelmaker Duffel

1893 : id. als in 1892

Voldaan 9 Februari 1894 J. Stevens frs 54.00

1894 : id.; + betalingsbevel

Voldaan 14 Meert 1895 Jos Stevens Orgelmaker frs. 54.00

Ondanks de uitvoerigheid van de archieven, werden niet de schriftelijke bewijsstukken verkregen aangaande de 20ste-eeuwse pneumatisering en grondige verbouwing van het orgel. Naar mondelinge mededeling van de organist A. Doggen zou deze verbouwing omstreeks 1929 uitgevoerd zijn door de orgelbouwer Jules Geurts, wonende in de Posthoflei nr.4 te Berchem bij Antwerpen. Dit schijnt te kunnen overeenstemmen met de hierboven vermelde gegevens uit de grootboeken der kerkfabriek, waar- bij van 1927 tot 1930 geen artikel 32 (voor het onderhoud van het orgel) in de rekeningen voorkomt. Precies daarna in 1931 krijgt J. Geurts het onderhoud van het orgel toegewezen.

Het achterwege blijven van elke vermelding in de rekeningen van de kerkfabriek, lijkt hierdoor te verklaren dat de hele transformatie van het orgel werd bekostigd door giften van weldoeners.

BIBLIOGRAFIE

a) Over voormalige orgels :

- 1) J.A.Stellfeld : "Bronnen tot de Geschiedenis der Antwerpse Clavecymbel- en Orgelbouwers in de XVIe en XVIIe eeuwen", in 'Vlaams Jaarboek voor Muziekgeschiedenis' IV, jg. 1942; zie p.30.
- 2) E. Van Autenboer : "Jan en Blasius Bremser,", in 'De Praestant' XIIe jg.(1963), zie p.44.
- 3) F. Peeters & M.A. Vente : "De Orgelkunst in de Nederlanden", uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971; zie p.199.

b) Over het huidig orgel :

- 1) P. Visschers, priester : "Geschiedenis van St. Andries Kerk te Antwerpen, sedert Hare Opkomst, tot den huidige Dag", eerste deel; Antwerpen, Drukkerij van P.E.Janssens, Grooten Kauwenberg, op den hoek van de Hobokenstraat; 1853.

Tweede deel :

- p. 182 : *"Wij vinden in den kerkregister, op het gemeld jaer : Memorien :*

"in den jaere 1700 een en seventig is door zekeren heer principalen weldoener deser parochiale kerke gegeven de balustrade van het Oxael, de welke gemaekt werd door J.Beurst, en J.Van Dael, beeldhouwer, ende de welke gekost heeft omtrent de zeven hondert guldens courant." Zulks geschiedde ten koste van eenen weldoener."

- p. 196 : *"Daer de orgel en des zelfs kas by het instorten van den kerketoren gansch verbryzeld zyn geweest, werd er gedacht aen het daerstellen eener nieuwe orgel, met eene nieuwe kas.*

Den 26 Juny 1778 is op het verzoek der kerkmeesters aen het Magistraet, door het zelven toegestaan geworden te mogen aennemen van zekeren onbekenden weldoener de somme van 500 gulden, zullende dezelve dienen tot het betalen van den arbeidsloon van den schrynwerker die met deze taek belast zou worden, "op conditie dat de kerk daer toe het noodig hout levere, waervan zy genoeg voorzien is, zich vleyende dat hy alsdan nog meer geven zal. (kerkakten)."

- p. 199 : *"De orgelkas, gemaekt door J.F. Bex, timmerman, heeft 839 gulden 15 stuivers en een half gekost, volgens de teekening van E. Baets, die daervoor 25 gulden, 4 stuivers, heeft ontvangen.*

Wij lezen in den kerkregister op 14 september 1778 :

"De ondergeteekende Pastor ende de dienende kerckmeesters der parochiaele kercke van den H. Apostel Andreas binnen Antwerpen als daer toe geauthoriseert synde van wege myne eerw. heeren Borgemeester ende Schepenen deser Stadt volgens appostille gevolght op sekere requeste van dato 26 Juny 1778, onderteeckent F.G. Le Grelle, alsoo in de eerste partye ende sieur Joannes Tits, (in voetnoot : Deze orgel-maker werd door Z. Hoogh. den Prins De Salm-Salm aen de kerckmeesters van St. Andries ten gunstigste aenbevolen), meester orgelmaeker woonende binnen de Vryheyd Hoogstraete, dese medegeteekent hebbende in de tweede partye verklaeren alsoo met malkanderen overeengekomen ende veraccordeert te zyn over het maeken ende stellen van eene nieuwe orgel in de voors. kercke, ende dat op de naervolgende conditien te weten, "voor eerst sal den aennemer moeten maeken het nieuw orgel met twee clawieren van eenen vyftigh toutsen de heele toutsen van brasilie houdt, ende de halve toonen van swert houdt met wit been ingeleydt, ende in plaetse van copere houwen met copere veysen"

"Ende alsdan te maeken twee nieuwe secreetladen van wagenschot, de groote secreet-lade wordt gestelt voor veertien registers, te weten, Prestant en Vox humana van suyver engels tin, ende de andere registers van een derde tin en twee derde loot, de registers in de groote orgel syn dese naervolgend (in voetnoot : deze benamingen zijn letterlijk afgeschreven),

1. Prestant 8 voet
2. Pardon 8 voet lanck 16 voet thoon
3. Cornet 6 sterck
4. Viool de gambo ... 8 voet lanck
5. Octave 4 voet lanck
6. Olpyp 4 voet lanck 8 voet thoon
7. Sesquialter 3 voet 2 sterck
8. Nassardt 3 voet 6 voet thoon
9. Quint 3 voet lanck
10. Fluyt traveer
11. Mixtuer
12. Fagot
13. Trompet 8 voet
14. Vox humana sprekende tegen 8 voet

Positief

1. Prestant 4 voet
2. Olpyp 4 voet 8 voet thoon
3. Fluyt does 2 voet 4 voet thoon
4. Octave 2 voet
5. Cornet 2 sterck
6. Quint 1 $\frac{1}{2}$ voet
7. Viool de gambo 4 voet
8. Mixtuer 3 sterck 1 voet
9. Clarion basse
10. Cromhoren
11. Een pedael van 15 clavieren

"Item is conditie als dat den aennemer de oude blaesbalcken sal moeten bekleeden met nieuw leër ende in soodanigen staet brengen en maeken als voor het te maeken nieuw werck vereyscht sal worden.

"Item sal den aennemer het voors: nieuw orgel moeten leveren en in staet stellen op syne eyge costen ende daertoe doen en leveren allen het noodigh yserwerck ende dat tusschen heden en paeschen van den jaere 1784 geheel compleet en volmaekt, als wanneer de aenbesteders het voors: werck door experten sullen doen examineren ofte het selve volgens konst ende conditien voors: sal gemaect ende gestelt zyn.

"Item sullen de aenbesteders aen den aennemer boven de naergespecifieerde somme moeten leveren het noodig waegenschot ofte droogh houdt tot het maeken van de twee nieuwe secreten als mede allen de oude loodpypen van het gedestruert oudt orghel der voorschreve kercke;

item alnogh het tegenwoordig orgel wesende Positief alsnu in de kercke gebruyckt wordende, soo nochtans dat het gebeurde dat de aenbesteders het voors: Positief konden verkoopen naer hun genoegen, soo sal den aennemer sich moeten vergenoegen in plaetse van dien te genieten de somme van dry hondert eens courant geldt sonder daer over iets voorts te connen pretenderen.

"Item is conditie, dat den aennemer schuldig ende gehouden sal syn aen de besteders 't hunnen vollen contentement te geven ende te stellen deugdelycken ende behoorelycken borgh voor de validiteyt van het selve werck ende volbrengen deser conditien.

Item is geconditionneert dat het voors: nieuw orgel op de conditien ende punten hier vooren gemeldt, voltrocken, gestelt ende door experte goet bevonden synde, den

aennemer van de kercke boven de voors: leverantie van wageschot, oude pypen ende positief sal trecken ende genieten de somme van negenthien hondert guldens eens courant geldt te betaelen, als volgt te weten twee jaeren naer dato dat het voor^{en} nieuw orghel sal voltrocken ende goetbevonden syn, soodanige somme van negentien hondert guldens courant, als het aen de besteeders sal te pas comen, ende sullen de aenbesteeders alsdan gehouden syn aen den aennemer over te leveren behoorelycken rentebrief over de onbetaelde somme ten intreste van dry guldens courant per cent van wisselgeldt s'jaers welcken intrest alsdan maer sal inganck nemen ende sal dese rente mogen afgelost worden het sy met hondert ofte vyftigh guldens wisselgeldt seffens soo het aen de aenbesteeders ofte hunne successeurs sal te pas comen, sonder dat den aennemer iets voorders ofte anders sal connen vraegen ofte rekeninge brengen op wat praetext sulcx soude mogen wesen, op welke conditien ende voorwaerden de ondergeteekende ten wederzyde verklaeren veraccordeert ende getransigeert te syn ende tot onderhoudt dier te verbinden te weten den aennemer synen persoon ende goederen roerende en onroerende present ende toekomende ende wel specialyck eene origeneele obligatie van f. 1000 capitaal hollands geldt tot last van Syne Conincklyke Majestyt van Sweden bekend sub n° 26.

Item een originele obligatie van f. 500, cap. court. geldt tot laste van het Capittel van Hoogstraeten wesende van dato 30 October 1777, ende finalyck eene originele obligatie tot laste van Henricus Jacobus Coenraets tot Hoogstraeten groot in capitaal f. 1400 courant van dato 1° Aprilis 1771, ende sullen de selve brieven blyven berusten onder de heeren aenbesteeders tot dat het voors: nieuw orgel twee jaeren gestaen hebbende goet sal bevonden syn volgens voorenstaende conditien, ende syn hier van gemaect twee egale actens door de aenbesteeders ende aennemer geteekent.

"Aldus gedaen binnen de stadt Antwerpen ter camervergaderinge gehouden desen 14^{en} 7bris 1778. Was onderteeken. Guill.L.J.Van Donghen, Pastor Sancti Andreae, Norbertus Met de Penningen, H.F.Verhagen S.Andreae aedituus, Adam De Weert, Joseph Dargo, en Joannes Tits, orgelmaeker."

De orgel voltrokken zynde is er over de zelve de volgende door ervarene regters in zoo gewigtige zaak uitspraak gedaen geworden :

"de ondergeteekende verclaeren dat de orgel der parochiale kercke H. Andreas, behalven dat de conditien in het praeliminaire contract getroffen tusschen de heeren kerckmeesters ende Sr. Tits, orgelmaeker, niet geobserveert en syn, noyt door den selven tot dusdanige volmaecktheyd gebrocht kan worden, dat het sal konnen dienen

tot een loffelyck gebruyck van de voorschreve kercke, Actum t'Antwerpen,
hac 5 Julii 1784.

Ondertekend J.F.Baustetter, zangmeester, J.Hoefnaegels, organist, Fr.Jo.De
Trazegnies, organiste van de parochiale kerk van de H. Walburgis, Joan Hyckmans"
(Kerkakten).

Betrekkelyk tot deze orgel lezen wij nog op het jaer 1785, "dat na de vernietiging
der PP.Brigitinen, te Hoboken, de kerkmeesters van St. Andries Mr. Joseph De la
Haye, orgelmaeker, naer dit klooster gezonden hebben, om te zien ende te oordelen,
of deze orgel niet in St. Andries kerk zou kunnen dienen."

Tot het bekostigen der voorgemelde nieuwe orgel zyn er in 1780 liefdegelden, tot
de somme van omtrent 800 gulden, gegeven geworden door verschillende weldoeners.

In gemeld jaer (1791) werd in St. Andries kerk de orgel volmaekt door Van
Peteghem, van Gent, die volgens overeenkomst met de kerkmeesters daervoor 3500
gulden ontvangen heeft. Er zyn nog meerdere onkosten bygevoegd geworden, te weten
het veranderen der orgelkas, welke gekost heeft 376 gulden 4 stuivers en half.
Aen G. Roefs beeldhouwer zyn voor sieraden aen deze kas betaeld geweest 275 gulden
15 stuivers en halve; met nog andere kleine onkosten is de somme geweest in 't
geheel 4390 gulden een stuiver en halve. (Kerkrekeningen).

Onder de lyst der personen die aan de kerkmeesters voor dit orgel een gift deden
komt o.m. J. De Gruyters organist voor die 145 guld gaf.

Overigens hebben zij de kleine orgel aen schippers kapel in St. Paulus parochie
(in voetnoot : Deze kapel bestaet nog, zy was toegeheiligd aen St. Salvator.
Thans dient zy tot magazyn.) voor 600 gulden verkocht. In 1793 heeft Van Peteghem
eene nieuwe bombarde in de orgel gemaakt, welke 960 gulden gekost heeft."

p. 209 : Wij lezen in den kerkregister het volgende:

Den negensten van Febr̄ 1781 is tot slot der rekeningen van de boiseringsen en nieuw
bieght stoelen betaelt, noch eene somme van acht hondert een en twintig gl. elf
stuyvers, waerop den selven al noch betaelt heeft in synen tijdt eene somme van dry
hondert gl. welke boisseiringsen gemaakt was int jaer 1776 ende heeft gekost van
aerbydtsloon van den schrynerwercker negentien hondert seven en taghtigh guldens ende
elf en eenen alfe stuyvers, ende is gemaakt door J.F.Overdeput ende is over de
hondert en twaelf voeten planck, ende kost vande beltsneydery vyf hondert vyf en
seventigh gls. en vier stuyvers, sonder het eyserwerck ende andere klyn onkosten,
soo dat volgens myn notitie, ende het gene ik betaelt hebbe, dit voors: werck, moet

kosten van arbydt loone over de twee duysent vyf hondert en twee en sestig gl. wissel gelt, aen deze kerck gemaect door den heer Paulus Durant, ende van welck hout gemaect is de orgelkas door sekere Beckx, schrymwerker, int jaer 1779, waer voor den voorn. meester eene aelmoesse bekomen heeft van vyf hondert gls. cour. gelt, ende het voorder werck is gemaect door den eerstgenoemden meester, sal int naervolgende als het orgel gemaect is doen sien hoe veel dat de orgelkas met de orgel gekost heeft, als het heel werck in t'geheel sal volmaect syn. Dient tot memorie;"

2) P. Visschers, Priester : "Naemrol der Eerw. Heeren Pastoors van St. Andries parochie, te Antwerpen, sedert 1529 tot den huidigen dag, Met Aenteekeningen.", Antwerpen 1851, Drukkery van P.J. Van Aarsen, Beurzestraat.

p. 45 : - 1762 - Guilielmus Ludovicus Joann. Van Donghen

"Onder den heer Van Donghen is in 1770 het groot portael der kerk, welk door de instorting van den toren verbryzeld werd, met milde giften hersteld geworden. In 1771 hebben vele parochianen tot het volmaken der hoogzael bygebragt. In 1772 werd de yzeren balie, gemaect door den smit, H. Dandelooy, by O.L.Vrouwe kapel geplaatst; geheel dit werk met de deuren heeft 215 guldens gekost. In 1778 is de nieuwe orgel, door zekeren Tits, van Hoogstraten, gesteld geworden. Deze orgelmaker was door den Prins De Salm-Salm aen de kerkmeesters ten gunstigste aanbevolen geweest; doch men was over zyn werk niet te vrede. Later heeft eene kunstigere hand vele en merkelyke veranderingen aen dezelve toegebragt. (Kerkregister t III blz. 127.)

- 1788 - Alexander Franciscus Vander Stallen

"Hy werd den 7ⁿ Meert 1746, in O.L.Vrouwe Parochie te Antwerpen, geboren. In 1779 was de heer Vander Stallen Onderpastoor in St. Andries kerk; in 1788 werd hy aldaer Pastoor. Door zyne zorg is in 1791 de orgel volmaect geworden door Van Peteghem, van Gent, die daervoor 3500 guldens ontvangen heeft. Geheel het werk met sieraden, loof en beeldhouwstukken, heeft 5250 guldens gekost. Ten dien einde zyn er vele en aanzienlyke geldgiften bygebragt geworden, onder andere door den heer Petrus Joannes De Lincé, Onderpastoor geweest zynde in St. Andries kerk, en alsdan Onderplebaen in de Cathedrale kerk, die 900 guldens geschonken heeft. De zeer Eerw. heer Fr. Engelgrave, Deken van het kapittel van O.L.V. kerk, heeft het grootsten deel van de nieuwe orgel liefdadiglyk betaeld; zyn naem praelt heden nog in

gestrikte Letters op de orgelkas."

NOTA : Bij het verschijnen van de eerste naamrol was er reeds een 5de naamrol in het vooruitzicht gesteld, die de namen van de verschillende kunstenaars zou bevatten, "*klokkengieters, orgelmakers, schilders, beeldhouwers en andere waarvan de werken tot op onze dagen bijgedragen hebben tot de verfraaiing van de St. Andries-kerk."*

Deze lijst is nooit voltooid geworden : Pastoor Visschers kwam slechts tot aan de 2de naamrol.

Voor het vervolg van de geschiedenis, zie in de 'Kroniekboeken', onder § Archivalia.

3) E.G.J.Gregoir : "*Historique*", Anvers 1865 :

p.175 : "*TITS (Jean), à Hoogstraeten, Campine belge, qui fut hautement recommandé par le prince Salm-Salm, a construit l'orgue à l'église St-André à Anvers, contenant 2 claviers, 24 registres et pédale. Il coûta fl. 1900. La caisse de l'orgue était de J.F.Bex et coûta fl. 839 et 15 sous.*

Le 15 juillet 1784, J.F.Baustetter, maître de musique, J.Hoefnagels, organiste, F.J.De Trazegnies, organiste de Sainte-Walburge et Jean Hyckmans ont expertisé cet orgue.

Nous faisons suivre quelques particularités sur les orgues de l'église Saint-André, tirées de l'ouvrage de M. le curé P.Visschers (Geschiedenis van Sint-Andries kerk) : (Gregoir résumeert hier - in het Frans - de gegevens door ons geciteerd onder Bibliografie 1, cfr. supra;

hij voegt er nog aan toe :)

..... l'orgue de Tits, dont l'expertise a été tellement défavorable que les tuyaux ont été vendus au Marché du Vendredi."

p.200 : "*VAN PETEGHEM (Egide François),*

Voici les orgues qu'il a placés de 1764 à 1802 :

....; Anvers (St-André), 2 clav., 26 reg., fl.3400;"

4) G. Moortgat : "*Oude Orgels in Vlaanderen*" I, uitg. Dienst Pers & Publikaties v.d. BRT, brochure nr.21, 1964.

zie p. 20 + 21 (afbeelding).

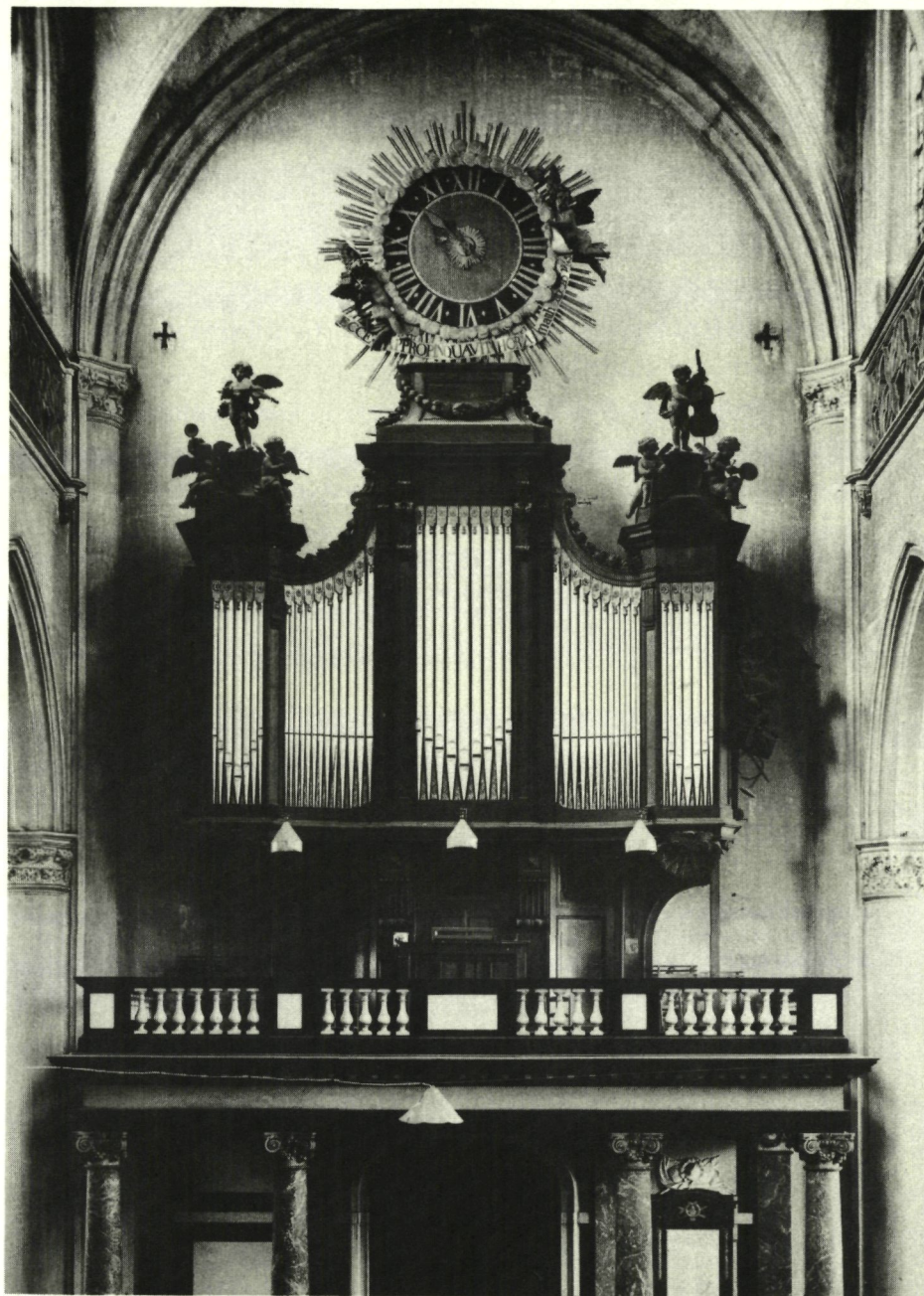
5) T.J. Gerits : "*De Rijnlandse orgelbouwer J.R.Tits*" in 'De Praestant', XV° jg. (1966),

zie p.8-9; + bijlage p.10-11 (citeert P.Visschers, cfr. supra).

6) F. Peeters & M.A. Vente : "De Orgelkunst in de Nederlanden",
uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971.

zie p. 280 (vermelding)

p. 282 (afbeelding)

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-ANDRIES

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-ANDRIES

Weggenomen ornament

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-ANDRIES

Weggenomen ornament

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-ANTONIUS

=====

Auteur instrument : waarschijnlijk J. Geurts / Antwerpen
(het werk is niet gesigineerd).

Bouwjaar : ca. 1881

- er werd gebruik gemaakt van materiaal uit een ouder orgel
(waarschijnlijk van J.J.Delhay, begin 19de e.).

Transformaties :

- bij de bouw van de nieuwe kerk (1907) en het opnieuw installeren van het orgel zijn wellicht verdere aanpassingen geschied.
- J. Stevens / Duffel, 1934.
- ook in 1947 vond een grote herstelbeurt plaats.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Gr.Org.</u>	<u>Pos.</u>	<u>Rec.</u>	<u>Ped.</u>
Montre 16	Flûte 8	Bourdon 8	Sousbasse 16
Bourdon 16	Dulciana 8	Flute harm. 8	Contrebasse 16
Montre 8	Bourdon 8	Salicional 8	Basse 8
Gamba 8	Flûte 4	Voix céleste 8	Bombarde 16
Bourdon 8	Prestant 4	Flûte écho 4	
Gemshoorn 4	Doublette 2	Trompette harm.8	
Prestant 4	Cornet	Basson-hautbois 8	
Quint 3	Clarinete 8	Voix humaine 8	
Doublette 2			
Fourniture			
Cornet			
Trompette 8			
Clairon 4			

- vaste combinaties : MF - F - T / af

- koppelingen : Gr.orgue à la Pédale	Positif au Gr.orgue
Positif à la Pédale	Récit au Gr.orgue
Récit à la Pédale	Récit au Pos.

expression

tremolo

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk

- het oud pijpwerk (vermoedelijk van Delhay) heeft een iets hoger tingehalte dan gebruikelijk in begin 19de e.

Gr.org. & Pos. (op één dubbellade)

Cornet : in origine 5 koren, thans ontbreekt de terts;

8' = roergedekt, tamelijk dunne roeren.

4', 2²/3', 2' = wijde open fluitmensuur.

de monden zijn ingeritst in corpus en voet.

Montre 8 : oud, behalve een gedeelte baspijpen, die wellicht voorheen het front vormden (thans vervangen door nieuwe).

Bourdon 16 : oud (konstruktiekenmerken begin 19de eeuw); gedekt met verschuifbare hoeden.

open plaats op de lade : ?

Gamba 8 : nieuw.

Prestant 4 : oud; op de originele plaats.

Bourdon 8 : oud; gedekt met verschuifbare hoeden; lage opsneden; kleine voetopeningen.

Bourdon 8 (Pos.) : enger van mensuur dan de bourdon van Gr.org.; roergedekt.

Gemshoorn 4 : oud; conische corpora.

Quint 3 : is in de plaats gekomen van twee andere spelen;

de bas is oud, gedekten, lichtjes ronde opsneden;

in de diskant een trechtervormige open fluit.

Flûte 4 (Pos.) : 1 oktaaf gedekten, verder roergedekten.

Doublette 2 : integraal oud.

Flûte 8 (Pos.) : oud; konstruktie als Flûte Traversière (zeer lage half ronde opsneden); in origine wellicht zonder baspijpen

(of gekombineerd met een ander spel ?); de huidige bas-
pijpen zijn uit zink, nieuw.

Montre 16 : nieuw; op deze plaats stond mogelijk een fluit 2'.

Fourniture : in origine 5 koren, thans nog slechts 3; bestaat in
hoofdzaak uit ouder pijpwerk.

Doublette 2 (Pos.) : oud; neemt de plaats in van een fourniture 3 r.
(wellicht die van het oud Pos.).

- alle tongwerken zijn nieuw.
- de houten pijpen hebben zes-kantige voeten.

Reciet

- bevindt zich achteraan in het linkergedeelte van de orgelkast.
- integraal nieuw (Geurts? Stevens?).

Pedaal

- nieuw of meestal transmissies.

Windladen

- één grote lade voor Gr.org. en Pos., in C- en Cis-kant gesplitst, weerszijden op het doksaal.
- oude lade, begin 19de e.; er zijn thans andere ingangen voor de windkanalen gemaakt.
- lederpulpeten thans verwijderd; schalmdraden gewijzigd.
- 1 ventielkast met 2 verenkammen, de Positief-cancellen zitten veel verder naar achter; binnenin beplakt met papier (geen inskripties meer); ingelijmde kleppen; scherp toelopende kleppen.
- reciet-lade : nieuw.

Klaviatuur

- vrijstaande speeltafel; nieuw.

Traktuur

- pneumatisch (nieuw).

Windvoorziening

- nieuw.

ORGELKAST

- gedeeld meubel in neo-gotische stijl; bestaat enkel uit front (pijpen)
-

- en zijwanden; er is geen dak.
- in het rechtse gedeelte zijn twee oude deuren verwerkt.

ARCHIVALIA

Het huidig kerkgebouw (voltooid in 1910) werd op dezelfde plaats gebouwd als de voormalige kapucijnenkerk (die dateerde van 1813).
In de huidige pastorij worden geen archieven meer bewaard.

- 1) In het archief van de St-Jacobskerk te Antwerpen wordt briefwisseling omtrent een orgelherstel bewaard.

Uit een brief d.d. 31 juli 1882, volgend citaat :

Mr F. De Koninck, actuellement notre comptable, a dirigé les restaurations des orgues de St-Antoine & de l'Eglise du Béguinage faites par Geurts qui travaille également pour nous.

- 2) De werklijst van de Fa. Jos Stevens uit Duffel vermeldt werkzaamheden in 1934 (mededeling van Dhr. G.Potvlieghe).

BIBLIOGRAFIE

E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865.
p.101 : "Orgues de Jean J. Dell Haye :
Anvers (église St-Antoine),"

HUIDIGE TOESTAND

instrument : begin van verval.
meubel : id.
onderhoud : zeer beperkt.

datum prospektie : juni 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-AUGUSTINUS

=====

Auteur instrument : Th. Smet / Duffel

Bouwjaar : 1837-39

Gregoir schrijft in 1865 dat te dien tijde het orgel reeds uitgebreid was met 9 registers; hij vermeldt geen auteur.

Mogelijks gaat het om H. Vermeersch, opvolger van Th. Smet.

Algehele ombouw : P. Stevens-Vermeersch / Duffel, 1891.

Wegens de aan gang zijnde kerkrestauratie is het gebouw reeds een 5-tal jaren ontoegankelijk. Het orgel (met uitzondering van kast en pedaallade) werd in juni 1976 door de Fa. B.Pels-D'Hondt gedemonteerd en in het werkhuis te Herselt geborgen.

INSTRUMENT

Dispositie

(genoteerd door Dhr. B.Pels vóór de demontage)

<u>Hoofdwerk</u>	<u>Zwelwerk</u>	<u>Pedaal</u>
Bourdon 16	Spitsfluit 8	Sousbasse 16
Montre 8	Salicionaal 8	
V.di Gamba 8	V. Celeste 8	
Bourdon 8	Bourdon 8	
Prestant 4	Prestant 4	
Fluit 4	Fluit 4	
Doublet 2	Flageolet 2	
Fourniture 3s 1 ¹ / ₃ '	Trompet 8	
Bombarde 16	Basson 8	
Trompet 8	V. Humana 8	
Clairon 4 bas		

I + II, P + I, P + II, Tremulant

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-d'

Pijpwerk

- thans ingepakt, in het atelier van de Fa. Pels te Herselt.
- het is niet onmogelijk dat het pijpwerk nog voor een gedeelte teruggaat op Th. Smet.

Windladen

- van P. Stevens.
- HW = gedeelde lade; 12 slepen.
- Zwelw. = id. ; 11 slepen.
- pedaallade : is een latere toevoeging (1ste helft 20ste e.; J.Stevens?).

Klaviatuur

- vrijstaande speeltafel.

Traktuur

- mechanisch.
- de sousbasse 16 werkt pneumatisch (niet orgigineel).

Windvoorziening

- de winddruk bedroeg 85 mm (medegedeeld door Dhr. Pels).

ORGELKAST

- originele klassicistische kast van Th.Smet, met latere aanpassingen.
- karakteristiek is dat de pijptorens geflankeerd zijn door Korintische zuilen.

BIBLIOGRAFIE

- a) aangaande voormalige orgels :
F. Van der Mueren : "Het Orgel in de Nederlanden", Brussel-A'dam, 1931; zie p.157.
 - b) aangaande het huidig orgel :
 - 1) E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865.
p.169 : *SMET-VAN TIENEN (Théodore), à Duffel (province d'Anvers), né à Gheel....*
Voici les orgues construits par ce facteur :
-

1837, un orgue à Anvers (Augustins), de 2 clav. et 18 reg. avec bombarde de 16 pieds. Cet orgue a au jourd'hui 27 registres;

- 2) H.V.Couwenbergh : "L'orgue ancien et moderne", Lier, uitg. J.Van In s.d. (=1887).

p.83 : Smet (Théodore),

Il construisit à Anvers, église des Augustins, grand orgue à 2 claviers et 18 jeux;

- 3) Peeters Ferd. SJ : "L'église Saint-Augustin à Anvers", uitg. Veritas, 21 Rue des Tanneurs, Anvers, s.d. (= 1930).

P.59 : (afbeelding) *Le portail, le jubé et le buffet d'orgues.*

p.61 : *Au delà, surgit le buffet des orgues. Sur une base rétrécie, est fixé un médaillon sculpté, montrant, en bas relief, un Saint-Augustin, entouré de guirlandes soutenues par des angelots. La boiserie s'évase aussitôt et supporte les classiques tuyaux d'orgues en étain. Cette fois, ils sont dispersés en trois groupes principaux, enfermés sous autant de corniches arondies, supportées elles-mêmes par des colonnes corinthiennes. De légères courtines, formées par des tuyaux de métal, relient ces trois édifices. Au sommet du massif central figure une statue de David couronné, jouant de la harpe, et aux extrémités, un peu plus bas, se dressent des anges musiciens. Tous ces groupes et toutes ces boiseries en chêne, sans valoir les belles sculptures du XVIIe siècle, n'en gardent pas moins une belle allure.*

Le Buffet d'orgue porte l'inscription suivante :

A.M.D.G.

CURA REV. ADM. DOM. PASTORIS M.I. ELIAERTS

AERE PAROCHIANORUM

ARTE THEODORI SMET GHELENSIS

AO MDCCCXXXIX EXSTRUCTUM

Les orgues proprement dites sont l'œuvre de Stevens Mermerch (sic) à Duffel.

Elles ont deux claviers, un pédalier, vingt-deux registres et cinq accouplements.

- 4) M.A.Vente & F.Peeters : "De Orgelkunst in de Nederlanden", uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971.

p.280 : *Een laatste en frisse telg van de Brabantse orgelstam is Theodoor*

Smet (Geel 1782 - Duffel 1853), niet verwant met de Brusselse familie Smets.

In 1839 bouwde hij een merkwaardig orgel in de St.-Augustinuskerk te Antwerpen.

Dit orgel betekent een dubbele maatstreep achter de periode van de barok en het rococo in de Zuidelijke Nederlanden; zijn dispositie doet al toegevingen - zonder een verval te betekenen - aan de nieuwe visie van de romantiek.

p.283 : afbeelding van het orgel, met als bijschrift :

Tweemanualig orgel door Theodoor Smet (1839). Opvallend is dat dit 19de-eeuwse orgel gestructureerd werd naar classicistische bouwimperatieven, waarbij corinthische zuilen tussen de torens geplaatst werden, terwijl anderzijds de plastische sierelementen ontleend zijn aan de laatbarokornamentiek, zoals de zware muziektrofeeën aan de wangen. Bovenaan bespeelt koning David de harp in gezelschap van geniussen met eigentijdse muziekinstrumenten. Onderaan is het borstbeeld van Augustinus in een medaillon aangebracht.

- 5) Werklijst van de orgelbouwersfamilie Stevens te Duffel (afschrift ons bezorgd door Dhr. G.Potvlieghe).

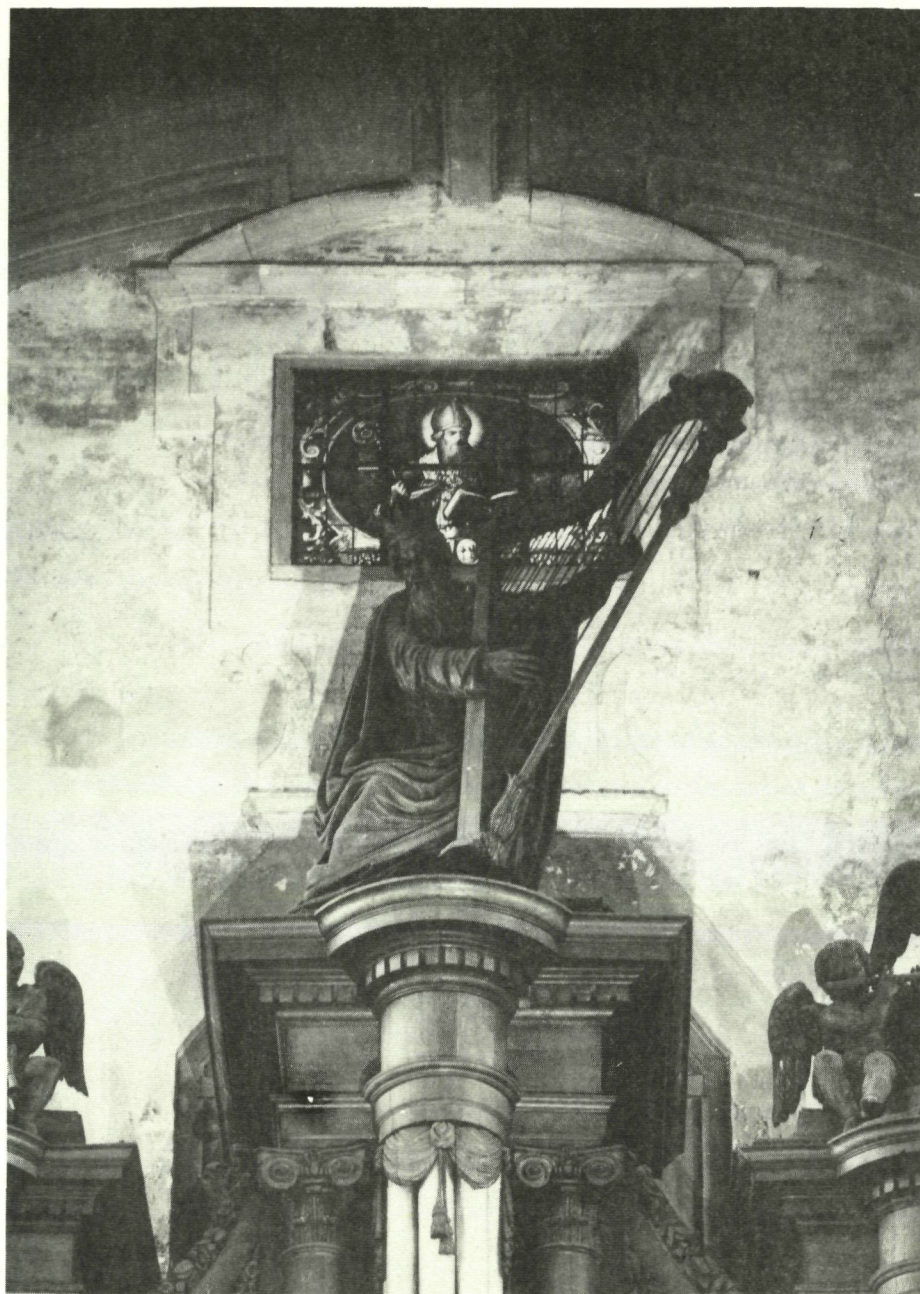
Werken van P.Stevens : vermelding "Antwerpen St-Augustinus, 1891, 21 reg."

datum prospektie (atelier Fa. B.Pels) : maart 1979

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-AUGUSTINUS

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-AUGUSTINUS

Detail

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-CAROLUS-BORROMEUS

=====

Orgelkast

auteur : Joannes Petrus van Bourscheit (I)

bouwjaar : 1720-1722

Een groot gedeelte van de sculpturen en ornamenten werd in 1865/66 door beeldhouwer L.P.van Erkel vervangen, omdat de oude vermolmd waren.

Instrument

auteur : Het orgel werd in het verleden (te beginnen met E.Gregoir) steeds toegeschreven aan J.B.Forceville uit Brussel; dit auteurschap is evenwel nog niet archivalisch bewezen en is evenzeer moeilijk bewijsbaar vanuit een vergelijkende studie van het pijpwerk. Voortgaand op konstruktiekenmerken (van de 18de-eeuwse delen) zouden de gedachten ook kunnen gaan in de richting van C.Dillens uit Mechelen; een vergelijking van de orgelkast met die van de St-Petrus & Pauluskerk te Mechelen (orgel van Dillens, 1713) pleit voor die mogelijkheid. Enkel archiefstukken kunnen hier dus uitsluitel brengen.

Verdere geschiedenis

- 1808-1810 : uitgebreide verbouwingen door J.J.Delhay uit Antwerpen, die ondermeer omvatten (volgens de rekeningen) :
twee nieuwe klavieren, nieuwe (of vernieuwde) windladen met trakturen, herbelederen der blaasbalgen, twee nieuwe Cornet-banken, gedeeltelijke vernieuwing van de HW-Cornet, uitbreiding van de tessituur, een nieuwe Clairon B.+ Bombarde D. op het HW, een nieuwe Basson B.+ Hautbois D. op het Pos., nieuwe "buysen" (kanalen of kondukten ?), verhoging van de toon, foliën van de frontpijpen en andere aanpassingen.
- 1858 : plaatsen van een aangehangen pedaal.
- 1862 : nieuwe veren, vernieuwingen aan de oude spaanbalgen en aan de klavieren, door J.C.C.Delhay.
- 1866 : kuisbeurt + nieuwe grote magazijnbalg door W.H.Mondt-Groenewout uit Antwerpen.

- 1877-78 : verbouwingen door H.Vermeersch uit Duffel, met o.m. nogmaals optrekken van de toonhoogte, plaatsen van een nieuwe tremulant en vertinnen van de frontpijpen.
- 1890 : kuisen, herstellen, veranderingen aan de klaviatuur door C.(?)Loret uit Mechelen.
- ca.1900 : toevoeging van een pneumatisch vrij pedaal (3 reg., waarvan 2 transmissies uit het HW) & andere kleine wijzigingen;
auteur : Geurts uit Antwerpen ?
- 1921 : elektrifikatie van de windvoorziening.
- ca.1958 : nogmaals verhoging van de stemming.

INSTRUMENT

Dispositie

Actuele registerbenamingen (papieren rondjes in de registerknoppen) :

Grand orgue = bovenklavier (HW)

Grand orgue

(vaste knop)

Flute 8

Flute 4

Doublette 2

Salicional 8

Bourdon 16

Cornet

(vaste knop)

Positif

Basson 8 bas

Flageollet 2

Gamba 8

Bourdon 8

Tremolo

Positif

Hautbois 8 sup

Voix celeste 8

Flûte 4

Cornet

Prestant 4

Grand orgue

Clairon 4 bas

Trompette 8

Bomb. 16 sup

Fourniture

Gamba 8

Prestant 4

Bourdon 4

Montre 8

Boven het klavier zijn 3 nieuwe registertrekkers geplaatst voor het pedaal : Sousbasse 16 / Flûte 8 / Violoncelle 8

2 pedalen : + tongw. / - tongw. (bedient Bombarde, Trompet en Clairon).

1 koppelingspedaal : Gr.org. - Ped.

De voormalige schuifkoppel tussen de klavieren is buiten functie.

manuaalomvang : in origine C-c''', sedert 1810 C-f'''

pedaalomvang : in origine vermoedelijk geen pedaal, in 1858 aangehangen pedaal (vermoedelijk C-c' of C-d'), thans C-f'.

Boven de registerstokken bevinden zich oudere papieren naamplaatjes, met volgende opschriften :

Trompet bas			Claron bas
Cinbal			Trompet sup
Sex Quialter	Basson	Hautbois	Bombarde 16 sup *
Doublet	Mixtuer	Mixtuer
Prestant	Fluyt	Doublet	NAZAR
Bourdon	Holpyp	Cornet	Fluyt (erboven :) Prestant 4 *
Cornet	Ventille	Prestant	Holpyp
Acc....			Montre

* = gedrukte plaatjes, papier, blijkbaar van latere datum dan de andere.

Pijpwerk

Hoofdwerk

+ front : origineel uit 1720, hoog loodgehalte; de grootste pijpen zakken door aan de voeten, enkele werden reeds vervangen (19de e.).

+ binnenpijpwerk :

Cornet : - 5 r., de 3 hoogste koren zijn zeker nog origineel (inscripties en labiumvormen wijzen erop); de 5 kleinste (telkens cis'''-f''') zijn van Delhaye.

- 8'-koor = roergedekt } 2 x 29 pijpen van Delhaye, dikwandiger.
4'-koor = open fluit }

- op afzonderlijke banken (Delhaye).

Montre 8 : de 11 + 11 kleinste op de windlade, de overige in het front; dunwandiger; lijkt een iets hoger tingehalte te hebben.

Bourdon 16 : de 7 + 6 grootste in eik; hebben thans geschroefde voor-
slagen en gedraaide voeten (19de-eeuws), 1 heeft zijn originele
voet bewaard;

verder zijn er 13 + 11 houten pijpen samen geplaatst, van Bourdon
16 (klein oktaaf) en Bourdon 8 (groot oktaaf);

tenslotte 11 + 11 metalen pijpen op de lade, iets zwaarder van
metaal (lijkt niettemin origineel; ingeritste monden.

Bourdon 8 : groot oktaaf in hout (cfr. supra); verder grotendeels
origineel.

Salicional 8 : geplaatst in 1877-78 door H.Vermeersch; met expressions;
op deze plaats stond voorheen de Prestant 4.

Prestant 4 : volledig op de lade; beschadigd door stem-insnijdingen;
op deze plaats stond voorheen de Fluit 4.

Doublette 2 : volledig op de lade; op zijn originele plaats.

Gamba 8 : geplaatst ca. 1900 (Geurts ?), mogelijk terzelfdertijd met het toevoegen van het nieuw pedaal; vervangt een Nazard.

Fluit 4 : op deze plaats stond in origine een Sesquialter (met repetitie op c°); de plaats van het 2 ²/₃-koor is bezet door de Fluit 4, die van het 1 ³/₅-koor is onbezet; de 30 kleinste pijpen van de Fluit zijn conisch, tamelijk eng toelopend, de baspijpen zijn gedekten zonder roeren, enge mensuur.

Furniture : grotendeels origineel pijpwerk; 4 koren waarvan het hoogste thans verdwenen is; zeer enge mensuur; tamelijk dunwandig pijpwerk.

Flute 8 : diskant op de lade; in grenenhout; dateert van eind 19de e.; op deze plaats stond voorheen een Cymbale van 3 koren (in de bas is het oud rooster nog aanwezig).

* Opstelling tongwerken :

a) in origine vermoedelijk 1. Trompet (eventueel B + D)

2. Voix humaine (id.)

b) thans 1. Trompet B + Bombarde D

2. Clairon B + Trompet D

Trompet B + D : dateert schijnbaar van 2de helft 19de e.;

kurkvormige koppen (+ stijl Loret).

Clairon B + Bombarde D : Delhayé, mogelijk met behoud van oudere elementen die evenwel sterk gereviseerd zijn; nootvormige koppen.

Positief

Prestant 4 : origineel, tamelijk dun metaal, fijn geschaafd; ingecirkelde labia met gotische vorm; stemkrullen wegens het ophogen van de toon; 41 pijpen op de lade, het groot oktaaf in het front (in de zijveldjes, de middentoren is stom).

Bourdon 8 : de 6 + 7 grootste zijn in eik, met 8-kantige voeten, staan terzijde en zijn gekropt (origineel); verder 41 metalen gedekten op de lade, met spitse labia.

Cornet : 3 koren (2 ²/₃', 2', 1 ³/₅'), origineel; tamelijk enge mensuur; de monden zijn op eenvoudige wijze ingedrukt (geen inritsing); thans ook in beschadigde toestand wegens stem-insnijdingen.

Gamba 8 : Vermeersch (1877-78), vervangt een Doublette.

- Fluit 4 : gedekt; de 10 kleinste zijn conisch; driehoek-vormig bovenlabium, ingeritst.
- Flageolet 2 : is een verschoven Nazard, het pijpwerk is niet meer volledig homogeen; enge mensuur; in de bas gedekt, zonder roeren (cfr. Fluit 4); verder 11 open pijpjes met wijde mensuur en 6 (=aanvullingen) in engere mensuur.
- Voix céleste 8 : nieuw, in spotted metaal (Geurts ?); op deze plaats stond voorheen een Fourniture van 3 koren.
- Basson B + Hautbois D : van Delhaye + latere wijzigingen; noot-vormige koppen, zeer enge lepels; enge trechtervormige bekers (zoals een trompet), bij de grootste met blikken onderstukken; veel pijpen zijn gekropt; thans zeer beschadigd en vol stemsleuven.

Windladen

- Delhaye schrijft in zijn rekening van 1810 :
 "Een nieuw Secreet voor het groot orgel
 Een nieuw Secreet voor het positief",
 mogelijk bedoelt hij hiermee enkel de ventielkassen, want de eigenlijke laden lijken nog de originele uit 1720 te zijn.
- de laden hebben gespijkerde pijpstocken en zijn onderaan beplakt met oud papier (muziekpartituren e.d.); de ventielen zijn op de traditionele manier ingelijmd (terwijl Delhaye de ventielstaarten meestal aandrukt met een veer, ook W.H.Mondt paste dit systeem toe).
- + bij het HW dient verder vermeld :
 - gedeelde lade (met daartussenin de Positief-lade).
 - pulpeten reeds vernieuwd; koperen schalmdraden.
 - tamelijk lange eiken ventielen.
 - oude veren; er zijn veel hulpveren aangebracht.
 - ventielkast binnenin met oud papier beplakt (o.m. muziekpartituren).
- + bij het Pos. :
 - zeer ondiepe lade.
 - het groot oktaaf is gesplitst in C- en Ciskant; verder chromatische opstelling.
 - nieuwe schalmdraden; pulpeten versleten.
 - messing-veren (vermoedelijk vernieuwd).
 - tamelijk korte kleppen met geleidstift aan de zijkant.

- + de voorstellen zijn ongewijzigd gebleven.
- + pedaal : 2 pneumatische laden (Geurts ?).

Klaviatuur

- ingebouwd aan de prospektzijde.
- de stijlen waartussen het manuaal zit zijn uitgezaagd.
- de klavieren waren door Delhaye vernieuwd, doch ook hiervan resten thans alleen de ramen; de toetsen zijn nieuw (grenenhout) met celluloid-beleg.
- bakstukken belegd met ebben-fineer en twee ingelegde benen biesjes.
- de papieren registernaamplaatjes boven de registerstukken zijn mogelijk nog van Delhaye.
- voor het huidig pedaalklavier (20ste e.) zijn uitzagingen in de voet van de kast gemaakt; mogelijks waren hieraan reeds in 1858 wijzigingen aangebracht i.v.m. het plaatsen van een aangehangen pedaal (Delhaye ?).
- in het hout van de muziklessenaar is volgende inscriptie gekerfd :

" A.I.H. De Trazegnies "

1817
(cfr. Bibliografie, Gregoir)
- de registratuur ziet eruit alsof ze gewijzigd werd, doch dit kan ook een aanpassing zijn van in origine door de bouwer (i.v.m. orgelkast ?).

Traktuur

+ toetstraktuur

- vermoedelijk originele wellenborden met eiken wellen en dokjes; ijzeren armpjes, eiken abstrakten (een aantal vernieuwd in grenen).
- de traktuur van het Pos. loopt tweemaal via messing-hoeken.
- nieuw wellenbord voor het pedaal met metalen wellen en ledermoeren.

+ registertraktuur

- eiken registerwalsen.
- pneumatische traktuur voor de pedaalregisters.

Windvoorziening

- magazijnbalg (Mondt, 1866); handpompinstallatie nog aanwezig.
- kompresseurbalgen toegevoegd (2de helft 19de e.).
- de windkanalen werden tamelijk grondig vernieuwd.

ORGELKAST

- fraaie nagenoeg origineel gebleven barokkast, rijkelijk van snijwerk voorzien en met bladgoud belegd.
- breedtebouw, met Positief-front in het midden, tussen het gedeeld Hoofdwerk-front in.
- het meubel helt voorover wegens het verzakken van het doksaal en ook wegens het overzagen van de twee middenstijlen aan het klavier.
- de kast heeft geen rugwand : het instrument is tegen de muur aangebouwd (origineel).
- de ruimte achter de twee uiterste torens en veldjes is leeg.
- enkele panelen draaien thans open als deuren (niet origineel).

BIBLIOGRAFIE

- 1) E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865 :

p.106-107 : *"Forcivil, après le terrible incendie de l'église du couvent des Jésuites à Anvers (1718) dans lequel ont été ensevelis les orgues, de belles peintures de P.P.Rubens et des marbreries d'une grande richesse, a été chargé de l'exécution d'un nouvel orgue vers 1720 à 1722. Cet orgue se trouve encore aujourd'hui à cette église (paroisse St-Charles). Il n'avait que quatre octaves, mais après la révolution française on l'a porté à 4 ¹/₂ octaves. En 1858 sur la proposition de M. J.De Beer, organiste de cette église depuis 1842, et qui remplaça M. Joseph De Trazegnies, on ajouta une pédale pendante de deux octaves. Cet orgue très moëlleux de son, a deux claviers. Le grand orgue a 15 registres, le positif a 9 registres."*

p.101 : *"Orgues de Jean J. Dell Haye : , Anvers (St-Charles réparation),...*

- 2) G.Moortgat : "Oude Orgels in Vlaanderen" I, uitg. Dienst Pers & Publikaties van de BRT, brochure nr.21, 1964.
zie p.22-25, tekst + afbeeldingen.
- 3) G.Potvlieghe : "J.B.Forceville - Stijlconcepties", in 'De Praestant' XV°jg.(1966), zie p.3 (passim).
- 4) F.Peeters & M.A.Vente : "De Orgelkunst in de Nederlanden", uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971.
zie p.183 - afbeelding. p.209 - vermelding + afbeelding.

- 5) G.Persoons (m.m.v. S.Deriemaecker en J.J.Van der Harst): "Het Forceville-Delhaye-orgel in de Sint-Carolus-Borromeuskerk te Antwerpen", in 'Jaarboek VI' (1977) van de Vereniging voor Muziekgeschiedenis Antwerpen, p.109-132.

Uit dit artikel, dat spijts zijn beknoptheid een verholen restauratie-ontwerp pretendeert te zijn, ontlenen we enkel een tweetal gegevens die van essentieel historisch belang zijn.

a) i.v.m. de orgelkast :

p.110-111 : *"De befaamde Antwerpse beeldhouwer Jan Pieter Van Bourscheit I (1669-1728) heeft samen met zijn zoon een nieuw mobilair geschonken. Volgens de kronijk van Jacobus Van der Sanden is ook het orgelbuffet van zijn hand.*

(Uit : "Oud Konsttooneel van Antwerpen, III, 285, ca. 1771 :)

"De orgelkas niet min door Bouwkonst staet verheven

Veel Engelen daer bij zoet accoord komen geven,

Met basuijn, trompet, luyt, met viool, fluyt en bas,

Zo die plegt tot Gods lof in d'oude wet ook was.

Den koning David staet daer met syn harpsnaeren

d'Aenbidding en den Lof der Opper-majesteyt

Als in Jerusalem by d'Arke heeft geleyd.

Aen d'ander zyde praelde de Maegt-Martelaresse

Cecilia, die haer opdraegde als zangeresse

Tot dienst en lof van God; en ook haer bruydegom

Tot Christi geloof trok uijt het blind Heydendom.

Allen de werken gevrogt door Joannes Petrus Van Bourscheit

Gelyck uijt de merck letteren van syn Naem ook is te zien."

b) i.v.m. de verbouwing door Delhaye :

p.131, Archiefbijlage

13 februari 1810.

Rekening van de orgelbouwer Jean-Joseph Delhaye voor het orgel van Sint-Caroluskerk te Antwerpen.

Kerkarchief, Parochieboek, p.50 :

"Door J.J.Delhaye, orgelmaeker, gewerkt en geleverd door orders van den zeer eerweerden Pastor en de Heeren Kerkmeesters der succursale Kerk van den H.Carolus binnen Antwerpen. den 13 februari 1810.

<i>Gelevert twee nieuwe Clavieren voor het orgel</i>	<i>f. 100.-</i>
<i>Een nieuw Secreet voor het groot orgel</i>	<i>600.-</i>
<i>voor dito een nieuw abrégé</i>	<i>80.-</i>
<i>Een nieuw Secreet voor het positief</i>	<i>400.-</i>
<i>voor dito een nieuw abrégé</i>	<i>40.-</i>
<i>voor het verleeren der blaesbalken</i>	<i>250.-</i>
<i>voor twee nieuwe Cornet Kassen</i>	<i>10.-</i>
<i>73 nieuwe pypen voor het Kornet</i>	<i>73.-</i>
<i>90 nieuwe pypen voor de supplementen van het groot orgel</i>	<i>80.-</i>
<i>55 nieuwe pypen voor de supplementen van het positief</i>	<i>40.-</i>
<i>54 nieuwe pypen voor een Clairon bas en bombarde supérieur</i>	
<i>voor het groot orgel</i>	<i>150.-</i>
<i>54 nieuwe pypen voor eenen basson bas en hautbois supérieur</i>	
<i>in het positief</i>	<i>150.-</i>
<i>voor de nieuwe buysen van het groot orgel en positief</i>	<i>60.-</i>
<i>voor de reparatie der oude pypen</i>	<i>180.-</i>
<i>voor het maeken der mouvemenen van de registers, placeren</i>	
<i>der blaesbalken en secreten</i>	<i>90.-</i>
<i>voor het stellen der orgel en verhoogen van den toon</i>	<i>160.-</i>
<i>Geleverd 21 boekskens orgelfoelie aen 7 c.</i>	<i>7.7.</i>
<i>38 blaederen grooten foelie aen 16 c.</i>	<i>30.8.</i>
<i>15 blaederen spiegel Foelie aen 27 c.</i>	<i>20.5.</i>
<i>voor arbeyd van verfoelien</i>	<i>22.-</i>
	<hr/> <i>B.f. 2483.-</i>

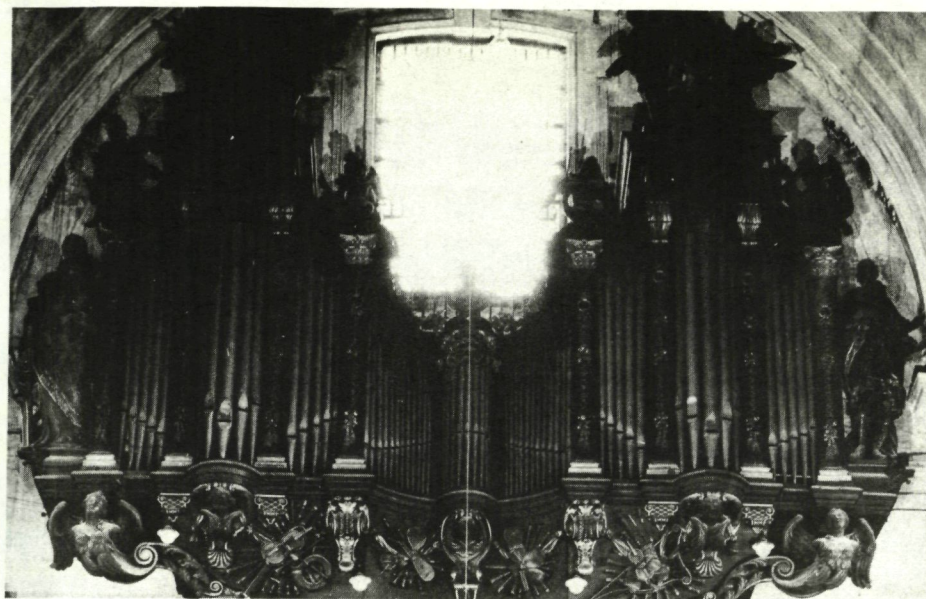
HUIDIGE TOESTAND

instrument : in verval.

meubel : id.

onderhoud : beperkt.

datum prospektie : oktober-november 1977

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-CAROLUS BORROMEUS

Orgelfront

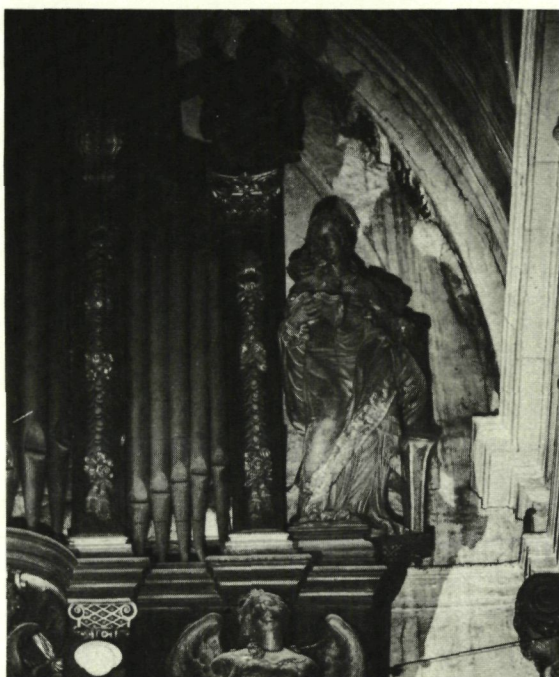

ANTWERPEN, SINT-CAROLUS BORROMEUS

Klaviatuur

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-CAROLUS BORROMEUS Detail

Detail

ANTWERPEN, SINT-CAROLUS BORROMEUS Detail Algemeen zicht

Copyright A.C.L.

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN, wijk KIEL

Parochiekerk SINT-CATHARINA

=====

Auteur instrument : J. Stevens / Duffel.

Bouwjaar : 1914

Een gedenkplaatje vermeldt " Dit orgel is eene gift "

van
Mr Paul Robert-Vereecken

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Gr.Org.</u>	<u>Récit</u>	<u>Ped.</u>
Montre 16	Diapason 8	Contrebasse 16
Bourdon 16	Bourdon harm.8	Sousbasse 16
Montre 8	Salicional 8	Octave basse 8
Flûte harm. 8	Voix céleste 8	Bombarde 16
Gambe 8	Flûte octav. 4	
Bourdon 8	Eoline 4	
Flûte 4	Kwint 2 ² / ₃ *	
Prestant 4	Doublette 2	
Fourniture	Terts 1 ³ / ₅ *	
Bombarde 16	Trompette harm. 8	
Trompette 8	Basson-hautbois 8	
Clairon 4	Voix humaine 8	

Kombinaties : P - MF - F - T / O P.A. / O

Tirasse Grand Orgue / Tirasse Récit / Réunion Récit-Gr.Org.

Octave grave / Expression (zwelkast) / Tremolo.

* = nieuwere naamplaatjes; de auteur van deze wijzigingen is niet bekend.
- de Bombarde van het Gr.Org. en die van het Pedaal zijn beiden
zelfstandige spelen.

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk

- integraal van J. Stevens.

Klaviatuur

- vrijstaande speeltafel.
- register-tuimelaars (pneumatisch).

Windladen & Traktuur

- pneumatisch systeem.
-

ORGELKAST

- gedeelde kast, stijlloos meubel.
 - aan beide zijden een klein front met houten sierpijpen.
-

ARCHIVALIA

De werkkijst van J. Stevens vermeldt dit orgel voor het jaar 1914
(dit gegeven werd ons medegedeeld door Dhr. G. Potvlieghe).

HUIDIGE TOESTAND

instrument : in min of meer behoorlijke staat.

meubel : normaal.

onderhoud : geen meer; het orgel wordt nog slechts zelden bespeeld
wegens de smaakloze transformatie van het kerkinterieur.

datum prospectie : juni 1978

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-DOMINICUS

Auteur instrument : Jos Stevens / Duffel.

Bouwjaar : 1949

Een eerste orgel was in deze kerk geplaatst door J.Stevens in 1929, het werd door een bombardement tijdens WO II nagenoeg geheel vernield; in 1949 werd het door Stevens heropgebouwd.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>P</u>
Bourdon 16	Spitsfluit 8	Quintadeen 16	Conterbas 16
Prestant 8	Gedekt 8	Diapason 8	Subbas 16
Harm.Fluit 8	Zingend princ.4	Nachthoorn 8	Octaafbas 8
Gamba 8	Nasard 2 ² / ₃	Wilgenpijp 8	Bas 8
Fluit 4	Oktaaf 2	Zweving 8	Fluit 4
Octaaf 4	Kromhoorn 8	Prestant 4	Bazuin 16
Zwegel 2		Kwint 2 ² / ₃	Trompet 8
Mixtuur 3-4 s		Woudfluit 2	
Trompet 8		Sesquialter 2s	
		Cymbel 3s	vrij reg.ped. III
P + I	I + II	Harm.Tromp. 8	vrij reg.ped. II
P + II	I + III	Hobo 4	vrij reg.ped. I
P + III	II + III	Tremolo	autom. ped.
III + III 16	I + II 16	I + III 16	P + I II + II 16
III - 8 af	I + II	I + III	P + II II - 8 af
III + III 4	I + II 4	I + III 4	P + III II + II 4
			P + III 4 II + III

P - MF - F - T - af / vrije comb. / alg.cresc. - af /
 zwelkast Pos. / zwelkast Reciet /

- deelb.comb. Ped.	- deelb.comb. Pos.	- alg.deelb.comb.
- tongw.& mixt.Ped af	- tongw.& mixt.Pos af	- alg.tongw.& mixt. af
- deelb.comb. G.O.	- deelb.comb. Rec.	- alg. Tutti
- tongw.& mixt. G.O. af	- tongw.& mixt.Rec. af	

manuaalomvang : C-c""

pedaalomvang : C-g'

- vrijstaande speeltafel.
- electro-pneumatische traktuur.
- open opstelling.

ARCHIVALIA

Werklijst Jos Stevens / Duffel, vermeldt :

- Antwerpen St-Dominicus, 1929
 - Antwerpen St-Dominicus, 1949 nieuw.
- (mededeling Dhr. G.Potvlieghe)

HUIDIGE TOESTAND

- normaal.

datum prospektie : augustus 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-ELIGIUS

=====

Auteur instrument : J. Stevens / Duffel

Bouwjaar : ca. 1910 ? (de kerk dateert van 1903).

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Gr.Org.</u>	<u>Récit</u>	<u>Ped.</u>
Montre 16	Bourdon 16	Sousbasse 16
Bourdon 16	Salicional 8	Basse 8
Montre 8	Flûte 8	Bombarde 16
Flûte harm.8	Bourdon 8	Trompette 8
Viola di gamba 8	Flûte octav.4	
Bourdon 8	Voix céleste 8	
Prestant 4	Octavin 2	
Violine 4	Trompette harm. 8	
Doublette 2	Basson-hautbois 8	
Fourniture 2 ² / ₃	Voix humaine 8	
Trompette 8		
Clairon 4		

acc. Réc.-Gr.Org.

acc. Gr.Org.-Ped.

acc. Réc.-Ped.

acc.d'oct. II-I

crescendo - décroscendo / expression / tremolo

2 vrije kombinaties + afsteller.

manuaalomvang : C-g'''

pedaalomvang : C-f'

Pijpwerk

- integraal Stevens; spotted metaal en grenenhout.

- zeer veel kernsteken.

Windladen, Traktuur etc.

- pneumatisch systeem.
-

ORGELKAST

- er is enkel een loos front dat naar de kerkruimte gericht is.
 - het binnenwerk staat in een nis op een doksaal, terzijde in het koor; geen kas in deze nis, + open opstelling.
-

HUIDIGE TOESTAND

- normaal.
-

datum prospectie : september 1977

Centrum ANTWERPEN

Stad ANTWERPEN

Parochiekerk SINT-JACOB

=====

A. Koordoksaal-orgel
+++++

Auteur instrument : J.B.Forceville

Bouwjaar : 1726-29

Schrijnwerkerij : Peter Kuypers

Beeldhouwwerk : Michiel Van der Voort

Bekende transformaties en/of herstellingen :

- P.J.De Volder, 1830
 - Th.Smet & H.Vermeersch, 1849
 - Wwe Geurts, 1882 : nieuwe windvoorziening + groot onderhoud.
 - Wwe Geurts, 1893 : groot onderhoud.
 - G.D'Hondt, 1946 : herstellingen wegens oorlogsschade aan de kerk.
- In onderhoud door : Fa. Aerts & Castrel / Duffel.

INSTRUMENT

Dispositie

<u>Hoofdwerk</u>	<u>Hoofdwerk</u>
Grand cornet 6 t ^x	Principal 16 (sup.)
Gemshorn 8 (sup.)	Montre 8
Bourdon 16	Prestant 4
Bourdon 8	Viola di gamba 8
Flauto 4	Doublette 2
Nasard 3	Fourniture 4 t ^x
Bombarde 16	Flautino 2
Hautbois 8 (sup.)	Trompette 8
Copula	Clairon 4 (bas)

Positief

Cornet de récit 5 t ^x	Montre 8
Prestant 4	Bourdon 8
Flute douce	Violine 2
Euphone sup ^r 8	Euphone basse 8
Trompette sup ^r 8	Trompette basse 8
Cor Anglais 8	Ventil

- 2 pedalen : - koppeling H.W. op Pos.
- in/uit Trompette
- het voetklavier is aangehangen aan het H.W.

manuaalomvang : C-f'''

pedaalomvang : C-c'

Pijpwerk

Nota : de huidige dispositie komt nog volledig overeen met de beschrijvende staat, opgemaakt in 1864 door H.Loret (zie Kerkarchief). Het orgel is dus waarschijnlijk in deze toestand gebracht door de orgelmakers De Volder en Smet & Vermeersch.

+ front :

- a. kant naar het kerkship gericht : alle pijpwerk is stom; het betreft originele pijpen van Forceville die echter nooit gesproken hebben; het H.W. bestaat uit tinnen pijpen met loden ruggen.
- b. kant naar het koor gericht : 4'-front, met ruime overlengte;
 - tussenvelden : zijn sprekend geweest van in origine
 - tussentorens : een deel is later in gebruik genomen (overlengte-gaten dichtgemaakt).

+ binnenpijpwerk :

Hoofdwerk

- algemeen : de voetopeningen zijn later vernauwd.

Cornet : 6 rangen, waarvan de 2 hoogste koren verdwenen zijn; de inscripties zijn wellicht van De Volder, maar het pijpwerk is van Forceville; originele bankjes, roosters en conducten (zeer wijd).

- 8' : inscriptie "montre du cornet / St-Jacques / 2"
(mogelijks is hier pijpwerk verwisseld met de Doublette);
kleine baardjes, kernprikjes, niet te hoge opsneden;
thans beschadigd door stem-insnijdingen.
- 8' : bourdon; tamelijk wijde mensuur naar de hoogte toe.
- 4' : "cornet / St-Jacques / 3" (d.w.z. 3de rang); wijde
fluit; tamelijk dunwandig.
- 2 ²/₃' : "cornet / St-Jacques / 4"; wijde fluit.
- 2' en terts : verdwenen.

Montre 16 : enkel diskant, ab cis'; gemaakt uit opgeschoven Forceville-pijpwerk; deze wijziging moet door De Volder gebeurd zijn (zijn inscripties wijzen daarop); hier en daar zijn nogal grote baarden aangezet.

Gemshoorn 8 : Smet-Vermeersch; inscriptie "gemshoorne"; enkel diskant; fraai gesoldeerd, sporen van bolus; zeer fijne kernprikjes op ong. 3 mm van mekaar;
in origine stond op deze plaats pijpwerk met wijdere mensuur, er is een nieuw rooster boven het oude gelegd.

Montre 8 : Forceville; inscriptie "m 8" (orig.?); later zijn baarden toegevoegd en werden sporadisch kernsteken verdiept.

Bourdon 16 : Forceville, doch sterk gereviseerd in de 19de e.; de 2 laagste oktaven zijn in eik (nieuwe voeten en stempels op de stoppen); verder metalen gedekten van enge mensuur (veel enger dan 8' van de Cornet); er zijn diepere kernsteken toegevoegd.

Prestant 4 : Forceville + omgewerkt door De Volder; enkele pijpen lijken niet-origineel; grotendeels aangetast door latere kernsteken.

Bourdon 8 : Forceville; iets wijdere mensuur dan Bourdon 16; op sommige plaatsen grondig aangetast door kernsteken.

Viola di gamba : Smet-Vermeersch; geen inscripties; goede faktuur; in origine waren er zijbaardjes, later afgesneden en door snijbaarden vervangen; eveneens kernsteken toegevoegd;
in origine stond de Fluit 4 op deze plaats.

Fluit 4 : Forceville; inscriptie "flute / St-Jacques / 1810" (zou kunnen verwijzen naar reeds vroegere werken door De Volder);

tamelijk enge mensuur (ong. zoals Bourdon 8); de roeren zijn even lang en half zo dik als de corpora; de 2 kleinste pijpen zijn open (Forceville); kernsteken van latere datum.

Doublette 2 : Forceville; inscriptie zoals bij Fluit 4; tamelijk zware voeten.

Nasard 3 : zelfde faktuur als Fluit 4; zelfde inscriptie (De Volder ?); de roeren zijn ietwat ingekort; de kleinste is een open pijp.

Fourniture 4r : 2 slepen, thans verbonden door 1 registertrekker (dus in origine Fourniture + Cymbale); pijpwerk van Forceville; zeer enge mensuur; sporadisch aangetast door kernsteken;

inscripties : - Gr.orgue / fourniture / St-Jacques / 1° rangée C
 - " " " " 2° rangée
 - " " " " 3° rangée etc.;

de inscripties zijn mogelijks van De Volder, wat er dan op wijst dat een herordening door hem geschiedde : de huidige samenstelling gaat in alle geval niet terug op Forceville, maar zou ook het resultaat kunnen zijn van verbouwingswerkzaamheden door Smet-Vermeersch.

Flautino 2 : De Volder; inscriptie "Quarte Nasard / St-Jacques / 1830 / C"; volledig conisch.

Bombarde 16, Trompette 8, Clairon 4 : zelfde faktuur, vermoedelijk Smet-Vermeersch; bekers in hoog tingehalte, blikken onderstukken bij de grootste; de baspijpen lijken een iets hoger loodgehalte te hebben.

Hautbois sup. : zelfde faktuur als vorige; hobo-bekers (= smalle + wijde trechter).

Positief

Cornet : 5 rangen, waarvan het terts-koor weggenomen is; bankjes en pijpwerk zijn van De Volder; dunwandig pijpwerk; de 8' is gedekt, de overige zijn wijde open fluiten; op de grootste pijp staat telkens de voor De Volder typerende inscriptie :

- bourdon du cornet / St-Jacques / 1830 / c[#] 1
 - prestant du cornet / " " c[#] 2

- nazard du cornet / St-Jacques / 1830 / g[#] 3
- doublette du cornet / " / " / c[#] 4

Montre 8 : De Volder; vanaf cis' op de lade.

Prestant 4 : 19 + 20 pijpen op de lade, de overige in het front;
lijkt integraal van De Volder (in de bas althans treft men zijn inscripties aan).

Bourdon 8 : basoktaaf in eik; Forceville, doch sterk gereviseerd door De Volder; gespijkerde voorslagen, lage opsmeden, kleine voetopeningen; metalen : De Volder, inscriptie "Bourdon / St-Jacques / 1830 / c 1" (zelfde inscriptie ook op de voet); lichtjes ronde bovenlabia.

Fluit 4 : op de grootste staat "flute / St-Jacques / 1830" (De Volder); gedekt met hoeden, in de diskant open conisch (14 + 15).

Violini 2 : gemaakt als nazard (inscriptie "n") doch wellicht uiteindelijk als 2' geplaatst; in de bas (6 + 7) gedekt, de rest is conisch; in de bas is het rooster gewijzigd.

Euphone B + D : vermoedelijk Smet-Vermeersch; doorslaande tongen; staat op twee slepen, gescheiden door een dam, waarboven thans één stok geschroefd is (voorheen reeds B + D; trompet ?); de baspijpen zijn verplaatst (er zijn boringen gestopt door een plankje aan te brengen boven het rooster).

Trompette B + D : iets traditioneler van faktuur dan de Euphone; in de bas bekers met blikken onderstukken; de grootste zijn gekropt.

Cor Anglais : zelfde makelij als Euphone; doorslaande tongen; bekers van ong. 4'-lengte, bestaand uit smalle trechter + wijde trechter + wijde conus; stemkrukken op Franse wijze; staat op één sleep.

Windladen

- de laden liggen op hun oorspronkelijke plaats (cfr. originele steunbalken), doch ondergingen grondige vernieuwingen.
- de pijpstukken waren in origine gespijkerd, de gaatjes zijn nog zichtbaar; thans geschroefd.

H.W.: - origineel Forceville; gedeelde lade, elk deel is op zijn beurt in twee verdeeld.

- originele pijpstokken.
- nieuwe voorstellen, beplakt met krantenpapier uit eind 19de e.
- de ventielen dragen nog oude nummeringen, doch de nummers volgen niet meer (latere wijziging).
- aan elke kant zijn er dubbelcancellen voor de 7 laagste tonen.

Pos.: - lade in 2 delen; waarschijnlijk nog van Forceville, doch grondig gereviseerd door De Volder.

- 11 slepen, de laatste is thans onbenut (stok en sleep weg).
- de 3 laatste slepen (tongwerken) zijn nieuwer dan de vorige.
- ingelijmde eiken ventielen, vooraan geleid in een kram (orig.?).
- de originele voorstellen vielen in de ventielkast, thans zijn er grenen planken bovengelegd, zodat ze boven de ventielkast-opening liggen.

Traktuur

+ toetstraktuur :

- grondig vernieuwd (i.v.m. aanpassing aan balansklavieren).
- het Positief had vroeger een drukkers-mekaniek, deze is nu gewijzigd van richting.
- voor het Hoofdwerk is er een hoeken-raam, een gedeelte van de onderdelen is nog origineel; bij de bastonen zijn er twee abstrakten naar de ventielkast (dubbelventielen).
- abstrakten : deels eiken (orig.), deels grenen (recenter).

+ registertraktuur :

- de walsen zijn ten dele origineel, ten dele verbouwd.
- voor het H.W. : de slepen worden bediend tussen de twee lade-delen in, ze draaien in het midden rond een as.

Klaviatuur

- ingebouwd aan de rugzijde (naar de kerk toe).
- nieuwe balansklavieren (vermoedelijk einde 19de e.).

Windvoorziening

- vóór de vernieuwing door Geurts waren er nog 4 spaanbalgen aanwezig; thans zijn nog sporen van 2 handpompen te zien in de voet van de linkerkant.

- grenen magazijnbalg (Geurts ?) in de voet, onder het H.W.
 - de windkanalen zijn thans anders dan in origine aangesloten op de ventielkasten.
 - in de voet, onder het Pos., ligt nog een ouder windkanaal (orig.?).
-

ORGELKAST

- in de breedte uitgebouwd meubel, beslaat praktisch de hele breedte van het koordoksaal, naar het midden toe afdalend.
 - Positief in het midden, Hoofdwerk aan beide zijden.
 - het meubel is rijk versierd met snijwerk en beeldhouwwerk.
 - er is veel vermolming ingetreden in het snijwerk.
-

HUIDIGE TOESTAND

- instrument : in verval.
 - meubel : id.
 - onderhoud : beperkt.
-

data prospektie : december 1978 & mei 1979.

Bijlagen : Archivalia
Bibliografie

Bijlagen ANTWERPEN - St-Jacobskerk (koordoksaalorgel).

ARCHIVALIA

Het kerkarchief, dat bijna integraal nog ter plaatse bewaard wordt, is zeer uitgebreid en goed geordend.

Over het orgel zijn belangrijke archiefstukken voorhanden (hoofdzakelijk in bundel nr. 111), die we hierna publiceren.

Een aantal stukken - meest niet-uitgevoerde voorstellen en bestekken van orgelmakers - is hier, omwille van het uiteindelijk gelimiteerde opzet van deze inventaris, weggelaten.

A. Omtrent de bouw van het orgel.

Op de rug van een bundel dokumenten staat geschreven :

"

5 April 1726 - 27 Augusti 1729

*Rekwest tot het maken van een~~e~~ nieuwe orgel & overeenkomsten deswege met J.B. Forceville, orgelmaker, den beeldhouwer Michiel Van Der Voort, den ouden, de schrynwerkers Peeter Kuypers den ouden en den jongen, tekening der kas, * goedkeuring der orgel, kwytbrieven, enz."*

* : dit stuk is niet meer in het archief aanwezig.

1) Op de rug : "5 April 1726 Requeste tot het maeken der orgele"

Op de eerste bladzijde van dit dokument is, bovenaan en in de marge, volgende tekst bijgeschreven :

*mijne heeren borgemeester & schepenen hebben gecommiteerd Jonker Jacobus Ignatius de Villegas schepene benefens m^r Joan de man secretaris deser stadt die hun op den inhoud deser sullen informeren om gehoort hun Rapport gedisponeert te worden naer behooren
actum 5 april 1726*

P: L: De Pret

*Daer naer gehoort het rapport van de voors. commissarissen mijne Heeren hebben die supplianten geauthoriseert ten fine alhier versoght
actum ut supra*

P: L: De Pret

D: villegas &

C J gratis

D: de man secretarius

ad inf:

De tekst van het eigenlijke dokument luidt :

Verthoonen Reverentelyck De Kerckmeesters vande collegiaele & parochiale Kercke van St.^e Jacobs alhier, dat de orgel der selver kercke dusdanigh is ontrampareert ende versleten dat die volgens het gemeyn gevoelen van meesters die verstaende Irreparabel is, soo dat die remonstranten tot welstant vande voors: kercke, ende tot betere Exercitie van het musieck wiens hoofd eene goede orgel is, genootsaecht geworden sijn hun te resolveren tot het maecken van eene nieuwe orgel, waer toe sij indien gecreghen hebben den fameusen meester M. forceville, die des aengaende opgesteld heeft het neffensgaende model, welckers Beltsnyderije gemaect soude worden door den constighen belthouwer Sr Vervoort, ende de casse door eenen meester schreijnwercker deser stadt, ter optie ende dirrectie van den voorschreve forceville, sullende de selve orgel bestaen uijt de stucken begrepen inde memorie hier geannexeert sub N° 4.º, tot het betaelen van welcke orgel de remonstranten vertrouwen in staet te sijn met het gelt geprovenieert uijt het legaet ofte Erfenisse vande Jonfrouwen de meurs wijlen, aende gemelde kercke gemaect, soodanighlyck, dat de selve orgel kan gestelt worden, sonder de kercke met eenen stuijver te belasten, ende alsoo de remonst.^{en} uijt hun Eijgen selven sulcx (:hoewel t'selve wesen soude eenen profitabelen act voor de kercke:) niet en vermoghen te doen sonder Autoriteijt ende permissie van UED.^e Eerw: soo nemen sij hunnen toevlucht tot De selve //

Ootmoedelyck biddende, ten eijnde UED.^e gelieve gedient te sijn aen de supplianten te verleenen de voors: permissie, ende ten dien fine te committeren eenen heere commissaris uijt UE: Collegie, benefens eenen heere secretaris met authorisatie, om ten overstaen der supplianten te moghen accorderen met den voors: S.^r forceville, over den prijs ende conditien der voors: te maeckene orgel met allen het ghene desaengaende dependent is, t'zij van beltsnyderije, casse van schreijnhout ofte andersints, ende daer over te mogen maecken dusdanighe conventie & stipulatie als de supplianten benefens de heeren commissarissen sullen vinden te behooren, mitsgaeders daerenboven de supplianten t'authoriseren tot het vercoopen van eenighe copere pilaren gestaen hebbende in het snijwerck vande ommegangen, in welckers plaetse als nu gestelt sijn marbere belden ende pedestaelen aldaer tegenwoordigh staende welcke pilaren nu ondienstigh sijn ende inde kercke niet meer en connen worden gebruyckt // ° D'welck doende &.^a //

In de linkerbovenhoek van de laatste bladzijde bijgeschreven :

// ° versoecken sij supplianten geauthoriseert te worden tot het maken van eenen

nieuwen trap aen het groot portael inde St.^e Jacobs straet, soodanighlyck gelyck sij sullen vinden te behooren, ende connen convenieren alsoo het selve seer nootsakelyck is //

Peeter Cambier

J A: Oostende 1726:

Georgius Alexander Gouban

Jan Bap:^{ta} Bervoets 1726

J Egid: hollanders 1726.

2) Kontrakt met Forceville + kwitanties.

Wij Carel de witte ende iean alexander guyot schepenen van antwerpen maecken condit dat voor ons quamen s'r: joannes Baptista Forceville woonende binnen de stadt Brussel, presentelijck wesende binnen dese stadt ter eenre, ende joncker alexander joseph van halmale oudt Borgemeester ende dienenden schepenen in qualiteijt van opperkerckmeester der collegiale en parochiale kercke van sint iacobs mitsgaders pedro Cambier, d'heer J A: oostende, jan Baptista Berrevoets, ende jacobus Egidius hollanders als kerckmeesters der selve kercke ter andere, ende bekende, ende verclaerde den eersten comparant aengenomen te hebben te maecken eene orgel binnen de voors: kercke op het ocksael aldaer op de naervolgende conditien : te weten, dat hij eerste comparant de selve orgel wel ende perfectelijck te sullen maecken ende stellen in het geheel tusschen heden dato deser, ende twee naestcomende iaeren op het voors: ocksael in behoorelijcken staet, om deselve alsdan in forma te connen gebruijcken, welcke orgel hij verclaert te sullen maecken ende leveren precieselijck conform aen het model bij hem aen de comparante vande tweede partije gethoont ende geleverd, in de welke hij gehouden ende schuldigh sal wesen exactelijck te achtervolgen het proiect van de selve door hem geleverd aende voors: tweede comparante bestaende in eene prestant van ses voeten, bourdon parlant van twelf voeten Cornet van vijf double, flutte parlante van sesse voeten, octave van drij voeten, nazart naer proportie van d'andere spelen, een tierce contre l'octave van drij voeten, sexquialtre basse van twee double, sexquialtre dessus van twee double, Fourmiture van vier double Cijmbal van drij double, trompette basse van twelf voeten, trompette dessus naer proportie, bombarde dessus naer proportie van seshien voeten, Claron basse van sesse voeten, voix humaine parlant van twelf voeten, eenen Cornet Echo, met eenen tramblant, ende Nachtegael: Ende den clavier van dese orgel sal moeten wesen gecomponeert van sessenvijftigh touches, beginnende in et re sol d'octave veel leeger als ordinaire, ende eijndigen in D. la re l'octave veel hooger als d'ordinaire, ende d'orgel pedal sal effectievelijck moeten bestaen in eenen bourdon parlant van seshien voeten,

montre van acht voeten, octave van vier voeten, quinte octave van drij voeten, fourniture vijf double commencant par deux pieds pour suivant ses accords selon l'art, bombarde van seshien voeten, trompette van acht voeten, en een holpijp parlant van acht voeten, welckers clavier gecomponeert moet worden van vierrentwintigh touches, boven het welck den eerste comparant tot de voorseijde orgel sal moeten leveren drij blaesbalcken geproportioneert aen het voors: werck, volgende als nu de specificatie vande registers ofte pijpen, de welcke van fijn engels ten moeten zijn : ten eersten de monsterpijpen, behalvens van achter, de welcke aldaer sullen bestaan van een gemengelde stoff van ten en loot om de malsigheijt, jdem de monsterpijpe van d'orgel pedal, gelijk oock van fijn engels ten moeten wesen la bombarde behalvens seshien vande grootste pijpen van de selve bombarde naer eijsch van de selve pijpen van haut ende koper, gelijk oock van haut, ende koper moeten wesen de sesse grootste pijpen vande trompette du pedal, ende alle de resterende van fijn engels ten, ende ten regarde van d'orgel, des aengaende moet de trompette der selver hebben elff pijpen van haut, ende de andere van fijn Engels ten als mede le charon, le dessus de la Bombarde, ende la voix humaine alle van fijn engels ten moeten wesen, welcke orgel den eerste comparant gelooft ende accepteert binnen dese stadt te leveren ende op het voors: ocksael in de voors: qualiteijten en quantiteijten binnen den voors: tijdt van twee jaeren ordentelijck en precieselijck met de gemelde drij blaesbalcken te sullen in ordre stellen op sijn eijgen cost ende last, uijtgenomen dat de beltsnijderije, schrijnhoute casse, met het gene soude moeten worden gegeven ofte betaelt om het ocksael in staet te stellen, om de orgel te brengen in ordre, sal sijn ende blijven ten laste vande tweede comparanten, de welcke gebruijkende de macht aen hun verleent bij mijn Eerw: heeren Borgemeester ende schepenen deser stadt naer luyt van d'appostille gemargeert op hunne requeste aen de voors: heere ten dien eijnde gepresenteert de dato vijff april seventhien hondert sessentwintigh onder-teeckent P: L: de pret ten desen gesien ende gelesen, geassisteert vande voors: heere opperkerckmeester, ende ter jnterventie vande heere schepene de villegas en de heere raedt secretaris de man als commissarissen ten effecte dier op de voors: requeste gedeputeert verclaeren voor de selve orgel in voegen voors: precieselijck aen den eerste comparant te sullen betaelen eene somme van vijff duysent vijf hondert guldens wisselgelt in de volgende pajementen te weten op nu contant par avance de somme van duysent guldens wisselgelt, binnen een iaer naer dato deser alnoch duysent guldens wisselgelt, als wanneer den eerste comparant voor de betaelinghe dier het werck bij hem tot daer toe gemaect sal moeten brengen en laeten binnen dese stadt onder het

poder der tweede comparanten, jtem de geheele orgel wesende binnen dese stadt, ende gereet om op het oorsael gestelt te worden alnoch eene somme van vijfthien hondert guldens wisselgelt ende de resterende twee duijtsent guldens wisselgelt sullen sij tweede comparanten voldoen, als de orguel sal wesen gestelt, ende volmaeckt, mitgaeders geapprobeert van organisten, ende mannen hun des verstaende, waer mede den eerste comparant verclaert hem content te houden, sonder dat hij des aengaende voorders ofte andersints ten laste vande tweede comparanten iets sal mogen ofte connen pretendere directelijck ofte indirectelijck op wat pretext het selve soude mogen wesen, renuntierende de comparante vande eerste ende tweede partije tot meerdere vastigheijt van desen contracte aen alle behulpsele ende middele van rechte die hem ofte hun respectievelijck hier tegens eenighsints te staede ofte baete soude connen comen, brieven van leste, rescissie, relivement, atterminatie, mercktvrijheden, ende alle andere loose vonden, aen het voors: gestipuleerde eenighsints contrarierende constituerende voorders alle de comparanten
 ende alle thoonders deser om van sijnen ofte hunnen t'wegen te gaen en compareren voor sijne keijserlijcke en conincklijcke maiesteijts souvereijnen raede van brabant, heere wethouderen van antwerpen, ende alomme elders daer het de gelederde partije gelieven sal, ende hem ofte hun tot het stiptelijck onderhouden en volbrengen van alle het gene voors: staet voluntairlijck te doen ende laeten condemneren met costen, gelovende te sullen houden voor goet, vast ende van weirde t'alle daege allent gene hier inne bij sijne ofte hunne gemachtigheden respectievelijck sal worden gedaen ende verricht, onder voordere renuntiatie, ende verbant, als naer rechte sonder argelist Ende des toirconden hebben wij den segel ter saecken onser voors: stadt antwerpen dese letteren doen opdrucken inden iaere ons heere als men schreef duijtsent seven hondert sessentwintigh den sesden dagh inde maendt van april : // :

Joan Ant. Wellens 1726

Later werd op dit dokument door een andere hand volgende tekst bijgeschreven :

D'ondergeteekende Dienende kerckmeesters & Sr. Joannes Baptista Forceville verclaeren ter presentie & overstaen van Joncker Alexander Joseph Van halmale out buyten borgemeester & dienenden schepenen deser stadt als opperkerckmeester der voorseyde kercke met malcanderen tot verbeteringe van de voorgemelde orgel nader overeengecomen & veraccordeert te sijn in de manieren naervolgende te weten dat den voors. J. B. Forceville is aennemende alnog tot het voors. werck van de geseijde orgel te sullen leveren & maecken een positieff bestaende in eenenvijftig toutsen

beginnende van de sol fa ut tot de la sol re omhoog te weten van vier octaven & twee toutsen een holpijp sprekende acht voet, fluijt die spreekt vier voet, octaave twee voet, mixtuere drij Dick, cornet drij Dobbel, alles wel goet Deughdelijck & loffelijck te leveren op de voorstaende conditien & op den voorgeciteerde tijt als in den voorstaende contracte is vermeldt

waer voor de geseijde kerkmeesters in hunne qualiteijt aen den vors. J. B. forceville het geheel orgel in volle staet & perfect gevonden sijnde sullen betaelen eene somme van vijff hondert guldens wisselgelt & dit alles onder het verbant obligatie & gedoogen van condeemnatie als in den voorenstaende contracte staet vermeldt

Actum t'Antwerpen in camera Divi Jacobi desen 11de augusti 1727

Joannes Baptista Forceville

A.J. van halmale

Peeter Cambier

J.A. Oostende

Jan Baptista Bervoets 1727

Betalingsorder en kwitantie Forceville :

Joncker george Alexander goubau

Mijn Heere ende confrater

gelieft soo goet te wesen van aen Sr Joan Baptista Forceville te betalen een duysent guldens wisselgelt op den voet van den contracte, bij hem met ons ondergeteekende op heden voor heeren schepenen deser stadt over de te makene orgel, gesloten en geteekent, dese jntreckende met desselfs quittantie, sal UEd. voor goeden uytgeeff valideren

Actum 6. April 1726.

Dico f 1000:- wisselg.^t

Peeter Cambier

J A: Oostende 1726:

Jan Bap.^{ta} Bervoets 1726

J Egid. hollanders 1726

moij souls signe confesse auoir receu la somme d° mil florins argen dechang comme icy dessus mentione. Joannes Baptista Forceville

Betalingsorder en kwitantie Forceville :

Mijnheer Gouban

Gelieft te betaelen aen Sr. Joannes Bap.^{ta} forceville de somme van Duijsent guldens

wisselgelt uijt de penningen toecomende als St Jacobs kercke ende sal UE: voor goede betaelinghe valideren dese intrekkende met quittantie

Actum in antwerpen 2. Junij 1727.

Peeter Cambier

f i000:- wisselg.^t

J A: Oostende

Jan Bap.^{ta} Bervoets 1727.

J Egid: hollanders 1727

ontfanghen by my onderschreven de voors duysent guldens wisselgelt
actum in Antwerpen den 2 junii 1727

Joannes Baptista Forceville

3) Kontrakt met Peter Kuypers :

Wij ondergeteeckende bekennen mits desen geaccordeert te zijn met de kerckmeesters van st Jacobs alhier over en ter saken van het maken der casse tot de nieuwe orgel dinende op de conditien hier naer volgende : te weten dat de vier buijte stijlen van achter en voor moeten dick zijn drij duijmen en de vier naest volgende stijlen, twee achter en twee voor twee duijmen en eenen halven, en de andere dickte der stijlen achter en voor twee duijmen, en de vergaderinge van de deuren eenen duijm en eenen halven, mitsgaders alle de pineelen goet drij quaert duijms alles uijt goet en droogh schrijnhaut gaeff en van een couleur sonder speck nochte strepen oft andere fauten hoe cleijn de selve souden mogen wesen, de Hooghde en breedte van het haut moet zijn precis conform aen het model op heden aen ons behandight, daeren boven sal allen het sloomakers werck wesen tot onsen laste mitsgaders alle de cleijn ciraten uijtgenomen belden oft kinderen te weten allen het haut tot de selve cleijn ciraten te leveren en het selve behoorelijck gereet te maken, te leveren en in staet te stellen voor den eersten ~~Augusti~~ september toecomende, en in cas eenige stucken bevonden en geiugeert werden soo door de kerckmeesters, als d'h.^r forceville, soo sullen wij daer voor ander goet en droogh haut moeten leveren, en dit alles voor de somme van acht hondert vijftigh guldens courant gelt te betalen in de volgende paijementen : een Derde contant, tegens paesschen noch een derde, en het resterende derde als het vollen werck in de kerck sal gestelt, en als voren, voor goed en deughdelijck sal geoordeelt wesen. Aldus geaccordeert ter camere van s.^t Jacobs ter presentie van S.^{te} ~~Jacob~~ forceville en Sr Vervoort als getuijgen desen 9 octobris i726.

peter kuypers

Peeterar Kuypers den Jongen

De somme van dit Accort is mij voldaan in twee bewijzen op den heere goubou als

kerckm.^r aen den welcken Ick quittance hebbe gegeven

Actum te antwerpen 9 Xber 1727.

Peeter Kuypers

Supplement P. Kuypers :

Den onderschreven bekent Als noch aengenomen te hebben te maecken ende te leveren het schrijnhout ende voordere dependentien daertoe hoorende om het oxael te sluijten van boven ende ter sijden volgens de teekeninge daer van sijnde mitgaders de casse voor het positieff ende clauwier waeraen den stoel voor den organist dependent is ende daer toe oock te moeten leveren het noodigh sloot ende yserwerck ende dit oock van goet gaeff ende Deughdelijck schrijnhout gelijk het hout voor de casse der orgel is ende te leveren voor paesschen naestcomende voor eene somme van een hondert vijftigh guldens eens courant gelt

Actum in antwerpen 20. Xber 1727

Peeter kuypers J

Betalingsorder en kwitantie P. Kuypers :

D'Heer georgius Alexander goubau

Mijn Heere, UEd: sal gelieven te betalen aen Peeter Cuijpers de somme van drij hondert vijftigh guldens courant op rekeninge van de casse voor d'orgel van s.^t Jacobs bij hem te maken :

Dese intreckende met desselfs quittance, sal UEd: voor goede betalinge valideren.

Actum 15. decembris i726: in camera Divi Jacobi.

f 350:- courant

Peeter Cambier

J A: Oostende

Jan Bap.^{te} Bervoets 1726

J Egid: hollanders i726.

Den onders: bekent de bovenstaende somme van drij hondert vijftigh guldens courant van Jon.^r georgius Alexander goubau ontfangen te hebben.

Actum Decembris i726:

Peeter kuypers den Jongen

4) Overeenkomst met M. Van de Voort en bijhorende kwitanties :

Op heden den 9 octobris 1700 ses en twintigh verclaere ick onderscreven met de Dienende kerckmeesters der Paroc en collegiale kercke van Ste Jacobs binnen Antwerpen ter presentie van Den Heere Borgerm^{re} Alexander Joseph van Halmale als Opperkerckmeester der selve veraccordeert ende over een gekomen te sijn in der voegen als volght te weten.

dat ick onderschreven binnen den teijde van een jaer naer dato deser aen neme te sullen maecken ende leveren vier groote houte Belden ende thien alsulcken kinderen alles dienstigh tot het nieuw te maecken Orgel inde voor.ⁿ kercke, mits gaders dat ick sal maecken alle noodige verciersels tot het selven Orgel de beltdsnijdereije eenighsints raeckende, welckers noodigh houdtwerck door den scrijnwercker Peeter Kuijpers eerst sal moeten geleverd ende gereedt gemaect worden:

wecke bovenscreve soo groote als clijne belden ende andere verciersels tot het voors.^e Orgel noodigh wesende ick mits desen aenneme te sullen maecken ende in behoorlijcken staet leveren voor de somme van Elff hondert Guldens courant geldt te betaelen in drij pajementen, te weten vier hondert guldens Contant te betaelen, drij hondert guldens te paesscen naestkomende, ende de andere resterende vier hondert guldens sullen betaelt worden naer dat het voorscreven aengenomen werck geleverd ende in behoorlijcken staet gestelt sal wesen.

In teecken der waerheijt hebbe dit Eijgenhandig onderteeckent in Camera Divi Jacobi Anno et Die ut supra.

Michiel Vandervoort

Den onderschreven bekend van de somme uit bovenstaenden accort vermeldt voldaan te zijn per bewijs in den heere goubau als kerckm.^r aen den welcken quittance hebbe gegeven in antwerpen 14. Xber 1727.

Michiel Vandervoort

Den onders: bekend alsnogh aengenomen te hebben te maecken twee engelen staende op twee crollen met de belthouwerije daer toe behoorende volgens de teeckeninge daer van sijnde om te staen wederseijts neffens de casse van de orgel alreeds in de selve kercke staende ende dat van goet gaeff ende Deughdelijck hout te leveren tegens halff april naestcomende ende dat voor eene somme van hondert guldens courant gelt Actum in antwerpen 20. Xber 1727.

Michiel Vandervoort

Betalingsorder en kwitantie Vandervoort :

Mijnheer ende Confrater George Alex. Goubau gelieve te betaelen aen Sieur Michiel Van der Voort de somme van vier hondert Guldens courant wesende het Eerste pajement van de veraccordeerde somme tot het maecken ende leveren Der houte Belden ende andere cieraeden dienstigh tot het nieuwe Orgel. dese met quitansie intreckende sal UE in Rekeninge voor Goede Betaelinge valideren.

met d'heer De Volder in schrifte te willen bezorgen.

Verder staeven wy onze hoop dat UE niet zult nalatig blyven tot het mede zorgen voor de te doene betaeling der der onkosten dier
Wy hebben d'Eer met alle agting te zyn.

Op de rug der dokumenten :

"24 July 1829 tot 2 Augusty 1832

Contract over het herstellen der groote orgel met P. De Volder van Gend en betaling van fl. 1350 cte des wegens

Overeenkomst met De Volder.

Dit dokument is in twee eksemplaren aanwezig, in twee verschillende handschriften; het eerste is niet ondertekend, het tweede wel.

De teksten zijn vrijwel identiek.

Hierna volgt de inhoud van het ondertekende stuk :

Op de rug : "24 July 1829. Bestek der te doene werken voor het in staet stellen der orgel."

Il est essentiel, qu'au lieu de reparations partielles, tous les jeux d'orgue, ainsi que le mecanisme, claviers, secrets, soufflets etc soient entierement renouvelles afin d'en faire un ouvrage complet & remarquable sur le pied du devis suivant.

Grande Orgue

1. Bourdon dessus	32 pieds.
2.° Montre superieur	16 "
3° Prestant	8 "
4.° Bourdon	8 "
5° Prestant	4 "
6° Flute	4 "
7.° Nazard	3 "
8 Tierce	1 ¹ / ₂ "
9 Doublette	2 "
10 cornette	6 tuyaux par touche
11.° fourniture	4 tuyaux par touche
12 quarts nazard	2 pieds.
13 Bourdon	16 d."
14 Bombarde de 54 Tuyaux	16 "

Positif

1.° Montre superieur	8 pieds
2° Flûte traversiere	8 "
3° Prestant	4 "
4 Flute	4 "
5° Octave	2 "
6° Nazard	3 "
7.° cornet	5 tuyaux par touche
8° Fourniture	3. tuyaux par touche
9 trompette Basse	8 pieds
10 trompette superieur	2 "
11 ventille	
12.° vox humana superius	1 ¹ / ₂ "
13 tremblant.	

bijsonder, hoe dat men met speciale permissie van mijne Heeren die Wethouderen deser Stadt, tot meerdere Eere Godts ende Luijster van synen Tempel heeft aenbesteedt het maecken van eene nieuwe Orgel daer men nu reedts besigh is daegelijckx aen te wercken, om de selve, soo haest het mogelijk is, in staet te stellen. Ende vermits men dese Orgel, die men vermeijnt te sullen wesen een van de alderschoonste wercken, niet sonder excessive kosten en sal konnen opmaecken, soo ist dat de voor.ⁿ kerkmeesters, sigh betrouwende op de groote Liefde ende Genegentheijdt van alle de Parochianten tot dese hunne Parochie, Ongeraden gevonden hebben de selve door eene perticuliere collecte moeyelijck te vallen, verhopende daer omme dat een ieder op maendagh wesende den 29 deser maendt Julij, wanneer sij als ordinairlijck hunne jaerlijcksce collecte sullen doen, door liberale aelmoessen sijne Genegentheijt ende mildtheijt sal betoonen tot assistentie van dit swaer ende grootd werk, hetgene den Almogende hun sal vergelden ende beloonen.

6) Oplevering van het orgel :

Op de rug staat : "approbatie Door faber van de orgel
alle deese papieren raeken de Orgel"

D'ondergeteekende organisten verclaeren ten versoecke van de kerkmeesters van parochiale & collegiale kercke van St-Jacobs binnen dese stadt geprobeert ende gevisiteert te hebben de nieuwe gemaekte orgel door Dhr Forceville certificerende de selve in alles goet wel & behoorlijck in staet bevonden te hebben alsmede de registers op den voet & ingevolge van accorde tusschen den selven Dhr forceville & de gemelde kerckm.^{rs} aengegaen ende gepasseert In teecken der waerheyte hebben wij dese geteeckent in Antwerpen dese 27^e aug. 1729.

F. Joannes De Boeck, minor indig.

Christianus De Trazegnies Faber

B. Aangaande de verbouwing door P.J.De Volder.

Op de rug van een bundeltje dokumenten staat :

"19 July 1829 - 2 Augustus 1832.

Stukken rakende de hernieuwing der orgel, door P. De Volder"

Brief :

Antwerpen 19 July 1829

Mynheer (G.J.De Boey)

Alzoo wy geresolveert hebben 't in staet stellen van orgel onzer kercke door d'heer de Volder hebben wy d'Eer UE te verzoeken ons 't arrangement des wegens

actum in camera Divi Jacobi den 24 Februarij 1727.

Peeter Cambier

J A. Oostende

Jacques van ghijseghem

Jan Bap:^{ta} Bervoets 1727

J Egid: hollanders i727.

Ontfangen Jacobûs Vandervoort

soone van michiel vandervoort

Betalingsorder en kwitantie Vandervoort :

Heer Gobau belieft soo goet te syn van te betaelen an monsieur michiel vervoort belthouwer De somme van Dry hondert vyftigh guldens Courant gelt uijt De penningen van s.^e Jacobs kerk ende dit intreckende met quitantie sal UE valideren voor goede betaeling actum in Camere Divi Jacobi Den 12 Junius i727.

Jacques van ghyseghem

J A: Oostende

Jan Bap:^{ta} Bervoets 1727

J Egid: hollanders 1727.

Den inhout deser ontfanghen den 14 Juny 1727

Michiel Vandervoort

Betalingsorder en kwitantie Vandervoort :

Mijnheer Goubau

Gelieft te betaelen aen Sr Michiel Vander Voort belthouwer de somme van vier hondert guldens courant gelt uijt de penningen onder UE.^{dle} berustende toecomende St Jacobs kercke ende dese intreckende met quittance sal UE: voor goede betaeling valideren in antwerpen 13 Xber 1727

G.^{ls} f 400: cour.

J A: Oostende 1727

Jan Bap:^{ta} Bervoets 1727.

J Egid: hollanders 1727.

den Inhoit deser voldan

de zoon van Michiel van der voort

4) Afzonderlijk dokument :

ADVERTENTIE

Men adverteert van wegens de kerkmeesters der Collegiale en Paroc. kerke van Ste Jacobs aen alle goede geintentioneerde parochianten der selve ende eenieder in het

15	trompette de 54 Tuyaux	8	"
16	clairon	4	"
17	hautbois	2	"

Deux nouveaux claviers en ivoire & bois d'Ebène jusqu'au Fa ou 54 touches chacun avec le Mechanisme d'accouplement.

Conditions de l'Entreprise de la confection des ouvrages mentionnées ci dessus, arrêtées entre Messieurs le curé & Marguilliers de l'Eglise Paroissiale de St Jacques d'Anvers d'une part.

& le sieur P. De Volder domicilié à Gand facteur d'orgue &.^a d'autre part.

1°

Le sieur de Volder s'engage envers Messieurs le Curé & Marguilliers susdits à confectionner la reconstruction complete de l'orgue de l'Eglise Paroissiale de St Jacques a Anvers en bois dit chêne de Riga & Etoffes d'orgue; les jeux interieurs, les trompettes, clairons, hautbois en Etain d'angleterre; la premiere octave de Bombardes en bois de Riga, & le surplus en Etain d'angleterre, sauf les tiges des jeux a hanche, qui pour la solidité seront executées en fer blanc, le tout d'après le détail des Registres mentionnés au devis qui précède; bien entendu qu'il pourra employer tout ce qu'il trouvera convenable de conserver des jeux anciens, et fournira les autres à neuf de la meilleure Etoffe, il garantira de plus les dits ouvrages de tout entretien pendant une année à partir de la livraison, placement et achèvement de l'ensemble, s'engageant en outre de venir dans la suite, accorder et soigner l'entretien des jeux d'Orgue deux fois l'année de six en six mois, moyennant une indemnité annuelle de cinquante Florins de Pays-bas pour tous les fraix.

2°

L'Entrepreneur se soumet à monter & fournir la Grande Orgue en bon Etat de service avant le 15 juillet 1830.

Le Positif de meme avant 15 mai 1831.

3.°

Le Prix convenu pour l'entiere confection des ouvrages susmentionnés est fixé à la somme de trois mille Six cent florins des Pays-bas payable au dit Entrepreneur comme suit savoir fl 2500.- après la pose de la grande Orgue

" 1100.- après l'achevement de tout l'ouvrage

4.°

L'Entrepreneur dirigera les travaux de maniere que l'Eglise ne soit pas privée d'Orgue pendant l'Execution des ouvrages

5.°

Pour le transport des anciens ouvrages a Gand & le retour des nouveaux à Anvers ainsi que pour ses frais de voyage & de Sejour a Anvers & ceux pour demonter l'orgue actuel et remonter les ouvrages nouveaux, qui sera soigné par l'Entrepreneur il lui sera alloué une jndemnité de deux cent cinquante florins des Pays-bas & il lui sera accordé un charpentier ou autre ouvrier Extraordinaire pendant l'Execution des travaux a anvers.

Ainsi fait & convenu en double & de bonne foi à anvers ce 24 juillet 1800 vingt neuf.

J.M.De Moor curé
Joseph van Cantfort
J:J: Della Faille
M,, J.C.Kramp
P: Devolder

Brief van P. De Volder :

Gand le 16 Aout 1829

Monsieur et Ami.

n'étant de retour que d'hier d'une absence que j'ai du faire, voilà la cause que je ne eu plutôt le plaisir de vous repondre. je vous retourne le double de L'acte Concernant L'orgue, je m'engage dij ajouter la pedale Acrochée en avait oubliez dans parler dans l'ac(.....) cela n'empêchez pas qu'on L'aurai fai(.....) reste je me fait un vrai plaisir, de m'occuper pour un ami, et Soyez persuadez que je m'occuperai particulièrement de votre orgue, et qui fera autant d'effect dans le chœur que dans l'Eglise dans cette attente

Votre Devouez Ami

P Devolder

Betalingskwitanties :

- op de rug : "27 8^{ber} 1830 Kwitantie van P.De volder over het herstellen der orgel"

Ontfangen van d'heer M.J.C.Kramp Tresorier der Parochiaele kerk van den H.Apostel Jacobus alhier de somme van Een duysend guldens Nederlands geld op rekeninge der gene van f 2500 beloop van d'Eerste betaelinge der Nieuwe Orgel door my gedeeltelyk geconfectioneert in de voorschrevene kerk, op den voet van het Contract tusschen my & de Heeren Administrateurs van gemelde kerk aengegaen ondertee kent op 24 July 1829 1000,- Antwerpen 27 8^{ber} 1830 P: De Volder.

Op de rug : "27 ^{ber} 1830. Kwitantie van P. De volder over het herstellen
der orgel: tot slot der rekening."

Ontfangen van den Zeer Eerw Heere J: M: De Moor Pastor der Parochiaele kerk van
den H: Apostel Jacobus alhier de somme van vyfftien hondert guldens Nederlands geld
tot sloth & in voldoeninge der f 2500 beloop der Eerste betaeling der nieuwe orgel
door my gedeeltelyk geconfectionneert in de voorschreeve kerk, op den voet van het
Contract tusschen my & de Heeren Administrateurs van gemelde kerk aengegaen &
ondertee kent op 24 July 1829

1500,-

Antwerpen 27 ^{bre} 1830

P. De Volder

Le Soussigné P. De Volder, facteur d'orgues, demeurant à Gand, reconnais avoir
reçu de Messieurs les Curé et Marguilliers de l'Eglise Paroissiale de Saint Jacques
à Anvers, la somme de treize cent cinquante florins des Pays-bas, en payement de
parcille somme, faisant le restant de celle de trois mille huit cent cinquante
florins même monnais, en partant, en acquit et payement du montant de l'entreprise
contractée pour la confection des ouvrages de l'orgue de la dite Eglise, entre le
Soussigné et les dits Messieurs les Curé & Marguilliers, le vingt quatre Juillet
Mil huit cent vingt neuf, suivant acte fait en double à Anvers, le dit jour, ainsi
que de l'indemnité à lui accordée par le susdit acte, pour le transport des ouvrages
&, dont le présent sert de quittance finale.

f 1350,00.

Anvers le deux Août 1800 Trente deux

Pour acquit

P De Volder

Volgende stukken hebben nog betrekking op het orgel :

- Overeenkomst met Joannes Emmanuel Henskens, betreffende het
bespelen van het orgel; 14 sept. 1841.
- Bestek voor een nieuwe ombouw van het orgel door Th. Smet uit Duffel;
gedateerd 7 juni 1845.
Het voorstel is niet ondertekend, wat laat veronderstellen dat het
niet werd uitgevoerd.
- Voorstel door Fr. Loret uit Sint-Niklaas, d.d. 17 nov. 1845.
Niet uitgevoerd.

- Voorstel tot diverse herstellingen door firma Merklin-Schutze; 21 sept. 1863. Niet ondertekend.
- Voorstel tot het maken van een nieuwe blaasbalg een een nieuw voetklavier, door H. Vermeersch uit Duffel; 1 okt. 1863. Blijkbaar niet uitgevoerd.
- Brief d.d. 16 april 1864, ondertekend door H. Loret (en blijkens de inhoud opgesteld door gebroeders Loret); in bijlage een voorstel tot grote herstellingswerken. Loret geeft eerst een beschrijving van de toenmalige toestand van het instrument; omwille van het belang m.b.t. het inzicht in de evolutie van het instrument, geven we deze passage integraal weer.

ETAT DE L'ORGUE DE L'EGLISE

de
St JACQUES
à
ANVERS,

Dressé par H: Loret, facteur d'orgues, Chaussée
d'Anvers, N° 197 à Bruxelles

COMPOSITION DES JEUX.

1er Clavier du positif d'Ut à Fa 54 notes

1er Cornet de recit de 5 rangs (menue taille) d'Ut à Fa, 30 notes passables

2^d Prestant de 4 pieds (partie en montre)

3° Flute douce (Basse bouchée dessus)

4° Montre de 8 pieds, les 6 premiers tuyaux de la basse sont en bois et bouchés, ils parlent à double employ au bourdon de 8 pieds, la suite de la basse est en montre, et le dessus sur le sommier.

5° Bourdon de 8 pieds, les basses en bois et la suite en métal.

6° Violini, 2 pieds, la première octave de la basse bouchée et la suite à fuseau.

7° Trompette bas }
8° Trompette supérieur } en métal, très inégal de timbre et faible dans le dessus.

9° Euphone bas }
10° Euphone dessus } Anches libres, à harmoniser et égaliser complètement.

11° Cor Anglais, 8 pieds, complet à anches libres, faible et inégal.

Nota. Tous les jeux sont très resserrés et de menue taille.

2^d Clavier, Grand Orgue, d'Ut à Fa, 54 notes.

1° Cornet de 6 rangs, très inégal et maigre de son.

2° Principal de 16 pieds, dessus 30 tuyaux, les deux octaves de la basse de ce jeu n'existent pas, il commence seulement à l'Ut# au milieu du clavier.

3° Montre de 8 pieds, les basses dans la façade et la suite sur le sommier.

Ce jeu est très faible et inégal.

4° Bourdon de 16 pieds de bonne taille, mais très faible, principalement dans les basses.

5° Gemshorn. 8 pieds dessus, les deux octaves de la basse n'existent pas.

6° Prestant 4 pieds, faible mais passable.

7° Bourdon 8 pieds, la première octave de la basse en bois, et la suite en métal.

Ce jeu est très faible dans les basses, et maigre dans le dessus.

8° Viola de Gambe 8 pieds, faible et inégal dans les basses, passable dans le dessus.

9° Prestant 4 pieds, inégal, faible mais passable.

10° Flute 4 pieds, les basses bouchés et la suite à fuseau.

11° Doublette 2 pieds, inégal.

12° Nazart 3 pieds, passable.

13° Flantino 2 pieds, passable.

14° Fourniture de quatre rangs, passable.

15° Bombarde 16 pieds, anches battantes, très inégal, aigu de son, à harmoniser complètement.

16° Trompette 8 pieds, aigu de son et inégal.

17° Clairon 4 pieds, aigu de son et inégal. Ce jeu n'existe que dans les deux octaves de la basse.

18° Hautbois 2 pieds, il commence à ut # au milieu du clavier, il n'a pas de basses.

Nota. Tous ces jeux sont généralement faible et inégaux de timbre et d'harmonie, les basses sont mal alimentées et sonnent à peine.

L'effet généralement de l'orgue, est nullement en rapport avec le nombre de jeux et l'étendue de l'Eglise.

ETAT DE LA PARTIE MECANIQUE.

1° Les deux claviers à mains sont en mauvais état, ils ont beaucoup de jeux, et devraient être remplacés par deux nouveaux claviers.

Le clavier de pédal devrait également être remplacé par un nouveau clavier, forme allemande.

2° La soufflerie, composée de 4 réservoirs conique à bascule d'un mètre 80 centimètres

de longueur et 80 centimètres de large, développant chacun 40 centimètres de hauteur, sont en état d'emmagasiner environ 480 litres de l'air.

Cette soufflerie produit à chaque oscillation de chaque levier 120 litres d'air. Cette oscillation répond approchant à 2 secondes de temps.

La pression du vent est faible et variable de 6 à 7 centimètres de colonne d'eau, cette pression est encore diminuée lorsqu'on met tous les fonds dans les basses, ce qui produit une altération sensible et choquante dans l'harmonie et dans l'accord de l'instrument.

Cette soufflerie est imparfaite et alimente mal l'orgue, il faut la renouveler.

- 3° Le sommier du grand orgue, étanchant mal le vent, il laisse percevoir des sifflements dans les différents jeux de l'orgue, les soupapes paraissent aussi mal étancher puisqu'il a été nécessaire d'appliquer des doubles ressorts à beaucoup d'entr'elles pour éviter les cornements, ce qui rend le clavier très inégal et presque injouable.

Le même procédé a dû être appliqué aux sommiers du positif. Ces sommiers ont besoin d'être généralement regarnis en peaux neufs.

Les sommiers du grand orgue alimentent mal les tuyaux de tous les jeux, tous les trous dans les tables et les coulisses et les chapes, par lesquels le vent doit communiquer sont trop petits en proportion des tuyaux.

Les abregés du grand orgue sont trop faibles et mal construits dans toute leur partie, ils subissent une grande torsion, qui laisse fléchir le clavier, notamment dans les basses.

Cette torsion serait encore augmentée par l'effet de l'augmentation de pression de vent nécessaire à l'orgue.

Les abregés du positif sont de même en mauvais état, tous les équerres et les intermédiaires sont trop faibles et construits en fer-blanc, tous ses mécanismes ont beaucoup de frottements et de calottements, ce qui rend les claviers dur et coriau.

Tout le mécanisme de la tracture des registres sont en assez bon état, sauf les tirants des registres ainsi que les pommettes qui sont trop robustes et susceptibles de quelque réparation.

- 4° Le Buffet d'Orgue est bien établi et en assez bon état de conservation; ce buffet aurait besoin simplement d'être nottoyé de la poussière.

Daarna volgt een "Devis estimatif des réparations urgentes à faire à cet orgue".

- Brief van de firma Merklin, 26 juni 1864.
- Brief van H. Vermeersch, 8 dec. 1872.

Aen de WelEdele Heeren Kerk meester der Parochiale Kerk van den H: Jacobus
binnen de stad Antwerpen

Aengezien eene groote noodzaakelykheid te doen staed, in de orgels van s^t Jacobus, vind ik my verpligt als werkmán der Kerk UWelEdele Kennis daer nog van te geeven, terwylen gedurig aen, onaengenaemheden en misnoegen bekomen voor den Organist, met het breeken en hangen der noten in den mekaniék en abregees der Orgels, uit oorzaak de koperdraeden versleeten en verdurt zyn, vind ik dan hoog noodzaakelyk, U WelEdele Heeren aente dringen het zelve te laeten te vernieuwen van koperdraet en goed te voorzien, en zelf den koperdraet zal ik wat dikker nemen, voor alle misnoegten te voorkomen.

Dit gedaen zynde durf ik U WelEdele verzekeren dat er in menigvuldige jaeren aen het Orgels zal niets aen miskomen.

Indien de WelEdele Heeren Kerk meesters der Parochiale Kerk van s^t Jacobus eene definitive commande geeven, zal den ondergeteekenden zich verpligten de bovengemelde vernieuwing der koperdraeden in de abregees der orgels en te volmaken, voor de som van vyf en tachtig franck - - - - - frs 85,00

Reets van over meer dan jaeren de gunst genoten te hebben, van de WelEdele Kerk meesters, hoop ik nu nogmaals de vertrouwen te genieten.

In afwachting dan Mynheeren hoop ik een gunstig antwoord te ontvangen.

Anverd de verzekering mune diepe eerbiet en hoogachting

Uwen Dinnaer

H: Vermeersch

Orgelmaker Duffel

- 9 mei 1882 : brief vanwege Wwe.Geurts & C°, die het orgel in onderhoud heeft, om te melden dat er dringend grote onderhoudswerken aan het instrument zouden moeten geschieden.
- Bestek voor vernieuwing en herstelling van het orgel, door firma Geurts, gedateerd 22 mei 1882, en begeleidend schrijven d.d. 23 mei.
- Brief van P.P.Delhaye :

Mynheer

Na wel overwogen te hebben den voorstel welken Gy my hebt gedaan, van de orgel in st.Jacobus Kerk te gaan bezichtigen, vind ik my genoodzaakt U te zeggen, dat ik dien voorstel niet kan aannemen.

Meer dan dertig jaren het orgelmaken verlaten hebbende, is het my onmogelyk te oordeelen over de veranderingen en verbeteringen welke in die kunst sedert dien tyd verwezenlykt zyn, dus Mynheer gelief my te verschoonen, indien ik aan Uwe vraag niet kan voldoen.

Ik heb U gesproken Mynheer van schatting eener orgel van Mr Geurts vader, waarmede men my gelast had, zy is ten nadeele van dien Heer afgeloopen, omdat ik het eene slechte zaak vond voor het klooster welk reeds eene orgel byna van de zelfde grootte bezat, nogtans zoude ik niet durven zeggen, dat den orgelmaker te veel eischte, want de dagloonen en materialen zyn sedert dertig jaren geweldig in prys verhoogd.

Ik ben u zeer dankbaar Mynheer voor de genegenheid welke Gy my getoond hebt, het spyt my dat myn geweten my niet toelaat te oordeelen over eene zaak, waar van ik geen volkome kennis heb.

Ontvangt Mynheer myne beste groetenissen

P. P. Delehaye

Antwerpen 15 juny 1882

- Brief Kerkfabriek, met in bijlage twee rapporten.

Honoré Confrère,

Après avoir reçu le rapport de Mons Callaerts, l'organiste de N.D., nous avons chargé Mr Félix De Koninck d'examiner aussi en détail notre orgue & nous joignons ici leurs rapports.

Nous désirons beaucoup faire une restauration intelligente mais en même temps aussi économique que possible, de façon à être tranquilles encore pendant un assez bon nombre d'années; à cette fin nous demanderons cette fois au facteur d'orgues une garantie.

Mr. F. De Koninck, actuellement notre comptable, a dirigé les restaurations des orgues de St. Antoine & de l'Eglise du Béguinage faites par Geurts qui travaille également pour nous. Son examen a eu pour but de chercher une solution économique vu nos ressources bornées & nous vous prions de bien vouloir lui accorder un entretien, pour pouvoir d'autant mieux asseoir votre opinion qu'il nous sera ensuite bien agréable de connaître.

Nous vous avons également parlé de Monsr. Delehaye comme expert mais après avoir accepté il s'est récusé, force nous a été donc de chercher ailleurs encore.

Inclus également le rapport de Geurts.

Veuillez agréer, honoré Confrère, l'assurance de notre considération bien

distinguée.

M. Collart

Ce 31 Juillet /82

P.S. - Les travaux au jubé ont commencé ce matin & l'escalier est commandé. On ira vite en besogne.

Bijlage 1 : Brief met raadgevingen, door Joseph Callaerts, en opmerkingen bij de voorstellen van Geurts. De aanbevelingen van Callaerts kwamen -geheel in de geest van die tijd- neer op een radikale vernieuwing van het orgel. Gedateerd 18 juli 1882.

Bijlage 2 : Rapport van Felix De Koninck; niet gedateerd. De Koninck stelt voor de herstellingen tot een minimum te beperken, omdat hij twijfelt aan het resultaat van ingrijpende vernieuwingen, en omdat hij voorziet dat men binnen afzienbare tijd zal gaan uitkijken naar een nieuw orgel.

- Nieuw voorstel van de firma Geurts d.d. 3 augustus 1882.
Hierbij gevoegd een los kladbriefje met aanmerkingen op deze voorstellen (opgesteld door De Koninck ?).
- Definitieve overeenkomst tussen het Kerkbestuur (vertegenwoordigd door F. De Koninck) en firma Geurts; ondertekend en gedateerd 16 augustus 1882.

voor het Kerkfabriek

Tusschen de Ondergeteekende F. De Koninck en Mej. Wwe Geurts-Maris & Cie Orgelmakers te Antwerpen Lange Leemstraat N° 107, handelende de eerste in naam van het kerkfabriek van St Jacobus, te Antwerpen, en de tweede in eigen naam.

Is er overeengekomen als volgt :

Artikel 1. De ondergeteekende Orgelmakers verbinden zich tot het maken van eenen

Nieuwen blaasbalg reservoir volgens het laatste stelsel met twee pompen.

De pompen zullen in beweging gebracht worden door eenen bascul.

Genoemden blaasbalg zal zoodanig gemaakt worden dat als het kerkfabriek na eenige Jaren van gedacht zoude zyn een Nieuwe Orgel te maken op het achter hoogzaal dat hy daar dan zal voor kunnen gebruikt worden zonder de minste kosten er aan te doen.

Den reservoir régulateur bestaande uit eenen kleinderen blaasbalg zonder pompen dienende om den wind van den Grootenbalk te regelen, voor alleer hem aan de orgel

mede te deelen zal met bovengenoemde blaasbalg in werking zyn en van dezelve Goede hoedanigheid zyn als wel het eerste.

Artikel 2. Het kuischen der Orgel en stemmen derzelve, deze regelmatig doen aanspreken het brengen op Orkest toon zal met de grootste nauwkeurigheid gedaan worden, om de Orgel zeer juist te hebben volgens orkest zal het kerkfabriek zich gelasten om eenen muzikant te doen komen by het begin der Stemming om den Juisten orkest toon te geven en dit voor hare rekening.
Insgelyks zal hetzelfde kerkfabriek in staan voor den Orgelblazer by de geheele stemming.

Artikel 3. De pypen van den Euphoon zullen in kammen gezet worden en dit zal insgelyks gedaan worden aan alle de Andere pypen die zulks zullen vereischen.

Artikel 4. Wat de Secreten betreft aan deze zullen de noodige reparatiën gedaan worden en by het uitnemen der Orgel zal het wel nagezien worden wat er aangedaan moet worden en dan den prys van dezen Artikel bepalen.

Artikel 5. Aan den mekanië zullen de noodige reparatiën gedaan worden om de klawieren goed doen aantespreken.

De twee hand klawieren de noodige reparatiën doen en de slechte beene plaatjes afnemen en er nieuwe op te plaatsen verders zal men de klawieren op kuischen en polieren alsmede de raam waar dezelve in geplaatst zyn.

Het voet klawier zal geheel vernieuwd worden alsook den Abregé welke zal geleverd worden in nieuw yzer.

Artikel 6. De Ondergeteekende Orgelmakers verbinden zich de opgegevene Artikelen nauwkeurig uit te voeren en de Materialen welke er te leveren zyn dat die van goede kwaliteit zullen zyn.

Artikel 7. Bovengemelde werken zullen aanvang nemen met zestien Augusti eerstkommende om te eindigen en geheel af te zyn op dertig October daaropvolgende, ingeval deze werken op gestelden tyd niet zouden af zyn, zal het kerkfabriek het recht hebben voor elken dag vertraag op de aangenomene som eenen aftrek te doen van tien franken daags.

Artikel 8. De herstellingen op zulke wyze gedaan blyven wy ondergeteekende Orgelmakers borg voor tien Jaren voor alle de deelen aan onze zorg toevertrouwd zelf dat de orgel instaat zal zyn van gemelde Jaren nog goed uittedoen.

Artikel 9. Het leveren van den Harmonium aan onze zorg toevertrouwd zal voor doel hebben dat hy gedurende de werken aan de Orgel altoos in gebruik zal zyn.
Den huur prys van denzelven zal vyftien franken in de maand zyn en zal voor twee

maanden gehuurd worden, de overige dagen buiten de twee maanden zal ten onzen kosten zyn.

Deze huring is niet begrepen in de aanneming der herstelling.

Artikel 10. Deze werken zyn Aangenomen voor de somme van

1^a zeventienhonderd acht en veertig franken niet in begrepen Artikel 4, en zes honderd en tachtig franken, zegge :

2^a zes honderd en tachtig franken voor de groote herstelling aan ~~de~~ Secreten te samen de twee sommen vier en twintig honderd acht en twintig franken.

Deze som zal in gelyke deelen uitbetaald worden volgens vooruitgang der werken.

Antwerpen, 16 Augusti 1882.

F. De Koninck

W.^w Geurts C

- Brief met referenties vanwege firma Geurts, s.d. (mogelijk te dateren vóór bovenstaande stukken).

Mynheeren

In Antwoord op Uwen Geeerd. brief van 28 dezer heb ik de eer U hier onder eenige onzer werken aan te duiden. Ik acht het onnodig U alle de Kerken aan te duiden waar het onderhoud der Orgels mij is toevertrouwd Daar het getal dezer reeds boven de Twee hondert geklommen is en nog altoos aangroeit.

Ik zal mij bepalen met het aangeven der Orgels (Grootter dan den Uwen of wel zo Groot:) Nieuw Orgels door ons geplaatst

x x 1. Aerselaer 2 Clavieren en Piedaal separeé

x x 2. Niel 2 Clavieren en Piedaal separeé

x 3. Basel 2 Clavieren

x 4. Herk-de-stad 2 Clavieren (Pro. Limburg

M 5 Broeders van Liefde Lange Nieuw straat T/s 2 Clavieren

M 6. Beverst. (Prov Limburg)

M 7 Timmerie (Frankerijk)

M 8 Vieux rang (Frankerijk

M 9 Gesticht H.Franc.Xaverius. St Jorisvest T/s

M 10 Maricollen Minderbroedersrui T/s

M 11 Militair hospitaal (Enz)

de twee eersten zijn Grootter dan den Uwen x x. de twee daar op volgende zijn van de zelfde Grooten en de andere zyn minder.

Groot Herstellingen gedaan aan Groot Orgels

- x x 1. Het Orgel van O L.Vrouw. te Antwerpen in 1880 a 1881
 x x 2 St Paulus Kerk. in 1878 id.
 x x 3 St Willebrodus Kerk 1877. en 1880 id.
 x x 4 O L.Vrouw Kerk (de Groot Kerk St Nikolaas in 1880.
 x x 5 Zonhoven in 1882

Aan deze Orgels zijner Groot herstellingen gedaan en zijn alle veel Grooter dan den Uwen.

Verder zijner nog veel Groot herstellingen gedaan aan Orgels zoo als den Uwen en minder.

Werken geplaatst in 1881 en 1882.

In de Koninglijk Harmonie te Antwerpen

1. Voor het Conserto Mozes op den IJl in 1881
2. Voor de Mis van Listz in 1881
- 3 Een Nieuw Orgel geplaatst op het Begghynhof T/s.

Groot Orgel en Positif

4. Het Orgel hersteld te Zonhoven een Orgel met Drij Clavieren in 1882
5. Het Orgel hersteld te Calmpthout. 2.Clavieren in 1882
- 6 Een herstelling gedaan aan den Orgel van St Joris T/s in 1882

Verder nog verscheidene herstellingen gedaan aan Orgels van minder Grooten. van Het meest paart der Kerk orgel en Kabinet Orgel dezer stad is het Onderhout mij toevertrouwt

O L.V. Kerk	S. ^t Willebrordus
S. ^t Paulus	Enz
S. ^t Joris	
S. ^t Antonius	

Alle de kloosters uitgenomen een of twee

de Omliggende plaatsen zoo als Beveren Cruibeke Boom Niel St Nikolaas Wintham Hingene Steendorp Bazel Enz

Brecht. en de omliegend. dorpen.

In Pr. Limburg Pr. Namen Frankerijk en Holland.

W. Geurts

- Brief van Geurts, s.d. (mogelijk te dateren vóór voorgaande stukken).
 Mynheer.

Het was my vroeger toegestaan den Persoon dien den Kerkraad zoude vragen

om het orgel te onderzoeken te vergezellen om alle de punten myner Devis te weerleggen. Tot hier toe heb ik nog niets vernomen aangaande deze kwestie. ik zoude verlangen indien het konde zijn de zaak te kunnen onderzoeken met eenen der Heeren van den Kerkenraad en u alles toonen wat er diend gedaan te worden. Indien men wezelijk besloten is de Herstellingen te laten doen Acht ik het geraadzaam hier niet te lang mede te wachten want wij gaan langzamerhand naar den winter en in den winter is het niet geraadzaam zulke werken te verichten.

In afwachting bied. wij U de verzekering

Onzer Hoogachting

W Geurts C

- Brief van organist Knudden :

Den Zeer Eerweerden Heer Pastoor en Heeren

Kerkmeesters van St Jacobus

Gisteren zaterdag heeft den heer sluyter van de Kerk my gezegt dat zy hem hebben doen zeggen dat er woensdag aen de orgel begost gewerkt te worden in welken naem hy verplicht was my dit te laten weten heeft hy my niet gezegt.

Aengezien ik denk dat het uit UE naem is neem ik de vryheid UE zeer te bedanken.

Maer langs eenen anderen kant vond ik dit gansch overbodig en onnoodig aengezien ik organist nog zelf niet weet welke werken er aen de orgel gaen gedaen worden.

Ik had nog al gedacht als de erstellingen goed gekeurd waeren dat UE my dan de veranderingen of werken zoud hebben doen kennen, en aldan had ik konnen voorstellen het geen er byzonder noodig was voor de diensten als het faux bourdon is of muziek met orgel.

Maer aengezien Mynheeren UE er anders over gedacht heeft en de miskenning totaet is blyft natuerlyk myn voorstel in de kartons.

Laestmael als ik de eer had Mynheer de Burbure te spreken aen wien ik het geval heb uitgelegt was hy grootelyks verwondert en dagt dat ik als organist het eerste was geraedpleegt waer ik hem op geantwoord heb dat ik er het eerste woord nog van te vernemen had en dat den Heer Delhaye die gevraegt was en met kennis van zaken het best er over kost spreken vermits hy altyd orgelmaker van stiel geweest is, het waerschyndlyk uit welgevoegelykheid heeft gewygart.

En mynheeren het geen my het meeste ter harte ligt is dat ik de rede niet mag weten van die miskenning en my niet kan verantwoorden.

En reden moeten er zeker bestaen aengezien ik niet kan aennemen als dat personen zoo Hoogweerdig als UE de miskenning zoo wyd zoud dryven van uwen organist die door de

commissie van onderzoek op 14 postulanten waerdig is bevonden voor de plaats in St Jacobus te vervullen en die gedurende 23. jaeren de Diensten met iver heeft gedaen om hem zoo te vernederen.

Ontfangt bid ik UE Mynheeren en Zeer Eerweerden Heer Pastoor en Kerkmeesters de verzekering van myne zeer hooge agting

uwen onderdanigen organist

A Knudden

Antwerpen 12 Augustus 1882

- Brief van firma Geurts :

Antwerpen 31 Meert 1893

Mijnheeren

Met dezen neem ik de eerbiedige vrijheid Ued: te laten weten dat wanneer men laatst geweest is, om het orgel te stellen, men bestatigt heeft dat het hoogst noodzakelyk is dat het orgel uitgenomen en gekuischt worde, daar het zoo vol stof is dat de pijpen bijna niet meer kunnen spreken en het reeds elf jaren geleden is dat het nog gekuischt is.

In afwachting Mijnheeren dat Ued: deze opmerking in aandacht zoudt gelieven te nemen noem ik mij

Met achting

Wed: Geurts

Op deze brief staan in potlood een paar bemerkingen bijgeschreven :

bovenaan : aangenomen mits frs 450.-

onderaan : Heeft gekost in 1882 frs 448.-

devis vragen.-

- Bestek van Geurts :

De Heeren Leden van het Kerkbestuur der St Jacobus-kerk

Devis voor het kuischen der orgel in gemelde kerk.

1° De pijpen uitnemen en kuischen

2° De secreten zuiveren en overzien

3° De mecanique regelen en al de spelen in order brengen dat zij niets te wenschen laten waarvan het bedrag zal belopen de Som van vierhonderd-vijftig franken.

450 fr.

W^e Geurts

Antwerpen den 12 April 1893

bijgeschreven "aangenomen"

BIBLIOGRAFIE

a) Over voormalige orgels :

- 1) E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865.
zie p. 81, p. 207.
- 2) J. Stellfeld : "Bronnen tot de Geschiedenis der Antwerpse Clavecimbel-
en Orgelbouwers in de XVIe en XVIIe eeuwen" in 'Vlaams Jaarboek voor
Muziekgeschiedenis', Antwerpen 1942.
zie p. 8-10, 11
p. 16,
p. 68-71,
p. 72-73.
- 3) M.A.Vente : "Die Brabanter Orgel", Amsterdam 1963.
zie p.159, 161.
- 4) F.Peeters & M.A.Vente : "De Orgelkunst in de Nederlanden"
uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971.
zie p. 106,
p. 138,
p. 195-196.

b) Over het Forceville-orgel :

- 1) E.G.J.Gregoir : "Historique", Anvers 1865.
p. 93 : " *DE VOLDER (Pierre Jean),*
Anvers, l'an 1829, renouvelé l'orgue de Forcivil, de 2 clav. et 27 jeux
à l'église St-Jacques, qui a été après restauré par Th.Smet de Duffel,
en 1849."
p. 107 : " *FORCIVIL (Jean Baptiste),*
En 1728-1729 le même facteur construisit l'orgue de St-Jacques à Anvers."
- 2) H.V.Couwenbergh : "L'Orgue ancien et moderne", uitg. J.Van In, Lier
s.d. (=1887).
p. 51 (geeft beknopt dezelfde gegevens als Gregoir).
- 3) Fl.Van der Mueren : "Het Orgel in de Nederlanden", Brussel-A'dam 1931.
p. 139 : "*St-Jacob te Antwerpen + afbeelding nr.60 -*
voetnoot : Het instrument werd gebouwd in 1729 door Jean-Baptiste Forceville.
Werd hernieuwd in 1829 door P.J.De Volder, toonkundige-componist uit Gent.
Restauratie in 1849. 't Beeldhouwwerk is van Michaël Van der Voort de Oudere

(A° 1728-1729). *Schrijnwerk van Pieter Kuypers. Het beeldhouwwerk met het borstbeeld der H.Cecilia in medaillon is van Van der Voort.*

(cfr. "Hooger Streven" Antwerpen Jan. 1921).

- p. 174 : "Diezelfde geleidelijkheid van opgang tusschen hoog en diep, met een sterk accent op de diepte-registers treffen we ook aan in de registratie opgave (*) van het klein orgel uit St-Jacobskerk te Antwerpen, dateerend van 1729 : (hierna volgt een opsomming van de registers; komt overeen met de huidige toestand).
- (*) = cf. "Hooger Streven", Antw. Jan. 1921. We durven bezwaarlijk deze gansche opgave op rekening brengen van 1729. Mogelijk heeft dit orgel in 1829 enkele wijzigingen - wellicht versterkingen in 8' en 16' voet - ondergaan bij een herstelling door P.J.De Volder, "toonkundige-componist". Er is op die datum van herstelling sprake.
- 4) 'De Schalmei' I^e jg. (1946) nr.2, p. 13.
Vermelding van herstelwerken door G. D'Hondt; de kerk zou beschadigd geweest zijn door oorlogsomstandigheden (vliegende bommen).
- 5) G.Moortgat : "Oude Orgels in Vlaanderen" I, uitg. Dienst Pers & Publikaties v.d. BRT, brochure nr. 21, 1964.
p. 26 tekst + p. 27 foto.
- 6) G.Potvlieghe : "Het geval J.B.Forceville, Stijlconcepties", in 'De Praestant' XV° jg. (1966), passim.
- 7) F.Peeters & M.A.Vente : "De Orgelkunst in de Nederlanden", uitg. Mercatorfonds, Antwerpen 1971.
- inlas tussen p. 196-197 : 5 afbeeldingen van het orgel en/of details.
 - A. Ontwerp van Michiel Van der Voort (1667-1737) voor de door hem in 1727-28 gemaakte orgelkast (Antwerpen, Prentenkabinet).
 - B. C. D. E. : foto's.
 - p. 209 : vermelding.
 - p. 278 : id.

ANTWERPEN, SINT-JACOB Orgel op het koordoksaal (koorzijde)

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Middenbeuk-zijde

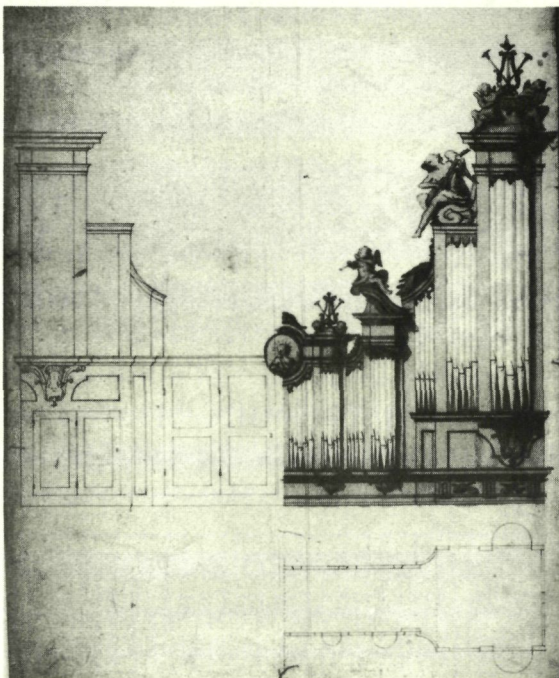
ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Ajour

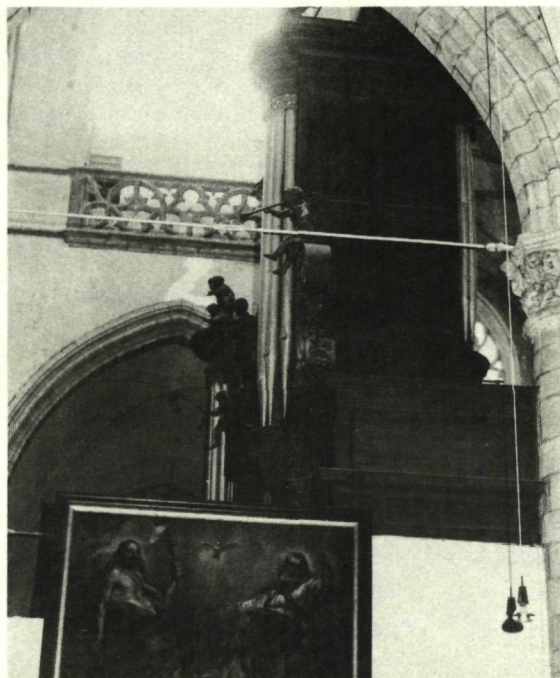
ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL) Detail

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN,
SINT-JACOB (KOORORGEL)

Ontwerptekening

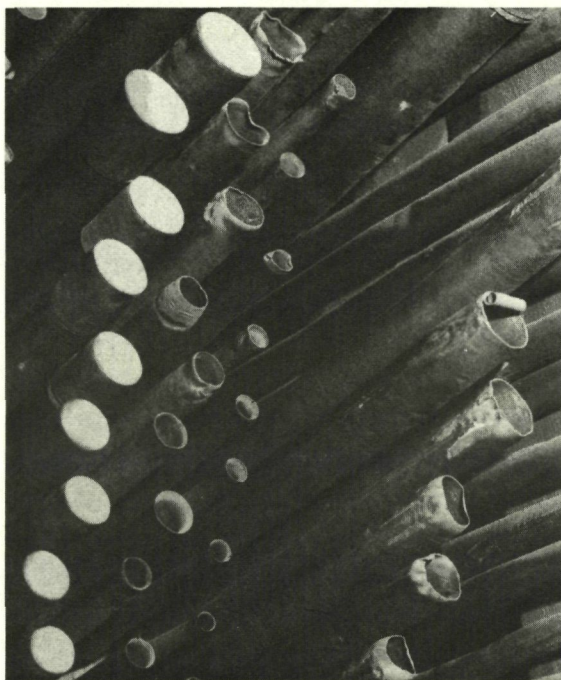
Zijaanzicht

Copyright A.C.L.

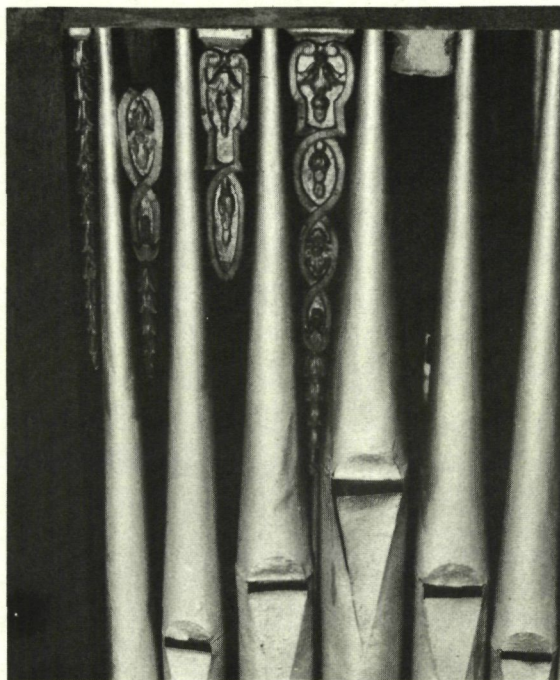
ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Detail

ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Detail

Detail interieur

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)

Copyright A.C.L.

ANTWERPEN, SINT-JACOB (KOORORGEL)